T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

# BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ'NİN ALEVÎLİĞE BAKIŞI

**(YÜKSEK LİSANS TEZİ )**

**Hacer SARIGÜL**

**ŞANLIURFA -2015**

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

# BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ'NİN ALEVİLİĞE BAKIŞI

**(YÜKSEK LİSANS TEZİ )**

**Hacer SARIGÜL**

**Danışman**
**Prof. Dr. Mustafa EKİNCİ**

**ŞANLIURFA -2015**

**T. C.**
**HARRAN ÜNİVERSİTESİ**
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Mezhepler Tarihi Bilim Dalı 115206001 numaralı Hacer SARIGÜL'ün hazırladığı "Bediüzzaman Said Nursi'nin Aleviliğe Bakışı" konulu tezli yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 22/05/ 2015 tarihinde, saat 15.00'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

22/05/ 2015

(Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof.Dr. Mustafa EKİNCİ

Üye
Prof.Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Üye
Yrd.Doç.Dr. Murat ERGİN

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

2/ 1 /2015

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

**Not:** Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

**T.C.**
**HARRAN ÜNİVERSİTESİ**
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalına bağlı İslam Mezhepler Tarihi Bilim Dalı 115206001 no'lu **Yüksek Lisans** öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum "Bediüzzaman Said Nursi'nin Aleviliğe Bakışı" konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin bu tezde yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, bu tezimin ve diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

(22/05/2015)

Hacer Sarıgül

**İLETİŞİM ADRESİ** :

Yeni Mah. Rıdvan Doğan cd. No: 9/11
Doğanşehir/ MALATYA
**Tlf:** 05459678380
**e-mail** : hacersarigul@hotmail.com

# ÖNSÖZ

Kendini eski Said(1876-1926), yeni Said(1926-1950/51) ve üçüncü Said (1950/51-1960) olarak sürekli yenileyen Bediüzzaman Said Nursî'nin hayatını, eserlerini ve ilmi şahsiyetini incelerken eserlerinde geçen Alevîliği izah tarzı, Alevîlikle ilgili düşüncesi, Alevîlik tarihini nasıl irdelediği ayrıca sahabe hakkındaki görüşleri ve Şia ile Alevîliği yer yer aynı manada kullanmasını anlamaya çalışma arzusu bizde akademik ilginin başlangıcı olmuştur. Eserlerinde genel olarak akaidle ilgili konuları aklî ve ilmî delillerle ispat etmekle beraber itikadî ve siyasî İslam mezheplerinin görüşlerine de yer vermiş olan, yaşadığı çağı iyi tanıyan, Batılı düşünce ve bilimsel akımlardan haberdar olan ve İslam dünyasının sorunlarına çözüm arayan, İslamiyet ve vatan zararına olan her türlü cereyana karşı koyan Said Nursî'nin Alevîliğe bakışına dair bir çalışmanın olmayışı da bizi bu konuyu incelemeye sevk etmiştir.

Çalışmamızın giriş bölümünde Bediüzzaman'ın Alevîliğe bakışını doğru anlamak için, onun hayatını, eserlerini ve ilmi şahsiyetini incelemenin yerinde olacağını düşünerek bu konuları ele aldık. İslam Mezhepleri Tarihi'nde, Allah ve Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'nin, Hz. Muhammed'den sonra devlet başkanlığına tayin edildiğine inanan, imametin de kıyamete kadar Fatıma'dan olan soyunda olduğunu savunan toplulukların müşterek adına Şia veya Alevî denmiştir. Dolayısıyla Şia ile Alevîlik arasındaki farklılık ve benzerlikleri görme fırsatı sunma düşüncesi ile, birinci bölümde genel olarak Şia ve Türklerin İslam'ı kabulü ve ayrı başlıklar altında da, Şia mezhebinin hicrî ilk üç asırdaki oluşumu, bazı Türkmen kabilelerinin İslam'ı kabulüne yer verdik. İkinci bölümde, Anadolu Alevîğinin oluşumu ve Şia'dan etkilenme süreci, Osmanlı Devleti'nin Anadolu Alevîliğine karşı olan tutumu ile günümüz Alevîliğini ortaya koymaya çalıştık. Üçümcü bölümde ise, ilk olarak Risale-i Nur'da siyasal ve velâyet Alevîliği iki kısımda ele alarak konuyu daha detaylı sunmaya çalıştık. Bediüzzaman'a göre Alevî-Sünnî ihtilafının sebeplerini ve kendisinin bu ihtilafı gidermek için teklif ettiği önerileri aktardık. Daha sonra Anadolu'da yerleşik klasik anlayışın aksine günümüz Alevîliğini

Bediüzzaman'ın nasıl değerlendirdiğini eserlerindeki ifadelere de yer vererek bu konudaki görüşlerini tesbit etmeye gayret ettik. Son olarak da Bediüzzaman'ın Kızılbaş Alevîlere olumlu yaklaşımının nedenlerini sunmaya çalıştık.

Konu seçiminden başlayarak, çalışmam boyunca bana ilim, tecrübe ve fikirleri ile yol gösteren, tenkit, teşvik ve düzeltmelerle katkıda bulunan çok kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Mustafa EKİNCİ hocama, teşvik edici düşünce ve tavsiyelerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. N. Kemal KARABİBER hocama ayrı ayrı teşekkür eder saygılarımı sunarım. Ayrıca, gösterdiği sabır ve anlayıştan dolayı sevgili eşim Ahmet Sarıgül'e de teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Hacer SARIGÜL
ŞANLIURFA  2015

## İÇİNDEKİLER

## KISALTMALAR

| | |
|---|---|
| a.g.e. | : Adı Geçen Eser |
| a.g.m. | : Adı Geçen Makale |
| a.g.md. | : Adı Geçen Madde |
| a.g.y. | : Adı Geçen Yer |
| a.s. | : Aleyhi’s-Selam |
| a.s.m. | : Aleyhi’s Selatü ve’s-Selam |
| bkz. | : Bakınız |
| C. | : Cilt |
| çev. | : Çeviren |
| der. | : Derleyen |
| dğr. | : Diğer |
| *DİA* | : Diyanet İslam Ansiklopedisi |
| haz. | : Hazırlayan |
| Hz. | : Hazret |
| İsam | : İslam Araştırma Merkezi |
| m. | : Miladî |
| md. | : Maddesi |
| MEB. | : Milli Eğitim Bakanlığı |
| ö. | : Ölümü |
| r.a. | : Radiyallâhü Anh |
| s. | : Sayfa |
| s.a.s. | : Sallallâhu aleyhi ve selem |
| s.a.v | : Sallallahu Aleyhi Vesellem |
| sad. | : Sadeleştiren |
| sy. | : Sayı |
| trc. | : Tercüme eden |
| v.b. | : Ve benzeri |
| v.d. | : Ve diğerleri |
| yy. | :Yüzyıl |

# ÖZET

## BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ'NİN ALEVİLİĞE BAKIŞI

Bu çalışmada, Bediüzzaman Said Nursî'nin Aleviliğe bakışı incelenmektedir. Said Nursî'nin Alevîlikle ilgili düşüncesinin, Şia ile Alevîliği aynı anlamda kullanıp kullanmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Çalışma Said Nursî'nin, Alevîlerin ve Şîa'nın Ehl-i Beyt, Hz. Ali ve On İki imam ile ilgili aynı inancı paylaştıklarını tespit ettiğini göstermiştir. Alevîleri mü'min dairesinde görmüş olduğu, onları ehl-i tevhid saydığı ve Ehl-i Beyt muhabbetini vurguladığı belirlenmiştir. Said Nursî'nin Müslümanlar arasında Alevî - Sünnî ayrılığının giderilmesini önemsediği tespit edilmiştir.



**Anahtar Kelimeler:** Ehl-i Beyt, Şîa, Alevî, Sünnî, Said Nursî.

## ABSTRACT

## THE VIEW OF BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ ON ALAWİSM

This study examines the approach of Said Nursi to Alawites. It aims to find out his views about Alawites and whether he considers Shia and Alawites as the same thing.

The study has showed that Said Nursi highlights that Alewites and the Shia share the same belief about Ahl al-Bayt (family house of the prophet), Hz. Ali and twelve Imams. It has underlined that he accepts Alawites as Muslims and monotheists and that he stresses the importance of the love of Ahl al-Bayt. It has indicated that Said Nursi emphasizes that the division between Sunni and Alawites be eliminated.



**Key words:** Ahl al-Bayt, Shia, Alawite, Said Nursi

## GİRİŞ

### Bediüzzaman Said Nursî'nin Hayatı Eserleri ve İlmî Şahsiyeti

**Hayatı:** Bediüzzaman Said Nursî 1878 yılında[1] Bitlis'in Hizan ilçesinin İsparit nahiyesine bağlı Nurs köyünde dünyaya geldi.[2] Nurs, Van gölünün güneyinde Doğu Anadolu Toros dağlarının eteklerine kurulu küçük bir köydür.[3] Babasının adı, Mirza, annesinin adı Nuriye'dir.[4] Bediüzzaman Said Nursî'nin baba tarafından Abdülkadir Geylani'nin ( ö. 561/1165-66) torunu Hz. Hasan'ın neslinden 'şerif', anne tarafından da Hz. Hüseyin'in neslinden 'seyyid' olduğu iddia edilmiştir.[5] Said Nursî'nin, babası yedi çocuğa ve küçük bir toprak parçasına sahip yoksul bir köy mollasıdır. Doğduğu çevrede aşiret ilişkileri ve yerel tarikat şeyhleri önemsenmektedir.[6] Dokuz yaşına kadar anne ve babasının yanında kalmıştır. Abisi Molla Abdullah'ın ilim tahsil etmesinin kendisine kazandırdığı güzellikleri fark etmiş ve ciddi bir şevkle kendisi de tahsili göze almıştır.[7] Tahsil hayatı için büyük bir şevkle İsparit bucağına bağlı Tağ köyündeki müderrisi Molla Mehmet Emin Efendi olan Tağ Medresesine gitmiş ancak orada fazla duramamıştır.[8] İlmine ve karakterine imrendiği ağabeyi Molla Abdullah ilk hocası olmuş ondan haftada bir gün temel

---

[1] Bediüzzaman'ın doğum tarihiyle ilgili farklı bilgiler vardır. Bu durum Osmanlı döneminde kullanılan takvimlerin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Kaynaklarda Rumi 1293, Hicri 1295 tarihleri geçmektedir. Bu iki tarih miladi olarak 1878 yılında birleşmektedir. Bu nedenle en doğru tarih olarak 1878 yılı ileri sürülmektedir. Geniş bilgi için bkz.: Risale-i Nur Enstitüsü, "Bediüzzaman Hangi Tarihte Doğdu?", *Köprü Dergisi,* sy. 70, Bahar, 2000, s. 211. Bediüzzaman'ın Darü'l-hikmeti'l-İslamiye Reisliği'ne sunduğu özgeçmişine göre de doğum tarihi 1878 yılının Ocak-Mart aylarına tekabül eden hicri 1295'tir; Alparslan Açıkgenç, "Said Nursî", Diyanet İslam Ansiklopedisi , C. 35, İstanbul, 2008, s. 565.

[2] haz.: Talebeleri, *Risale-i Nur Külliyatı Müellifi Bediüzzaman Said Nursî Hayatı, Mesleği, Tercüme-i Hali*, İstanbul, Söz Basım Yayım, 2006, s. 12. (Bu eser *Tarihçe* kısaltması ile verilecektir.); Necmeddin Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, İstanbul, Yeni Asya Yayınları, 1991, s. 43.

[3] Mary F. Weld, *Bediüzzaman Said Nursî Entelektüel Biyografisi*, çev. Celil Taşkın, editör İbrahim M. Abu-Rabi, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2006, s.15.

[4] *Tarihçe*, s. 48.

[5] Ahmet Akgündüz, "Bediüzzaman'ın Soy Ağacı Çalışması", *Zaman Gazetesi,* İstanbul, 22 Aralık 2012, Harun İlhan'ın haberi, s. 3.

[6] Şerif Mardin, *Bediüzzaman Said Nursî Olayı Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995, s. 110.

[7] *Tarihçe,* s. 48.

[8] *Tarihçe,* s. 48. Nurs köyü ile arasında yürüyüşle yaklaşık iki saatlik mesafe vardır. İlim aşkıyla beraber fıtratında bulunan izzet hissi Mehmet isimli talebeyle yaptığı kavga neticesinde oradan ayrılmasına neden olmuştur. Bkz.: *Tarihçe,* s. 1040.

bilgileri öğrenmekle tahsil hayatına devam etmiştir.[9] Said Nursî'nin ilk medrese hocası Molla Mehmed Emin Efendidir.[10] Daha sonra Hizan Şeyhi Seyyid Nur Muhammed Efendi [11], Arvas[12] nahiyesinde Şeyh Emin Efendi ve Abdurrahman Tağî'den[13] dersler almıştır. [14]

Said Nursî, konuları çok hızlı kavrayabildiği için dersleri atlayarak takip etmiştir. Ancak hocaları bu halden hoşlanmamıştır. Bu durum da sık sık hoca değiştirmesine sebep olmuştur. Sonunda Said Nursî, Doğubayazıt medresesinde Şeyh Mehmed Celâli'nin ders halkasına girmiş ve 1892 yılında henüz on dört yaşında iken icazet almıştır.[15] Doğubayazıt medresesi en geniş ve kapsamlı ilmi tahsilinin gerçekleştiği yerdir. Normal şartlarda orta seviyede bir öğrencinin on beş yılda alacağı eğitimi o üç ayda 100'ü aşkın kitabı okuyarak icazet almıştır. Yirmi dört saat içinde *Cemü'l-Cevâmi*[16], *Şerhü'l-Mevâkıf*[17], *İbnü'l Hacer*[18] gibi ağır kitaplardan ortalama iki yüz sayfalık bir kısmı anlayarak okumuştur. Fıtratında mevcut olan yenilik arayışı Said Nursî'de o yıllarda medreselerin eğitim sisteminde yeni çalışmaların olması gerektiğine dair fikirleri oluşturmuştur. [19]

---

[9] *Tarihçe,* s. 48.

[10] Şahiner, a.g.e., s. 52.

[11] Hizan'da bir medresenin kurucusu olan Seyyid Nur Mehmet Efendi aynı zamanda mutasavvıf olup Hizan Şeyhi olarak da bilinmektedir. Bkz.: İsmail Mutlu, *Sorularla Bediüzzaman Said Nursî*, İstanbul, Mutlu Yayıncılık, 1995, C. I, s. 61.; Seyyid Nur Muhammed Bedayuni, ilmini ve feyzini İmam-ı Rabbani hazretlerinin torunu olan âlim ve mürşit Muhammed Seyfüddin-i Farukî'den almıştır. Bkz.: *Tarihçe,* s. 1074.

[12] Doğu bölgesinde Muhammed Veli tarafından kurulan bir köydür. Bediüzzaman Said Nursî çocukluk yıllarında gördüğü bir rüyadan hareketle ilim tahsil etmek için babasından izin alarak Arvas'a gitmiştir. Buradaki medrese hocası kendisine ders vermeye tenezzül etmeyip talebelerinden birisinin okutmasını istemiştir. Bu tavır küçük Said'in izzetine ağır gelmiştir. Bir defasında da müderris camide ders okuturken itiraz etmiş kısa bir süre sonra da buradan ayrılmıştır. Bkz.: *Tarihçe,* s. 950.

[13] Bitlis yöresinde halîfesi kanalıyla Mevlâna Hâlid el-Bağdâdî'nin mesajını yayan kişi olarak bilinen Şeyh AbdurrahmanTağî, Said Nursî'nin hürmet ettiği kişiler arasında yer alır. Bkz.: Mardin, a.g.e., s. 109.

[14] Bediüzzaman'ın üç aylık yoğun ilmi çalışmalarının sonunda icazet aldığı hocasıdır. Bkz.: Weld, a.g.e., s.26.

[15] Açıkgenç, a.g.e., s. 565.

[16] Tacûddin es-Subkî'nin (öl. 1370) Şâfiî fıkhı esaslarına dair bir eserdir. 14. ve 15. yüzyıllarda Osmanlı Medreselerinde çok okutulan bir kitaptır. Bkz.: *Tarihçe,* s. 965

[17] Kadı Adûdiddin el- Îcî (1300-1355) tarafından yazılan ve hemen her fenden bahseden El-Mevâkıf fî İlmi'l- Kelâm ( Akâid-i Adûdiye ) adlı bu kitabın Seyyid Şerif Cürcânî (1339-1413) tarafından yapılan Şerhi, Şerhu'l- Adûdiye adıyla medreselerin üst seviyelerinde yaygın olarak okutulmuştur. Altı bölümlü, yaklaşık 1000 sayfalık büyük bir eserdir. Bkz.: *Tarihçe,* s. 1083.

[18] İbnü'l Hacer el-Heysemî'nin ( öl. 1567) fıkıh esasları üzerine kaleme aldığı eserdir. Bkz.: *Tarihçe,* s. 52.

[19] *Tarihçe,* s. 51-52.

Said Nursî, icazet aldıktan sonra, Bitlis'te bulunan Şeyh Emin Efendi'nin derslerine kısa bir müddet daha devam etmiştir. Ardından Molla Fethullah Efendi'nin medresesine Siirt'e gitmiştir. Molla Fethullah'ın yaptığı imtihandaki bütün soruları doğru cevaplandırmıştır.[20] Molla Fethullah, Bediüzzaman'ın ilmine, zekâsına, faziletine hayran kalmış onu birçok âlimle ilmi münazaralara katmıştır. Bu münazaraların tamamından Bediüzzaman galip ayrılmıştır. Ulema da Bediüzzaman'ın harikulade bir genç olduğuna hükmetmiştir. Bu durum bölge halkı tarafından işitilmiş, ünü bu bölgelerde yayılmaya başlamış ve kendisine saygı gösterilmiştir. Bu dönemlerde yani on beş on altı yaşlarındayken *"Saidü'l-Meşhur"* lakabıyla anılmaya başlanmıştır.[21]

Bediüzzaman genç yaşta siyasi meselelerle ilk defa Mardin'de ilgilenmeye başlamıştır. Bunun üzerine bir yönetici haksız yere onu Bitlis'e sürgün etmiştir. Burada medrese hocası olan Şeyh Mehmed Küfrevi'den ders almıştır. Şeyh Mehmet Küfrevi, medrese eğitimindeki son hocasıdır.[22] Vali Ömer Paşa'nın konağında iki yıl kalmış ve bu sürede ilmî çalışmalar yapmış, bir kısım Dinî kitapları da ezberlemiştir.[23]

Said Nursî, tarikat geleneğine kurucu zatların eserleriyle ulaşmıştır. Tarikatların esası olan virdleri takip etmiş olmasına, tarikatlara karşı olmamasına rağmen asrın şartları açısından tarikat geleneği dışında bir İslam anlayışının gerekli olduğunu düşünmüştür.[24]

İki senelik Bitlis hayatından sonra, 1894 yılında Van valisi Hasan Paşa'nın[25] daveti üzerine Said Nursî Van'a gitmiş, orada on beş sene kadar kalmıştır. Medrese ve aşiretlerin ıslahı için ders verme, vali ve memurlarla bir araya gelme, diyalog kurma gibi çalışmalarla hayatını ilim içinde geçirmiştir.[26] Van'da bulunduğu dönem içinde Kelam ilminin İslam hakkındaki şüpheleri gidermede yeterli olmadığı

---

[20] Açıkgenç, a.g.e., s. 565.
[21] *Tarihçe,* s. 54-56.
[22] *Tarihçe,* s. 62-64.
[23] Şahiner, a.g.e., s. 72-77.
[24] M. Hakan Yavuz, "Bediüzzaman Said Nursî ve Nurculuk", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, İslamcılık,* İstanbul, İletişim Yayını, 2005, C. VI, s. 265.; *Tarihçe*, s. 172-173.
[25] Van Valisi Hasan Paşa, Said Nursî'nin hayatı ile ilgili bilgilerin yer aldığı kaynaklarda adı geçer. Kısa bir süre Van'da valilik yaptığı yer alır. Ancak kendisi hakkında yeterli bilgi elde edemedik.
[26] Celal Tetiker, Ramazan Balcı, *Yeni Tarihçe-i Hayat,* İstanbul, Gelenek Yayınları, 2003, s.74-75.; *Tarihçe,* s. 65.

kanaatine varmış, bu sebeple müspet ilimlerle ilgili kitapları incelemiş ve o eserler hakkında alanlarına hâkim insanlarla münazara edebilecek kadar uzmanlaşmıştır.

Van Valisi Tahir Paşa da[27] Molla Said'e hürmet etmiş ve konağında ağırlamıştır. Kısa zamanda tarih, coğrafya, matematik, jeoloji, fizik, kimya, astronomi ve felsefe gibi ilimlerin esaslarını elde eden, üstün zekâsı ve kuvvetli hafızasını müspet ilimlerde de gösteren Molla Said'e âlimler zamanın benzeri ve eşi olmayan kişisi anlamına gelen *"Bediüzzaman"* lakabını vermişlerdir.[28] Said Nursî ise, telif ettiği *Şualar* isimli kitabında bu lakabı kabul edişini şu şekilde açıklamaktadır: *"Bediüzzaman lâkabı benim değildi. Belki Risale-i Nur'un mânevî bir ismiydi; zâhir bir tercümanına âriyeten ve emaneten takılmış. Şimdi o emanet isim, hakikî sahibine iade edilmiş."*[29]

Van'da bulunduğu dönemde ilk eserlerini de vermeye başlayan Said Nursî, 1901'den 1907'ye kadar *Talikat* ve *Kızıl İcâz* isimli eserlerini yazmıştır. Ayrıca yazdığı iki eserin daha olduğu ancak bunların vali konağının maruz kaldığı yangında yanmış olabilecekleri söylenmektedir.[30]

Bediüzzaman, Tahir Paşa'nın konağında yeni ve büyük bir kısmı Batı dillerinden tercüme edilmiş kitapları da okumuştur. Bu durum Bediüzzaman'a çeşitli konularda derinleşme sağlamış, yeni fikirlerle tanışmasına yol açmıştır. Said Nursî okuduğu bu kitaplar ve İstanbul'dan gelen gazeteler aracılığıyla gözlemlediği sorunların bütün İslam dünyasını da kuşattığının farkına varmış ve bu duruma çıkış yolları aramaya başlamıştır.[31]

Bediüzzaman, Van'da bulunduğu zaman zarfında, o vakte kadar edindiği fikir ve incelemeleri neticesinde zamanın zaruri ihtiyacını dikkate alarak kendine has bir eğitim metodu belirlemiştir. Eğitim sistemindeki köklü değişimle toplumun içinde bulunduğu sıkıntıların aşılacağına olan inancı, Bediüzzaman'a en büyük gaye ve

---

[27] Hasan Paşa'dan sonra vali olan kişidir.
[28] *Tarihçe,* s. 65-66.
[29] Nursî, "*Şualar",* s. 909.
[30] Abdülkadir Badıllı, *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı,* İstanbul, Timaş Yayınları, 1990, C. I, s. 130-131.
[31] Metin Karabaşoğlu, "Said Nursî, Nursî ve Siyaset Kronolojik Notlar", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, İslamcılık* , İstanbul, İletişim Yayını, 2005, C. 6, s. 271.

düşüncesi olan Mısır'daki el-Ezher Üniversitesine karşılık, Bitlis ve Van'da "Medresetü'z-Zehra" adını verdiği bir üniversiteyi kurma fikrini vermiştir.[32]

Bu üniversitede Said Nursî, hem Kur'an ilimlerinin hem de fen ilimlerinin birlikte okutulacağı bir proje tasarlamıştır. Said Nursî bu üniversiteyle Kürdistan, Hindistan, Arabistan, İran, Kafkasya, Türkistan gibi İslam ülkelerinin ırkçılık tehlikesinden ve de din ve fen ilimlerini öğrenen öğrencilerin taassup, inkâr ve şüpheden kurtulacağına inanmıştır.[33] Said Nursî'nin tasarladığı Medresetü'z-Zehra, sadece bir yükseköğrenim kurumundan ibaret değildir. Bir nevi toplumun geri kalmışlığına çözüm olacak, İslam dünyasına hitap edecek bir yüksek eğitim projesidir. Said Nursî, bu proje ile bilim ve düşünce alanındaki gelişmelerden giderek kopan medrese eğitimi ve İslâmi değerlerden kopuk modern bilimleri kaynaştırmayı istemektedir. Medresetü'z-Zehra projesinde tasarlanan bir diğer önemli hususta Arapça, Kürtçe ve Türkçe'nin beraber öğretilecek olmasıdır. Said Nursî, toplumdaki geri kalmışlığın ve anarşinin temel sebepleri olarak cehalet, fakirlik ve ihtilafı adres göstermiştir. Bu üç promlemin ise; sanat, ittifak ve marifetle ortadan kaldırılabileceğini belirtmiştir. Said Nursî, Medresetü'z-Zehra'nın toplumun geri kalmışlığını ve maarif meselesini çözecek bir kurum olarak tasarlamıştır.

Bediüzzaman, eğitimle ilgili projelerini padişaha sunmak üzere 1907'de İstanbul'a gitmiştir.[34] Ancak II. Abdülhamit'ten (1842-1918) üniversitenin açılması için aradığı desteği bulamamıştır.

Said Nursî, dönemin çeşitli gazete ve dergilerinde hürriyet ve meşrutiyet kavramlarının İslamiyet'e aykırı olmadığına dair makaleler yazmış, konuşmalar yapmıştır. Ayrıca İslam birliği, kalkınma, ilerleme gibi konularla ilgili de makaleler yazmış, konuşmalar yapmıştır.[35] Özellikle doğuluların bu fikirlere hazır olmadığını düşünen Bediüzzaman, Doğu'daki aşiret reislerine çektiği telgraflarla onları da bu konularda bilgilendirmiş, hakiki saadetin meşrutiyet ve hürriyet kavramlarında yer aldığını anlatmıştır. [36]

---

[32] *Tarihçe*, s. 65-67.
[33] Badıllı, , a.g.e., C.I, s. 127-129.
[34] *Tarihçe,* s. 12.
[35] Şahiner, a.g.e., s. 88; Tarihçe, s. 72.
[36] *Tarihçe,* s. 84; Açıkgenç, a.g.e., s. 565-566.

Said Nursî, meşrutiyetin ilanının üçüncü gününde Beyazıt meydanında İslam âleminin geri kalma sebepleri ve çözüm yollarını ele aldığı bir konuşmayı irticalen yapmış ve sonra aynı hitabeyi Selanik'te Hürriyet Meydanın da tekrarlamıştır. Bu konuşması 1910'da yayınlanan *Nutuk* isimli kitabında yer almış, hitabenin kısa bir kısmı da talebelerinin hazırladıkları *Tarihçe*'de mevcuttur.[37] Ancak ilerleyen haftalarda İttihat ve Terakki üst yönetiminde gözlemlediği diktacı tavır bu kez Said Nursî'yi özgürlük ve meşrutiyete vurguda bulunarak, eleştirilerini İttihat ve Terakki'ye yöneltmesine sebep olmuştur. Jön Türklere gerekli uyarılarda bulunan Said Nursî, hürriyet ve meşrutiyet yolundaki yürümesini terk etmemiştir.[38]

31 Mart Vakası olarak bilinen hadise 13 Nisan 1909 yılında meydana gelmiş ve bu isyanda Bediüzzaman, bir nutuk ile sekiz taburu itaate getirmiştir.[39] Buna rağmen tutuklanan Said Nursî, zamanın sıkıyönetim mahkemesi olan Divan-ı Harp'te idam istemiyle yargılanmış, yaptığı savunma neticesinde beraat etmiştir.[40] Bu savunması daha sonra *Divan-ı Harb-i Örfi* adıyla yayımlanmıştır.[41]

Beraatının ardından 1910 yılında İstanbul'dan ayrılarak Van'a gitmiş oradaki Kürt aşiretlerini dolaşarak onları meşrutiyet, hürriyet, istibdat gibi kavramlar hakkında aydınlatmakla beraber onlara içtimai, ilmi dersler vermiştir. Bu konudaki soru- cevap halindeki konuşmalarını *Münazarat* isimli bir kitabında yayınlamıştır.[42]

1911 yılında[43] Diyarbakır, Urfa ve Kilis üzerinden Şam'a gitmiş ve buradaki âlimlerin ısrarı üzerine Emeviyye Camii'nde on bine yakın ve içerisinde yüz âlim bulunan büyük bir kalabalığa hutbe irad etmiştir.[44] Hutbede İslam âleminin karşı karşıya olduğu sorunları ve çözüm yollarını belirtmiş, Müslümanlara ümitsizliğe düşmeden bu problemlerle baş etmenin çarelerini sunmuş, hürriyet ve meşrutiyet söylemini burada da vurgulamıştır. Bu problemlerin kaynakları arasında doğruluğun ölmesi, cehalet, istibdad, yeis, enaniyet ve ihtilaf sorunlarının yer aldığını gündeme

[37] *Tarihçe,* s. 72-73; Weld, a.g.e., s. 76-77.
[38] Karabaşoğlu, a.g.e., s. 272.
[39] Ahmet Akgündüz, Said Öztürk, *700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1999, s. 285-287; *Tarihçe*, s. 92.
[40] Tetiker; Balcı, a.g.e., s. 95; *Tarihçe,* s. 82.
[41] Açıkgenç, a.g.e., s. 566.
[42] *Tarihçe,* s. 104; Açıkgenç, a.g.e., s. 566.
[43] Tetiker; Balcı, a.g.e., s. 107.
[44] *Tarihçe*, s. 115; Açıkgenç, a.g.e., s. 566.

getirmiştir.[45] Hutbe birkaç gün içinde iki defa basılarak halka dağıtılmıştır.[46] Daha sonra bu hutbenin Türkçesi *Hutbe-i Şamiyye* adıyla basılmış ve yayımlanmıştır.[47]

Bediüzzaman, iktidar değişikliği üzerine, Şam'dan İstanbul'a Medresetü'z-Zehra adıyla açmak istediği üniversite çalışmaları için tekrar dönmüştür. Selanik, Üsküp, Priştine ve Kosova'yı kapsayan Rumeli seyahatine 1911 Haziran'ında çıkacak olan Sultan V. Mehmet Reşat'ın (1844-1918) heyetine Doğu vilayetleri adına Bediüzzaman davet edilmiştir.[48] Padişah, seyahatin sonunda Kosova'da bir üniversitenin kurulması için on dokuz bin altın bütçe ayırmıştır. I. Balkan savaşında Kosova kaybedilince oraya ayrılan ödeneğin Van'da kurulacak üniversiteye aktarılması için Said Nursî talepte bulunmuş ve bu talebi kabul edilmiştir. Van gölü kenarındaki Edremit'te 1912 yılında üniversitenin temeli atılmış fakat Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu teşebbüs yarım kalmıştır.[49]

Birinci Dünya Savaşı başladıktan kısa bir süre sonra Ruslar, 1914 Kasım'ında Osmanlı'nın doğu sınırına saldırmıştır. O sırada Van'da bulunan Bediüzzaman, sıcak çatışmaların yaşandığı Erzurum'a gitmiş, üçüncü orduya vaiz olarak tayin edilmiştir. Daha sonra Muş ve Bitlis'in savunması görevi kendisine verilmiştir. Kendi talebelerinin de içinde yer aldığı milis kuvvetlerinin başında Van, Bitlis ve Muş'u Ermenilere ve Ruslara karşı korumaya çalışırken birçok talebesini kaybetmiştir.

Savaş sırasında bir yandan da Fatiha ile Bakara suresinin ilk otuz üç ayetinin tefsirini yaptığı *İşârâtül-İ'caz* isimli eserini Arapça olarak kaleme almıştır.[50]

Bediüzzaman 1916 yılında Bitlis savunması sırasında yanında sadece üç talebesi kalıncaya kadar çarpışmıştır. Dereden atlarken ayağı kırılmış ve bu vaziyette Ruslara esir düşmüştür. Van, Celfa, Tiflis, Kilogrif ve Kosturma'ya sevk edilmiştir. Kosturma'daki büyük esir kampına gönderilmiştir. İki buçuk sene kadar Sibirya taraflarında esir kalmıştır. Rusya'nın Bolşevik devrimi ile sarsılıp, içine düştüğü karışıklıklardan istifade ederek bazı esirlerle birlikte bulunduğu kamptan firar etmiş

---

[45] Yavuz, a.g.e., s. 265; *Tarihçe,* s. 115.
[46] Tetiker; Balcı, a.g.e., s. 107; *Tarihçe,* s. 115.
[47] *Tarihçe,* s. 115.
[48] *Tarihçe,* s. 129.
[49] *Tarihçe,* s. 135; Açıkgenç, a.g.e., s. 566.
[50] *Tarihçe,* s. 138; Açıkgenç, a.g.e., s. 566; Burhan Bozgeyik, *Bediüzzaman Said Nursi Hayatı, Davası, Eserleri,* , İstanbul, Risale Yayınları, 1995, s. 89-91.

ve kurtulmuştur. Petersburg üzerinden Varşova'ya oradan da Almanya, Viyana ve Sofya üzerinden 1918 yılında İstanbul'a gelmiştir.[51]

Said Nursî, Rusya'daki esir kampında Kosturma vilayetinin Volga nehri kenarındaki Tatar mahallesinde bir camide hem imamlık yapmış hem de çevresindeki insanları imanî konularda bilgilendirmek için sohbetler etmiştir. Burada uzun zamandır arzu ettiği yalnız kalma fırsatını yakalamış ve bütün hissiyatını, fikirlerini gözden geçirmeye başladığı uzun kış geceleri neticesinde zühd ve takva hayatı yaşama arzusu, dünya hayatından çekilme isteği ile ilgili kararlar almıştır. Bu muhasebe ve tefekkür kendi tabiri ile onun "Eski Said'den Yeni Said'e" geçişinin ilk işaretleri olmuştur. Fakat İstanbul'a dönüşünün ardından ancak iki yıl sonra Said Nursî köklü bir iç değişim yaşadıktan sonra bu kararını uygulamıştır. Said Nursî'nin bu geçişi Şeyh Abdülkadir Geylani'nin *Fütuhu'l Gayb* adlı kitabıyla gerçekleşmiştir.[52]

Nitekim Ankara'daki siyasi faaliyetleri terk etmesinde bu tavrının önemli etkisi olmuştur. Ancak, Eski Said (1878-1923), yeni Said (1923-1950) ve bundan sonraki hayatı olan üçüncü Said dönemleri olarak adlandırdığı bu ayırım fikir ve görüşlerindeki bir değişim değil İslam'a hizmet ederken takip ettiği yöntem ve tarzla ilgilidir.[53]

Vatan savunmasına yaptığı katkılar sebebiyle kendisine haber verilmeden Meşihat dairesindeki yeni kurulan Darü'l-Hikmeti'l-İslamiyye (İslâm Akademisi) üyeliğine getirilir. Burası İzmirli İsmail Hakkı, Elmalılı Hamdi, Mustafa Sabri Efendi, Mehmet Akif gibi şahsiyetlerden oluşan İslam akademisi özelliğindedir. Dört yılı aşkın bir süre buradaki vazifesini sürdürmüştür.[54] Ayrıca Bediüzzaman'a vatan savunmasına yaptığı katkılar sebebiyle harp madalyası, gazilik unvanı ve gazilik maaşı verilmiştir.[55] Görevi sırasında ilmî çalışmalar yapmış. *Katre, Habbe, Zühre, Zerre, Şemme, Lem`alar* gibi eserlerini yazmıştır.[56] Alkollü içkilerle mücadele etmek

[51] *Tarihçe,* s. 145-147; Açıkgenç, a.g.e., s. 566.
[52] Tetiker; Balcı, a.g.e., s. 143-144; *Tarihçe*, s. 151.
[53] Açıkgenç, a.g.e., s. 566; *Tarihçe,* s. 11.
[54] Bozgeyik, a.g.e. s. 106-108; *Tarihçe,* s. 151.
[55] Sadık Albayrak, *Son Devrin İslâm Akademisi Dârü' l-Hikmeti'l-İslâmiye*, İstanbul, 1973, s. 186.
[56] *Tarihçe*, s. 168.

amacıyla 1920 yılında kurulan Hilal-i Ahdar (Yeşilay) Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır.[57]

1920 yılında İngilizlerin İstanbul'u işgal etmesi üzerine onlarla mücadele etmiştir. Bediüzzaman, halkı işgale karşı mücadeleye teşvik etmek için, işgalcilerin baskısıyla verilen Anadolu'daki Milli mücadelenin bir isyan olduğunu belirten Şeyhülislam fetvasının geçersiz olduğunu bir bildiri ile ilan etmiştir. Bildiri "*Hutuvât-ı Sitte"* adıyla yayınlamıştır. Düşmana karşı savaşanların asi sayılamayacağı gerekçesiyle fetvanın geçersiz olduğunu savunmuştur. Anadolu'daki Kuva-yı Milliye hareketini ve kurtuluş savaşını açıkça desteklemiştir.[58] İstanbul'daki bu hizmetleriyle Ankara'nın dikkatini çeken Bediüzzaman, Mustafa Kemal tarafından Ankara'ya davet edilmiş ve 1922 Haziran'ında Ankara'ya gitmiştir.[59]

Ankara'da Said Nursî için 9 Kasım 1922 günü Meclis'te resmi bir "Hoş Geldin Merasimi" yapılmış. Bu merasimde kürsüye çıkarak Anadolu Gazilerini tebrik ettiğini söyleyerek zaferleri için dua etmiştir.[60] Burada, doğuda kurmak istediği üniversite için destek arayışında bulunmuştur. 167 mebusun desteğini almış olmasına rağmen olumlu bir netice alamamıştır.[61] Mecliste mebuslara hitap ederek önemli gördüğü bazı hususların altını çizmiştir. Ancak Ankara'daki genel atmosfer umduğu gibi olmamıştır. Dine karşı bir lakaytlık olduğunu görmüştür. Mebusların İslam'a bağlı kalmaları, dinî vazifelerini eda etmeleri ile alakalı bir beyanname yayınlamış ve bunu bütün mebuslara dağıtmıştır. Ayrıca bu noktada nasihatlerde de bulunmuştur.[62]

Bediüzzaman, 1923'te Van'a dönmüştür.[63] Siyasetle ilgili yaşadığı tecrübeler sonunda siyaset yoluyla dine hizmetin imkân dâhilinden çıktığını düşünerek siyasi mücadelelerden uzaklaşmış, kendini İslam'a adayan talebeler yetiştirmeye karar vermiştir. *"Şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım"*[64] diyerek bu güne kadar yaptığı siyasî faaliyetleri bırakmış bundan böyle hayatını toplumu ilim ve eğitim

---

[57] Bozgeyik, a.g.e. s. 131.
[58] *Tarihçe,* s. 174; Açıkgenç, a.g.e., s. 566.
[59] Bozgeyik, a.g.e., s. 138-139; *Tarihçe*, s. 175.
[60] T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 1. Celse, C. 24, 135. İçtima: Perşembe 9 Teşrîn-i Sânî 1338-9 Kasım 1922 İktibas eden Şahiner, *a.g.e.,* s. 259; Krş, Welt, a.g.e., s. 220-221.
[61] Weld, a.g.e., s. 225; *Tarihçe,* s. 351.
[62] *Tarihçe*, s. 175.
[63] Tetiker; Balcı, a.g.e., s. 177.
[64] *Tarihçe,* s. 223.

yoluyla dönüştürme, iman ve Kur'an hakikatlerinin anlaşılması ve yaşanması hedefine vakfetmiştir.[65] Siyasî açıdan bu yöndeki son teşebbüsü, Ankara'da olmuştur. Van'da Erek dağı eteğinde, Zernabad suyu başında bir mağarada yaşamaya başlayan Nursî, orada bir nevi inzivaya çekilmiştir. Siyaseti ve gündemi takip etmeyerek kendini tefekkür ve ibadete veren Bediüzzaman, kendi tabiriyle artık *Eski Said* döneminden, *Yeni Said* dönemine geçmiştir.[66]

1925 senesinde doğuda çıkan "*Şeyh Said İsyanı"* gerekçe gösterilerek, isyana karşı olduğu halde Bediüzzaman sürgüne gönderilmiştir.[67] Van'dan Erzurum'a buradan Karadeniz yoluyla İstanbul'a getirilmiş, sonra da Burdur'a mecburi iskâna tabi tutulmuştur. Burada Bediüzzaman, kendini talebeler yetiştirmeye adamıştır.

Bediüzzaman'nın hayatında 30 yıl sürecek olan sürgünler, hapisler, zehirlemeler ve işkenceler devri başlamıştır. 1926 baharında Isparta'nın bir köyü olan Barla 'da mecburi ikamete tabi tutulmuştur. [68] Burdur'da kaldığı günlerde *"Nurun ilk Kapısı"*[69] isimli eserini kaleme almıştır. Bu kitaptaki hakikatleri, "Doğrudan doğruya Kur'an-ı Mü'cizü'l Beyan'ın ayetlerinden aynelyakine yakın bir surette Yeni Said'e dersleridir." şeklinde ifade etmiştir.[70]

Barla, Bediüzzaman'nın *Risale-i Nur Külliyatı* ismini verdiği eserlerini yazmaya başladığı ilk merkezdir.[71] *Sözler, Mektubat, Lem´alar* isimli eserlerinin büyük bir kısmını Barla 'da yaşadığı 1926-1934 yılları arasında tamamlamıştır.[72] Bediüzzaman Barla' ya geldikten hemen sonra telif ettiği ilk eser, ahiret hayatı ve yeniden dirilişi ele aldığı *Haşir Risalesi* olmuştur.[73] Talebeleriyle mektuplaşmalarını ise *Barla, Emirdağ ve Kastamonu Lahikaları* olarak neşretmiştir.[74]

1934 yılında Barla'dan Isparta'ya getirilen Said Nursî burada da sıkı gözetim altında tutulmuştur. Isparta'da kaldığı süre zarfında *Lem´alar*'ın bazı bölümlerini

---

[65] Açıkgenç, a.g.e., s. 566
[66] *Tarihçe,* s. 187.
[67] Bozgeyik, *a.g.e.*, s. 156-163.
[68] Weld, a.g.e., s. 233-243; Açıkgenç, a.g.e., s. 566.
[69] Tarihçe, s. 191.
[70] Said Nursî, *Nurun İlk Kapısı*, İstanbul, Yeni Asya Yayınları, 1977, s. 6.
[71] *Tarihçe*, s. 192.
[72] Tetiker; Balcı, a.g.e., s. 189, 215.
[73] Weld, a.g.e., s. 251.
[74] Tetiker; Balcı, a.g.e., s. 201.

telif etmiştir.[75] Bediüzzaman'ın 1934 senesinde Barla'dan Isparta'ya getirilmesiyle tutuklanma ve hapishane yılları başlamıştır.[76]

Çektiği sıkıntıları, Afyon mahkeme müdafaasının birinde "Kâfir Rus'un bana çektirmediğini çektiriyorlar"[77] şeklinde anlatmıştır.

Afyon hapsinden sonra Said Nursî'nin kendi tabiri ile ifade ettiği üzre, bir nevi *Yeni Said* dönemi sona ermiştir. Tekrardan sosyal ve siyasi meselelerle ilgilenen *Üçüncü Said* dönemi başlamıştır.[78] Bediüzzaman'ın, *"Üçüncü Said"* olarak tanımladığı bu dönemde çok partili hürriyetçi ortamla birlikte Bediüzzaman, Risale-i Nur'un yayılmasına ve anlaşılmasına yönelik hizmetlere ağırlık vermiş, hizmetin geleceği açısından sosyal hayatla meşgul olmuştur.[79]

Ayrıca bu dönemde siyasileri irşad gayesiyle, onlara doğru yolu göstermek ve onları dine hizmetkâr yapmak için çalışmış, onlara bazı tavsiyelerde bulunmuştur.[80] Ancak Said Nursî hiçbir zaman aktif olarak siyasetle ilgilenmemiş ve talebelerinin de, Nur hareketi adına aktif siyasetle uğraşmasına müsaade etmemiştir.[81]

Bediüzzaman için, 1950 yılı Türkiye'de çok partili hayata geçişle, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile nisbi bir rahatlama ve serbestlik söz konusu olmuştur. Bu dönemde eserlerini yurt dışına göndermeye başlamıştır, ancak eserlerinden dolayı yargılanmaya da devam etmiştir.[82] Bediüzzaman bu dönemde sürekli dolaşarak görüşlerini insanlara ulaştırmaya çalışmıştır.[83]

Sekiz buçuk yıl devam eden Afyon Mahkemesi, Diyanet İşleri Müşavere Kurulu'nun *Risale-i Nur Külliyatının* imanî ve İslâmî eserler olup kanunî mahzuru olmadığına ilişkin raporuna dayanarak 23 Mayıs 1956 yılında Afyon Mahkemesi'nin

---

[75] Weld, a.g.e. s. 271-272.
[76] Şahiner, a.g.e., s. 315.
[77] Said Nursî, *Mektubât*, İstanbul, Söz Basım Yayın, 2006, s. 113.
[78] Tetiker; Balcı, a.g.e., s. 399.
[79] Said Nursî, *Şualar,* İstanbul, Söz Basım Yayın, 2006, s. 985.
[80] *Tarihçe*, s. 796, 975.
[81] Welt, a.g.e., s. 378; Said Nursî, *Emirdağ Lahikası*, İstanbul, Söz Basım Yayın, 2006, s. 234, 401,474-475, 510-515. ; Nursî, *Şualar*, s.461, 465.
[82] Şahiner, a.g.e., s. 413-415; Engin Yılmaz, *Said Nursî Ve Elmalılı Hamdi Yazır'ın Ahiret Anlayışı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2010, s. 48.; *Tarihçe,* s. 886.
[83] Açıkgenç, a.g.e., s. 566.

Risalelerin basılmasını serbest bırakan kararının ardından eserler sahiplerine iade edilmiştir.[84]

1956'dan sonra Risale-i Nurların tamamı Latin harfleriyle matbaalarda neşredilmiştir.[85] Latin harfleriyle Risale-i Nurların basımı, Said Nursî'yi son derece memnun etmiş. Bu gelişmeyi Risale-i Nur'un bayramı olarak değerlendirmiştir.[86]

İstanbul'da kaldığı sürede Said Nursî, ziyaret maksadıyla gittiği Fener-Rum Patrikhanesi'nin Patriğine; Hıristiyanlığın saf şekli yanında, Hz. Muhammed'i (a.s.m) peygamber ve Kur'an-ı Kerim'i de Kitabullah olarak kabul etmeleri şartıyla kurtuluş ehlinden olacaklarını söylemiştir. Patriğe ve onun şahsında bütün Hıristiyan âlemine İslâm Dinîni bir defa daha tebliğ etmiştir.[87]

Bu dönemlerde *Sebilürreşad* gibi dergilerde yazı ve mülakatları çıkmış, her gittiği yerde özellikle üniversite gençleriyle görüşüp onlara İslam'ı anlatmaya çalışmıştır.[88]

Bediüzzaman Said Nursî'ye hayatı boyunca 'Cumhuriyet düşmanı', 'Dinî rejim kurmak istiyor', 'Dinî siyasete alet etti', 'Kürt ırkçısıdır', 'Gizli cemiyet kurdu', "Dinî istismar ediyor", "Çevresindekileri kandırıyor" gibi farklı gerekçelerle 750'den fazla dava açılmıştır. 1958 yılında Bediüzzaman Said Nursî ve talebelerinin avukatlığını yapmaya başlayan Avukat Bekir Berk, Bediüzzaman hakkındaki 750 davanın beraatle sonuçlanmasına vesile olmuştur.[89]

Said Nursî, Risale-i Nurların matbaalarda basılma işinin te'lif hakkıyla birlikte Milli Eğitim Bakanlığı ya da Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı'nın üstlenmesini istemiş, ancak bu mümkün olmamıştır.[90]

---

84 Tetiker; Balcı, a.g.e., s. 420; *Tarihçe,* s. 836.
85 Tetiker; Balcı, a.g.e., s. 423.
86 Tetiker; Balcı, a.g.e., s. 424.
87 Tetiker; Balcı, a.g.e., s. 414-415.
88 Açıkgenç, a.g.e., s. 566-567.
89 Salih Sarıkaya, " Dinî Grupları Fişlemek Bir Devlet Geleneği Mi?", *Zaman Gazetesi,* Pazar Eki, 12 Ocak 2014, s. 11.
90 Tetiker; Balcı, a.g.e., s. 423.

Said Nursî, Arapça olan Risalelerin Türkçeye tercüme edilmesine ve Risale-i Nur'un İslam dünyasında yayılmasını sağlamak için Türkçe Risalelerin de Arapçaya tercüme edilmesine çok büyük önem vermiştir.[91]

Bediüzzaman, ömrünün son zamanlarını daha önce sürgün ve hapse gönderildiği yerlerdeki dostlarını ziyaretle geçirmiştir. Said Nursî, Isparta'da ikamet etmeye devam etmekle birlikte, sık sık Afyon, Emirdağ, Eskişehir, Eğirdir, Barla, İstanbul, Ankara ve Konya'ya kısa süreli seyahatler yapmıştır.[92] Bediüzzaman, 1960 yılında İstanbul, Ankara ve Konya'ya uğradıktan sonra tekrar Emirdağ'a dönmüştür. Hasta olmasına rağmen birkaç talebesiyle birlikte Urfa'ya giden Bediüzzaman, burada hastalığının şiddetinin artmasıyla 23 Mart 1960 tarihinde Urfa'da vefat etmiş ve 24 Mart Perşembe günü Halilürrahman Camiindeki kabrine defnedilmiştir. Ancak 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra 12 Temmuz 1960'ta askeri yönetim tarafından naaşı kabrinden alınarak bilinmeyen bir yere nakledilmiştir.[93]

**Eserleri:** Said Nursî'nin hayatı yukarıda anlatıldığı gibi müellifin kendi tabiriyle "Eski, Yeni ve Üçüncü Said" olarak üç bölüme ayrılmaktadır. Eserleri yönünden hayatını incelediğimizde ise, eserleri için kendisinin ve talebelerinin çeşitli değerlendirmeleri olmuştur. Bu değerlendirmelerden ikisi öne çıkmaktadır. Risaleler bir yönüyle zamanın inanç ve ahlak gibi problemlerini tartışması açısından Kelam ilmi çerçevesinde değerlendirilerek, bu alanda yenilik yapmak için yazılmış eserler olarak kabul edilmiştir. Bir başka açıdan da eserlerin, Kur'an'ın bu asırdaki en yüksek ve kudsi bir tefsiri olduğu yönündeki değerlendirmelerdir.[94] Ancak, *Risale-i Nur* ne klasik anlamda bir kelam kitabı ne de geleneksel manada bir tefsir kitabıdır. Fakat klasik kelam eserlerinde ele alınan konuların çoğu dağınık olarak *Risale*lerde yer almaktadır. Kur'an'ın klasik usulde tamamının tefsiri yapılmamış olsa da, Bediüzzaman eserlerinde kendine has bir üslup ve bakış açısıyla, ayetlerin sırasına göre değil de iman ve tevhit hakikatlerini açıklayan yüzlerce ayetin manâ ve hakikatlerini izah ve ispat eder tarzda bir tefsir yapmıştır. En avamdan en âlimine, bilginine kadar herkese hitap eden, inanmamakta ısrar eden filozofları dahi ikna

---

91 Welt, a.g.e., s. 399; Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 402-406.
92 Welt, a.g.e., s. 413.
93 Şahiner, a.g.e., s.428; Tarihçe, s. 7.
94 Yaşar Kutluay, "Mezhepler Tarihi Yönünden Said Nursî ve Nurculuk*", İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Sy. 3-4, İstanbul 1959-1960, C. III, s. 211-226, ; *Tarihçe,* s. 202.

ettiği, Kur'an'ın lafzi değil manevi bir tefsiri olduğu iddia edilen Risaleler, büyüklü küçüklü yüz otuz eserdir.[95]

Risale-i Nur adı verilen külliyat, *Sözler, Mektubat, Lem´alar,* ve *Şualar* olmak üzere dört temel eserden oluşmuştur. Külliyattaki her risale değişik zamanlarda farklı konular üzerine Said Nursî tarafından yazdırılmıştır. Külliyat içindeki eserler konularına göre sınıflandırılamamaktadır. Eserlerde materyalizm, pozitivizm gibi inkârcı akımlara karşı halkın dini inançlarının korunması amaçlanmıştır. Ayrıca eserlerde, yirminci asrın ilim ve fen seviyesine uygun bir metot kullanılarak akla ve kalbe hitap eden, ikna ve ispat yolunun tercih edildiği bildirilmiştir. [96]

Risalelerde örnekleme, hikâye, diyalog ve mecazlı anlatım gibi sıradan insanların da anlamasını kolaylaştırıcı metotlara başvurulmuştur. Said Nursî, o günün Osmanlıca Türkçesi'ni en güzel şekilde kullanmıştır.

Risale-i Nur Külliyatında ele alınan konuların arasında İslam Dinînin İslam ve İnanç esasları vardır. Bu konular hakkında geniş açıklamalara izah ve ispatlara yer verilimiştir. İnsanın ruh terakkisi, ebedi bir kıymete sahip olma sebebi açıklanmıştır. Ayrıca Said Nursî, medeniyetin ve fenlerin terakkiyatının da din ile bilhassa İslam Dinî ile olacağına dair düşüncelerine yer vermiştir. [97]

Bediüzzaman'ın eserlerini Eski Said dönemi eserleri ve Yeni Said dönemi eserleri olarak iki kısımda değerlendirmek gerekir. Üçüncü Said dönemi olan, 1950 sonrasında Bediüzzaman yeni eser telifinden ziyade, yazdıklarını tashih etmiştir. Ayrıca Eski Said döneminde yazdığı eserlerden bazılarını da yeniden gözden geçirip Risale-i Nur Külliyatına dâhil etmiştir. Biz bu çalışmamızda müellifin bütün eserleri hakkında kronolojik olarak kısaca bilgi vermeye çalışacağız.

***Kızıl İcaz:*** Abdurrahman Ahdarî[98] tarafından (ö.983/1575–76) Arapça manzum olarak kaleme alınan *es-Süllemü'l münevrak fi ilmi'l-mantık* isimli Arapça

---

95 *Tarihçe,* s. 202,  841.
96 *Tarihçe,* s. 195,  842.
97 Tarihçe, s. 840-842.
98 Geniş bilgi için Bkz.: Naci Bolay, "Ahdarî", DİA, C. I, s. 508.

mantık kitabına Said Nursî'nin yine Arapça yazdığı haşiyelerden oluşan eser, 1899 yılında[99] telif edilmiş, 1923 yılında[100] da neşredilmiştir.

***Ta'lîkât âla Burhâni'l-Gelenbevî fi'l-Mantık:** Gelenbevî'nin[101] (1730–1790) *Bürhân* isimli Talikat ismiyle de bilinen mantık konusundaki bu kitabı, Said Nursî'nin Arapça olarak yazdığı ta'lîk ve haşiyelerden oluşur. Abdulkadir Badıllı, eserin 1907'den önce telif edilmiş olduğunu söylemekle beraber telif tarihinin kesin olarak bilinmediğini belirtmektedir.[102]

***Nutuk (Hürriyet'e Hitap):** Said Nursî'nin Meşrutiyetin ilanından sonra ilk olarak Beyazıt Meydanı'nda daha sonra da Selanik'te Hürriyet Meydanı'nda yaptığı konuşmaları ihtiva eder. Pek çok gazete de yayınlanan bu konuşma 1912 yılında[103] neşredilmiştir.

***İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi veyahut Divân-ı Harb-i Örfî:** 1907 yılında Said Nursî'nin 31 Mart olayından sonra yargılandığı Divân-ı Harb-i Örfî'de yaptığı savunmayı ve milletin içinde bulunduğu sosyal problemleri anlatan bu eser, 1911 yılında[104] neşredilmiştir.

***Münazarât:** Doğudaki Kürt aşiretlerini meşrutiyet, hürriyet gibi konularda bilgilendiren, bölgenin problemlerinin de yer aldığı bu eser, soru-cevap tarzındadır. 1911'de telif edilmiş, müellif Bediüzzaman Said Nursî tarafından tekrar gözden geçirilerek 1913 yılında neşredilmiştir.[105]

***Hutbe-i Şâmiyye:** Bediüzzaman Said Nursî, 1911 yılında[106] Emeviyye Camii'nde on bine yakın ve içerisinde yüz âlim bulunan büyük bir kalabalığa hutbe

---

[99] Risale-i Nur Enstitüsü, *"Risale-i Nur Külliyatı'nın Telif Kronolojisi", Köprü Dergisi*, Sy. 70, Bahar, 2000, s.229-232.
[100] İsmail Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, İstanbul, 1997, C. II., s. 461.
[101] Geniş bilgi için Bkz. Şerafettin Gölcük, Metin Yurdagür, "Gelenbevî", DİA, C. XIII, s. 552-555.
[102] Badıllı, a.g.e., C.I, s. 130-131.
[103] Risale-i Nur Enstitüsü, a.g.m., *Köprü Dergisi*, Sy. 70, Bahar, 2000, s.229-232.
[104] Risale-i Nur Enstitüsü, a.g.m., *Köprü Dergisi*, Sy. 70, Bahar, 2000, s.229-232.
[105] Musa Koçar, *Eleştirel Açıdan Said Nursi'nin Kelami Görüşleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001, s. 20.
[106] Tetiker; Balcı, a.g.e., s. 107.

irad etmiştir.[107] Hutbe, Arapça olarak 1911, İstanbul'da Türkçe olarak 1922 yılında, Latin harfleriyle de 1959 yıllarında neşredilmiştir[108]

***Muhakemât:** Kısa bir tefsir mukaddimesinin yanında kelâm ilminin üç temel konusu olan ulûhiyyet, nübüvvet ve âhiret bahislerine değinilen, ağır bir ifade ve üslûba sahip olan eser, *"unsur-u belâğat", "unsur-u akîde"* ve *"ecvibe-i Japoniyye"* adlı üç makaleden oluşmaktadır.[109] Risale-i Nur Külliyatından önce kaleme alınmasına rağmen daha sonra Külliyata dâhil edilmiştir. 1911 yılında neşredilmiştir.[110]

***İşârâtü'l-İ'câz fi Mezânni'l-Îcâz:** 1915'te Said Nursî, kendi talebelerinin de içinde yer aldığı milis kuvvetlerinin başında Van, Bitlis ve Muş'u Ermenilere ve Ruslara karşı korumaya çalışırken, savaş sırasında bir yandan da Fatiha ile Bakara suresinin ilk otuz üç ayetinin tefsirini yaptığı *İşârâtül-İ'caz* isimli eserini Arapça olarak kaleme almıştır.[111] 1918 yılında ilk kez Arapça olarak basılmış, daha sonra kendisi hayatta iken kardeşi Abdülmecid Nursî (Ünlükul) tarafından kısmen eksik bir şekilde Türkçe'ye çevrilerek 1959 yılında neşredilmiştir.[112]

***Nokta Min Nuri Marifetillah:** 1919 yılında yazılıp neşredilen eserde İman esasları ayrıntıya girilmeden genel anlamda açıklanmıştır.[113]

***Hakikat Çekirdekleri-I:** Yeğeni Abdurrahman Nursî tarafından Said Nursî'nin eserlerinden seçilmiş özlü sözlerden meydana gelen bu eser, 1920 yılında neşredilmiştir. Ayrıca birinci kitabın devamı niteliğinde olan *Hakikat Çekirdekleri II,* yine Abdurrahman Nursî tarafından hazırlanarak 1921 yılında neşredilmiştir.[114]

***Sünûhât:** Müslümanların geri kalış neden ve çözümlerinin ele alındığı, doğu ve batı toplumlarının karşılaştırıldığı eser, 1920 yılında telif edilerek neşredilmiştir.

---

107 *Tarihçe,* s. 115; Açıkgenç, a.g.e., s. 566.
108 Kara, a.g.e., C. II., s. 461.
109 Said Nursî, *Muhakemat,* İstanbul, Söz Basım Yayın, 2006, s. 20.
110 Nûrullah Abalı, *Said Nursî'de Müslüman Hıristiyan Diyalogunun Sosyolojik İncelemesi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995, s. 16.
111 *Tarihçe,* s. 138; Açıkgenç, a.g.e., s. 566; Bozgeyik,a.g.e., s. 89-91.
112 Kara, a.g.e., C. II., s. 461.
113 Risale-i Nur Enstitüsü, a.g.m., *Köprü Dergisi,* Sy. 70, Bahar, 2000, s.229-232.
114 Nursî, *Mektubât,*s.663.

***Lemeât:*** Özet halinde ve manzum tarzda inanç esaslarının işlendiği eser, 1921 yılında yazılıp basılmıştır.

***Şuaât:*** Hz. Peygamber'in nübüvvetinin ispatını konu edinen eserin, asıl adı *Şuaât-ı Marifetü'n Nebî'*dir.1921 yılında telif edilip neşredilmiştir.

***Rumuz:*** 1921 yılında yazılmış ve neşredilmiş olan bu eser, Kur'ân'ın i'câzını ele alan bir risaledir.

***Tulûât:*** 1921 yılında yazılarak basılmış olan bu eser, içtimai hayatla ilgili bazı konuların işlendiği bir risaledir.

***Katre, Zeylü'l-Katre:*** Tevhidin ispatı, ifade ettikleri ile ahlak ve kulluk konularını işleyen bu eser, 1922 yılında Arapça olarak yazılmış ve neşredilmiştir.

***Habbe, Zeylü'l-Habbe:*** Manevi ve ahlaki dersleri, tabiatçılık ve kendiliğinden oluş fikirlerine verilen cevapları da işleyen[115] eserin aslı Arapça olup, 1922 yılında neşredilmiştir

***Şemme:*** Yaratılan her şeyin Allah'ın isimlerini gösterip, ispat ettiklerini, hiçbir kimsenin Allah'tan şikâyete hakkı olmadığını ve enenin mahiyeti gibi konuların işlendiği eser, 1922 yılında Arapça olarak kaleme alınmıştır.[116]

***Zühre, Zühre'nin Zeyli:*** Mesnevi-i Nuriye içerisinde yer alan manevi ve ahlaki mevzuların işlendiği eser, 1923 yılında Arapça olarak neşredilmiştir.

***Hubâb, Zeylü'l-Hubâb:*** 1923 yılında Arapça olarak telif edilip neşredilen bu eserde ilmi, içtimai ve ahlaki meseleler ele alınmış, eser daha sonra Said Nursî'nin kardeşi Abdülmecit Nursî tarafından Türkçe 'ye çevrilerek Mesnevi-i Nuriye ismiyle yayımlanmıştır.[117]

***Hutuvât-ı Sitte:*** Bediüzzaman'ın 1920 yılında İstanbul'un işgal edilmesi üzerine İngilizlerin hilelerini kaleme aldığı bir bildiridir.[118]

---

[115] Abalı, a.g.e., s. 16.
[116] Abalı, a.g.e., s. 15.
[117] Said Nursî, *Mesnevî-i Nuriye*, İstanbul, Söz Basım Yayın, 2006, s. 5.
[118] *Tarihçe,* s.174.

Yukarıda belirttiğimiz eserler Eski Said (gençlik) dönemine ait risalelerdir. 1956 yılında eserlerin Latin harfleriyle matbaalarda basılmaya başlandığı zamana kadarki eserlerini ise, Yeni Said (olgunluk) dönemi eserleri (1923-1960) olarak ele alacağız. Ancak bu eserlere geçmeden önce müellifin Risale-i Nur eserlerini neden "*Nurlar*" olarak isimlendirdiğini şu ifadelerinde açıkladığını görüyoruz:

"*Otuz üç adet Sözlerin ve otuz üç adet Mektupların mecmuuna Risaletü'n-Nur namı verilmesinin sırrı şudur ki: Bütün hayatımda Nur kelimesi her yerde bana rast gelmiştir. Ezcümle, karyem Nurs'tur, merhume validemin ismi Nuriye'dir, Nakşî üstadım Seyyid Nur Muhammed'dir, Kadirî üstadım Nureddin. Kur'ân üstadlarımdan Nuri, talebelerimden benimle en ziyade alâkadarı Nur isimli bulunanlardır. Kitaplarımı en ziyade izah ve tenvir eden, nur misâlidir. Kur'ân-ı Hakîmdeki en evvel aklıma, kalbime parlayan ve fikrimi meşgul eden "nur"*[119] *ayetidir. Hem hakaik-i İlâhiyede müşkûlâtımın ekserisini halleden Esmâ-i Hüsnâdan Nur ism-i nurânîsidir. Hem Kur'ân'a şiddet-i sevk ve inhisar-ı hizmetim için hususî imamım Zinnûreyn'dir.*"

Said Nursî'nin Risale-i Nur hakkındaki şu ifadelerine de dikkat çekelim:

*"Malûmdur ki, Risale-i Nur, başta otuz üç adet Sözlerdir ve "Sözler" nâmıyla yâd edilir. Fakat, Otuz Üçüncü Söz müstakil değil, belki otuz üç adet Mektubattan ibarettir. Ve "Mektubat" namıyla zikredilir. Sonra Otuz Birinci Mektup dahi müstakil değil, belki otuz bir adet Lem'alardan mürekkeptir ve "Lem'alar" adıyla müştehirdir. Sonra Otuz Birinci Lem'a dahi müstakil olmamış; o da inşaallah otuz bir adet Şuâlardan mürekkep olacak."*[120]

***Mesnevi-i Nuriye:*** Eski Said dönemine ait risalelerle birlikte 1926 yılından önce yazılmış olan *Lem'alar*, *Reşhalar*, *Lâsiyyemalar*, *Katre*, *Katrenin zeyli*, *Hubâb, Zeylü'z-Zeyl, Habbe, Zühre, Zerre, Şemme* ve 1926-1934 yılları arasında Barla'da yazılan, *Onuncu Risale, On dördüncü Reşha, Şûle ve Nokta* gibi *Nur'un İlk Kapısı* isimli bölümlerden oluşur. İsbat-ı vacib delilleri ve tevhit konularının ayet yorumlarıyla işlendiği Arapça eserinin çevirisidir. Türkçe'ye tercüme eden Abdülmecid Nursî'dir. Belirli bir tertibe sahip bulunmayan ve genel anlamda Nur

---

119 Kur'an, 24/35.

120 Said Nursî, *Sikke-i Tasdîk-i Gaybî*, İstanbul, Söz Basım Yayın, 2006, s. 144.

Risaleleri'nin çekirdeği ve küçük bir özeti kabul edilen, Risale-i Nur Külliyatına giriş mahiyeti taşıyan bir eserdir.[121]

***Sözler:*** Said Nursî'nin "Yeni Said" döneminde ilk yazmaya başladığı Risale-i Nur Külliyatının temel eserlerinden biridir. Bediüzzaman, eserlerin bütününe önce *"Sözler"* ismini vermiş daha sonra, *"Risale-i Nur Külliyatı"* olarak değiştirmiştir. İman, ibadet, ahlak esaslarını temsil ve tasvirlerle bunların gerekliliği ve hikmetlerini anlatan eser, Allah, kâinat ve insan münasebetlerinin Kur'an dürbünüyle anlatıldığı otuz üç bölümden oluşmaktadır. Bu eser, genel olarak Said Nursî'nin Barla'da zorunlu ikâmete tabi tutulduğu 1926 ile 1934 tarihleri arasında telif edilmiştir.[122]

***Mektûbat:*** Said Nursî'ye sorulan çeşitli sorulara verilen cevaplardan ve kendisine gönderilen mektuplara verdiği otuz üç adet "mektub"un bir araya getirildiği ve müellifin ihtilaflı konulara dair görüş ve düşüncelerini içeren bu eser, Barla'da 1929 ile 1934 yılları arasında telif edilmiştir. Tevhid, ölümün nimet oluşu, anne-baba hukuku, rüyanın hakikati, Peygamber (a.s.m.) mucizeleri gibi konular bu sorulardan bir kısmıdır. Söz konusu mektuplar içinde on dördüncü ve yirmi beşinci mektubun telif edilmediği kaydedilirken, otuzuncu mektubun, 1914 ile 1916 yıllan arasında yazılmış olan *İşârâtü'l-i'câz* olduğu ifade edilmektedir. Otuz birinci mektup, 1932 ile 1936 yılları arasında yazılan ve otuz üç adet lem'adan oluşan *Lem'alar* adlı kitaptır. Otuz üçüncü mektubun ise *Sözler*'in otuz üçüncü sözü olduğu ve yirmi yedinci mektubun da *Barla, Kastamonu ve Emirdağ Lahikaları* oldukları belirtilmiş olup mektup sayısı otuz üçe tamamlanmıştır.[123]

***Lem´alar:*** Otuz üç adet Lem´a'dan oluşan eser, 1932 ile 1936 yılları arasında telif edilmiştir. *Lem´a* isimli bölümlere ayrılan eserin bir kısmının telif edilmediği belirtilirken, otuz birinci Lem´anın, daha sonra yazılan *Şualar*, otuz ikinci lem'anın da, 1921 yılında yazılıp neşredilen *Lemeât* risalesi, otuz üçüncü Lem´anın ise, 1921 ile 1923 yılları arasında telif edilen *Mesnevî-i Nuriye* olduğu kaydedilerek Lem´a sayısı otuz üçe tamamlanmaktadır.[124]

---

121 Nursî, *Mesnevî-i Nuriye*, s. 338-345.; Koçar, a.g.e., s. 22; Açıkgenç, a.g.e., s. 56.
122 Said Nursî, *Sözler,* İstanbul, Söz Basım Yayın, 2006, s. 1043-1075, 1255.
123 Nursî, "*Mektûbat*", s. 681-707,1047.
124 Said Nursî, *Lem´alar*, İstanbul, Söz Basım Yayın, 2006, s. 664-728, 965.

***Şuâlar:*** Genel olarak Allah'ın varlığı ve birliği, iman ve küfür, ahirzaman ve kıyamet alâmetleri gibi iman meselelerini ele alan eserde bazı mektup ve mahkeme müdafaaları ile ebced ve cifr uygulamaları gibi farklı konular yer almaktadır. Said Nursî'nin en son te'lif ettiği eser, 1936 ile 1949 yılları arasında yazdığı ve on beş şuâdan meydana gelen Şuâlar adlı eseridir.[125]

***Asâ-yı Musa:*** Allah ve âhiret inancı, ölümden sonra diriliş, ibadetlerin ehemmiyeti, gençlik gibi konuların ve bazı öğütlerin yer aldığı eser, Said Nursî tarafından diğer eserlerinden derleme yoluyla oluşturulmuştur.[126]

***İman ve Küfür Muvazeneleri:*** İman ve inançsızlığın ayrıntılı bir karşılaştırmasının yapıldığı, Risale-i Nur nâşirlerinin derleyerek oluşturdukları bir eserdir.[127]

***Sikke-i Tasdîk-i Gaybi:*** *Şuâlar*'ın birinci ve sekizinci şuâı ile *Lem´alar*'ın, sekizinci Lem´ası ve bazı mektupların bir araya getirilmesiyle oluşturulan eserde, cifr ve ebced uygulamaları, ayrıca Risale-i Nur'la alakalı gaybi işaretlere yer verilmektedir.[128]

***Barla Lâhikası:*** Barla 'da zorunlu ikamete tabi tutulduğu 1926'dan Eskişehir Hapishanesi'ne gönderildiği 1935 yılına kadar, Bediüzzaman'ın talebeleriyle olan mektuplaşmalarını içermektedir. Yirmi yedinci mektup içinde zikredilmekle birlikte ayrı bir risale olarak yayınlanmıştır.[129]

***Kastamonu Lâhikası:*** Said Nursî'nin 1935 yılında Eskişehir Hapishanesi'ne gönderilmesinden 1944 yılında Denizli Hapishanesi'nden tahliyesine kadar geçen dönemde talebeleriyle mektuplaşmalarından meydana gelen eser yirmi yedinci mektup içinde sayılıp ayrı bir risale olarak neşredilmiştir. Eserde, Said Nursî ve talebeleri arasında iman hizmetinin metotları, talebelerin hizmet tarzları ve şükürsüzlüğün yol açtığı musibetler gibi konular ele alınmıştır. [130]

---

[125] Nursî, *Şualar*, s. 924-960, 1255.
[126] Said Nursî, *Asâ-yı Musa*, İstanbul, Söz Basım Yayın, 2006, s.5-11.
[127] Said Nursî, *İman ve Küfür Muvazeneleri*, İstanbul, Söz Basım Yayın, 2006, s. 5-8.
[128] Nursî, *Sikke-i Tasdîk-i Gaybi*, s.5-6.
[129] Said Nursî, *Barla Lahikası*, İstanbul, Söz Basım Yayın, 2006, s.528-559.
[130] Said Nursî, *Kastamonu Lahikası*, İstanbul, Söz Basım Yayın, 2006, s. 330-357.

***Emirdağ Lâhikası:*** İki bölümden oluşan eserin ilk bölümünde Bediüzzaman'ın 1944 yılında Denizli hapsinden tahliye oluşundan Afyon Mahkemesi'ne kadar geçen sürede talebelerinin Said Nursî'ye yönelttiği bazı sorular ve onun bunlara verdiği cevapları yer almaktadır. İkinci bölüm ise, 1948–1953 yılları arası Said Nursî'nin talebelerine yazdığı bazı mektuplarla çeşitli mahkemelerde yaptığı savunmalardan oluşmaktadır. Eser, müstakil bir risale olarak neşredilmiştir.[131]

***Tarihçe-i Hayat:*** 1958 yılında talebeleri tarafından kaleme alınan ve kendisinin de kontrol edip onayladığı bu eserde Said Nursî'nin hayatının yanı sıra, eserlerinden seçilen bazı alıntılar ile mahkemelerde yaptığı çeşitli savunmalar ve bazı mektuplar yer almaktadır.[132]

Bediüzzaman'ın eserlerinin bazı bölümleri müstakil birer kitapçık olarak basılmıştır. Bu kitapçıklar şunlardır: *Nûr'un İlk Kapısı, Nur Âleminin Bir Anahtarı, Yirmiüçüncü Söz, Otuzüç Pencere, Ayetü'l-Kübrâ, Lâtif Nükteler, İman Hakikatleri, Gençlik Rehberi, Hanımlar Rehberi, İhtiyarlar Risalesi, Hastalar Risalesi, Tabiat Risalesi, Ramazan İktisat Şükür Risaleleri, Meyve Risalesi, Haşir Risalesi, Küçük Sözler, Uhuvvet Risalesi, İhlâs Risalesi, Münâcât, Miftâhu'l-İman, Sünnet-i Seniyye Risalesi, Beyanât ve Tenvirler, Zühretü'n-Nûr, Hakikat Nurları, el-Huccetü'Zehrâ, Hizmet Rehberi.*

*Risale-i Nur Külliyâtı* birçok yayınevi tarafından defalarca basılmış, altmış kadar yabancı dile tercüme edilerek dünya çapında tanınan ve okunan eserler haline gelmiştir.

İman ve ümit tüten *Risale-i Nur Külliyâtı* dinî, içtimaî, ahlakî, edebî, felsefî, tasavvufî en önemli konulara temas etmekle beraber küfür dünyasına karşı en güzel şekilde mücadele ettiği iddiasındadır. Nur ekolüne mensup olanlar, bu eserlerin, Kur'an'ın sönmez ve söndürülmez manevi bir güneş olduğunu ispat ettiği kanaatindedirler.

---
[131] Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 639-689.
[132] *Tarihçe*, s. 5-8.

Risale-i Nurlarda farklı anlatım teknikleri vardır. Bunlardan bazıları *tanımlama, teşbih, teşhis-kişileştirme*dir. Bunlarla beraber soyut birçok hakikatin anlaşılmasını kolaylaştıran *temsil ve tahkiye* tarzıyla anlatım da mevcuttur. Sıfat ve zarflarla yapılan *tasvir,* ele alınan konuları ispat gayesiyle yapılan *örnekleme,* okuyucuyu hemen konunun içine çeken sıcak, samimi *sohbet tarzı* anlatım biçimleri de mevcuttur. Ayrıca, günümüz eğitiminde en çok kullanılan *soru-cevap* metodu ve varlıklar ile kavramlar arasında benzer ve farklı yönler ortaya koyan *karşılaştırma* tarzı da Risale-i Nur külliyatında kullanılan metodlar arasındadır.[133]

**İlmi Kişiliği:** Bediüzzaman Said Nursî, Batı'nın askeri, siyasî ve felsefi olarak ilerlediği buna karşılık Osmanlı'nın gerilediği son dönemine yetişmiş bir İslam âlimidir.

Bediüzzaman, Kur'an'ın imanla ilgili ayetlerini günün inanç problemlerine ışık tutacak şekilde ele alan bir Kur'an yorumcusu olarak kabul edilmiştir. Ayrıca kelam ilminin temel meselelerine eserlerinde yer vermesi yönüyle de bir kelam âlimi olarak nitelendirilmektedir. Felsefe ve kelam ilminin insanın sadece akıl yönünü, tasavvufun ise insanın kalp yönünü esas aldığını; oysaki Kur'an'ın, insanı akıl ve kalpten ibaret bir varlık olarak ele aldığını vurgulamıştır. Netice itibariyle Bediüzzaman, hakikatin ancak bu ikisinin birleştirilmesiyle anlaşılabileceğini belirtmiştir. Felsefe ve kelamın önemli bir sorunu olan âlemin varlığı ve yaratılış amacı problemlerinin ancak, Kur'an'ın hidayeti ışığında tatmin edici bir izaha kavuşabileceğini bildirmiştir.

Bediüzzaman'ın ilmi şahsiyetinin şekillenmesi açısından beslendiği kaynakları bilme adına eserleri tetkik edildiğinde bütün İslamî ilimlerin yanında felsefe, dil, edebiyat ve tarih alanlarında birçok kaynak eser ve âlim ismi tespit edilebilir.

Bediüzzaman, her zaman için şiddeti değil, müspet hareketi esas almıştır. Özellikle ırkçılığa, bölücülüğe ve ayrılıkçı cereyana karşı müspet hareket etmiş ve yatıştırıcı bir rol oynamıştır. Türklerle Kürtleri binlerce yıldır birbirine bağlayan en önemli bağın din kardeşliği olduğunu ve ayrılıkçı hareketlerin tesir ve kalıntılarının

[133] Tahir Taner,"Risale-i Nurlar'da İfade Usulleri*", Yeni Ümit Dergisi,* sayı 100, Nisan- Mayıs-Haziran 2013, s. 8-12.

yok edilmesi için bu manevi bağların ve dinî değerlerin kuvvetlendirilmesinin hayati bir mesele olduğunu kabul etmiştir.

Bediüzzaman, tasavvufi kültüre hâkim biridir.[134] Bediüzzaman, ilhamını tarikata girmeden doğrudan doğruya Kur'an'dan ve sünnetten aldığını ayrıca Risale'i Nurun metodunun acz, fakr, şefkat ve tefekkür olduğunu belirtmiştir.[135]

Genel olarak baktığımızda, Bediüzzaman sadece belli konulara kafa yoran bir âlim olmamıştır. Yeni bir çığır açmaya çalışan, yenilik öncüsü biri olmuştur. İslam dünyasının pratik ve siyasî sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir. Bu bağlamda hayatı mücadeleler içinde geçmiştir. Kendisine teklif edilen mükâfatlarla değil, davası ile meşgul olmuş takipçilerine örnek bir hayat sunmuştur. Bediüzzaman'ın bir eylem ve aksiyon adamı olduğu da görülmektedir. Bediüzzaman'ın kendini çok sık yenilediği, böylece her dönemde farklılığı yakalayan bir şahsiyet olduğu da iddia edilebilir.

[134] Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Melahat Beki, *Said Nursî'nin Tasavvufî Görüşleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
[135] Nursî, *Sözler,*s. 641-645.

# 1. BÖLÜM: ŞİA VE ANADOLU ALEVÎLİĞİ

## 1.1. Genel Olarak Şia ve Türklerin İslam'ı Kabulü

### 1.1.1. Şia Mezhebinin Hicrî İlk Üç Asırdaki Oluşumu

Kaynağı vahye dayanan ve kaynağı vahye dayanmayan bütün dinlerin kendi içlerinde kesin esasları vardır. Ayrıca dinlerin bu kesin esasları dışında kalan meseleleri de vardır. Bu dinî meseleleri, insanlar kendi sosyal ve kültürel durumlarına göre değişik şekillerde anlar ve yorumlarlar. Bu bağlamda farklı zamanlarda, farklı coğrafyalarda haliyle farklı kültürlerde yaşayan insanlar tarafından değişik şekillerde anlaşılan ve yorumlanan meseleler zamanla sistematik özellik kazanarak çeşitli mezhep veya fırka denilen cemaat veya grupları meydana getirmiştir.[136]

Dinî veya toplumsal gruplar, oluşumlarını birkaç gün ya da birkaç yılda değil, uzun zamanda tamamlamışlardır. Bu dinî veya toplumsal grupların, tıpkı insanlar gibi bir doğumu yani belirli bir zamanı, gelişimi ve son bulması yani ölümü olmuştur. Ancak bütün gruplar bu safhaların hepsini aynı sıra ile yaşayamamıştır. Bir de bu grupların olgunlaşmalarını tamamlayacakları, varlıklarını sürdürecekleri bir coğrafyaları da vardır. Uygun ortam bulamayanlar varlıklarını devam ettirememiştir. Varlıklarını koruyabilen gruplar ise zamanla kendi içlerinde ayrışarak farklı kollara bölünmüştür. Bu farklı kollara bölünenlerin bir kısmı da yok olmuştur. Ayrıca bu gruplara muhalifleri ya da kendileri tarafından isimler verilmiştir. Tıpkı insanlara verilen isimler gibi. Bu gruplar bazen bir kişi bazen de bir topluluk çevresinde gelişmiştir.

Mezhep veya fırka ekollerini daha iyi anlayabilmek için *mezhep* kelimesini ve tamlama halinde kullanılan İslam mezheplerindeki *İslam* kelimesinin ne anlama geldiğini bilmek gerekir.

---

[136] Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik ve Kolları*, İstanbul, Ensar Yayınları, 2011, s. 17.

İslam, Kur'an-ı Kerim demektir.[137]

*İslam,* Arapça'da "slm" kökünden türemiş, itaat, teslimiyet, boyun eğmek, teslim olmak, barış yapmak anlamlarında kullanılır. Lügat manası ise, Allah'ın son peygamberi Hz. Muhammed'e insanlara tebliğ etmesi için gönderdiği, Kur'an temelli ilahi evrensel bir dindir.[138]

*Mezhep,* 'yürüyüp gitmek' manasındaki "zhb" kökünden türeyen Arapça bir kelimedir. Lügatte, gidilen yer, gidilen yol manalarına gelir. Istılahta ise, imam ve müctehid kabul edilen bir kişinin anlayış ve görüşlerinden oluşan itikadî veya fıkhî yol olarak tarif edilir. Mezhep kurucusu kabul edilen imam, müctehid hiçbir şekilde yeni bir din tebliğcisi değildir. Allah tarafından vaz 'edilen ve Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından tebliğ edilen İslam Dinînin gerek akaid/teorik, gerek fıkhî/pratik sahasındaki bazı meselelerin delilini bulma, bu delillerden hüküm çıkarma bu meseleleri anlama ve yorumlama adına âlimler birbirinden farklı görüşler ortaya koymuşlardır. İşte bu görüşlerin toplamına *mezhep* denir [139]

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi din, geneli ifade ederken mezhep ise; belli bir dinîn içindeki siyasî, amelî, itikadî olan daha dar bir alanı kapsayan bir fikrî ekollerdir, oluşumlardır.

Kaynağı vahye dayalı olan İslam dininin kesin esasları dışında kalan fer'î meselelerde de Müslümanlar ihtilaf etmişlerdir. Bu farklı görüş ve yorumlar zaman içerisinde *itikadî, siyasî* ve *amelî* mezhepleri beraberinde getirmiştir. Ancak amelî olan yani İslam hukukuyla ilgili konular zamanla fıkıh tarihi içinde ele alınmışken, itikadî ve siyasî oluşumlar da İslam mezhepleri tarihi içinde yer almıştır.[140] "Düşünce ekolleri" denilen bu mezhepleri kısaca ele alırsak:

**a) İtikâdî Mezhepler:** İnancın temel meselelerinde ihtilaf etmeyip, fer'î meselelerde farklı yorumlara giden mezheplerdir. Mesela: Kur'an'da ve hadislerde, kulun işlediği fiillerinden dolayı sorumlu olduğu kesin olarak bildirilmiştir. Ancak bu fiillerin nasıl meydana geldiği hususunda net bir açıklama yoktur. İşte kulun yaptığı

---

[137] Ethem Ruhi Fığlalı, *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2008, s. 17.
[138] Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik ve Kolları,* s. 23.
[139] Bekir Topaloğlu, *Kelam İlmi,* İstanbul, Damla Yayınevi, 2011, s. 93.
[140] Ebu Zehra, Muhammed, *İslam'da Siyasî İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, çev. Abdülkadir Şener, İstanbul, Hisar Yayınevi, 1983, s. 13.

işleri, cebren mi yoksa kendi isteği ile mi yaptığı gibi farklı düşünceler söz konusu olmuştur. Yine bütün mezhepler, Allah'ın birliği mevzuunda ittifak etmişlerdir. Allah vardır, birdir, hiçbir şey ona denk değildir. Fakat Allah'ın sıfatlarının, zâtının aynı mı yahut gayrı mı olduğu, kesin ve açık delillerle belirtilmemiştir. Bu hususta konuyla ilgili farklı yorumlar olmuştur.[141]

**b) Fıkhî Mezhepler:** İnsanların birbirleri ile olan münasebetlerini, Kur'an-ı Kerîm ve Hz. Muhammed'in beyan ettiği, kul ile Allah arasında olan ibadetlere ait meseleleri düzenleyen oluşumlardır.

**c) Siyasî Mezhepler:** İmam ya da devlet başkanının seçim şekli ve benzeri meselelerde ihtilaf edilmesi ile ortaya çıkmış ekollerdir. Hz. Peygamber, kendisinden sonra İslam cemaatinin işlerini üslenecek bir halef bırakmamıştır. Vefatından sonra imam, halife ya da mü'minlerin emiri olacak kişinin özellikleri tartışma konusu olmuştur. İdarecinin Hz. Peygambere yakınlığı, seçimle mi ya da tayinle mi iş başına geleceği, nesebi, kendisinde bulunması gereken özellikler gibi meselelerin neticesinde bu tür siyasi mezhepler doğmuştur. Günümüze kadar devam eden imameti, nübüvvetin devamı olarak gören ve imama inanmayı dini bir gereklilik gibi gören Şii gruplar gibi bunların dışında farklı görüşlerle var olan grupların tartışmaları görülmektedir.[142]

Tarihte ve kaynaklarda bu mezheplerin isimleri "fırka" bazen "nıhle" çoğulu "nihal" ve bazen de "makâle" çoğulu "makâlat" kelimeleri ile belirtilmiş oldukları halde memleketimizde itikâdî, siyasî ve fıkhî sahadaki gruplar için "mezhep" kelimesi yaygın olarak kullanılmaktadır.[143]

Mezhep kavramını, İslam mezheplerinin anlamı, konusu, sınıflandırılması ve İslam mezheplerini bilmenin faydası hakkında verdiğimiz kısa açıklamadan sonra siyasî İslam mezhepleri içinde yer alan, zaman içinde bir yandan gelişme kaydederken bir yandan da çeşitli kollara ayrılan ve ancak *Zeydiyye, İsmailiyye, İmamiyye, Nusayriyye, Gulat,* ve tâli bir grup niteliğinde olan *Alevîlik* ile günümüze

---

[141] Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2011, s. 76-77.
[142] Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 77-78.
[143] Ahmet Turan, *İslam Mezhepleri Tarihi*, Samsun, 2000, s. 2.

kadar ulaşmış olan *Şia mezhebinin* hicri ilk üç asırdaki oluşumu hakkında genel bir bilgi vermeye çalışacağız.

#### 1.1.1.1. Şia Veya Şiilik

**Şia,** Arapça' da "*şya*" kökünden gelen tabi olmak, bazı kimseleri desteklemek, yayılmak, bir şeyi tasdik etmek anlamlarındadır. İsim olarak taraftar, partizan, yardımcı, bir kimsenin etrafında toplanmış grup anlamlarında kullanılır. Mezhepler tarihinde ise; son peygamber Hz. Muhammed'den sonra, Hz. Ali'yi diğer Sahabelerden üstün gören, Halifeliğin tayin ve nass ile onun ve soyunun hakkı olduğunu kabul eden ve buna inanan kimseler için kullanılan bir addır.[144]

Ancak, Hz. Peygamber'in, kendisinin vefatından sonra Hz. Ali'nin halife olacağı konusunda kesin bir nas ve beyanı olmamıştır. Kaldıki bu durumu Hz. Ali'nin, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e bey'at etmesinden de anlayabiliriz. Ayrıca Muhacir ve Ensar da böyle bir nas ve beyandan haberdar olsalardı, kesinlikle Hz. Ali'ye bey'at eder ve ettirirlerdi. Çünkü Allah'ın ve Hz. Peygamber'in emrini yerine getirme noktasında çok hassas davranan kimselerdi.

Bununla beraber Hz. Ali'nin yakınları olan Haşimiler ve kendisine yakınlık duyan taraftarları imameti kendilerine intikal eden bir miras olarak düşünüyorlardı. Çünkü onlara göre Hz. Peygamber herhangi bir malı miras olarak bıraksaydı onu yakınlarına bırakacaktı, aynı şekilde siyasî manadaki mirası da yakınlarına bırakırdı düşüncesindelerdi.[145]

Şiiler, Hz. Ali'nin velayeti ve onun ruhani okuluna tabi olmaya inandıkları için kendilerine "Ali'nin Şiası" yani "Ali'nin taraftarları" ismini vermişlerdir. Zamanla bu kavramın muzafun ileyh olan Ali kısmı hıfzedilmiş ve bunlar "Şia" olarak tanınmıştır.[146]

Hz. Ali taraftarlığının ne zaman bir grup olarak ortaya çıktığına dair kaynak eserlerde kesin bir bilgi yoktur.

---

[144] Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik ve Kolları,* s. 61.
[145] Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik ve Kolları,* s. 66.
[146] Cevat Meşkur, *Mezhepler Tarihi Sözlüğü,* Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2011, s. 508.

Bu konuyu araştıran ilim adamları farklı fikirler öne sürmüşlerdir. Muhammed Ebu Zehra eserinde, Şiiliğin İslam siyasî mezhepleri arasında en eski olduğunu, Şiilerin ve mezheplerinin Hz. Osman (r.a.)'ın son dönemlerinde çıktığını ve Hz. Ali döneminde gelişip yayıldığını; ayrıca Emeviler döneminde Hz. Ali'nin çocuklarına karşı yapılan zulüm ve işkenceler çoğalınca Şii mezhebinin mensuplarının çoğaldığını belirtmiştir.[147]

Kamil Mustafa eş-Şeybi de, Şiiliğin en erken Hz. Hüseyin'in şehadetinden sonra, Siyasî bir oluşum olarak başladığını belirtmiştir.[148]Emeviler'in, Hz. Hüseyin ve ailesini feci bir şekilde öldürmesi, Kufelileri Hz. Hüseyin'i destekleme sözlerini tutmadıkları için derin bir hüzne sevk etmiş, birbirlerini tövbeye ve şehitliğe çağırmışlardır. Neticede Hz. Hüseyin'in intikamını almak için Tevvabün Hareketi adıyla bir hareket başlatılmıştır.[149]

İrfan Abdülhamid ise, Şia'nın doğuşuyla ilgili görüşleri yedi grupta toplamıştır. Birinci grup, Şii müelliflerinin görüşü olan, Şia'yı Hz. Peygamber zamanına dayandırmaktır. Onlar, Hz. Ali'nin üstünlüğünü kabul edip ona dostça taraftar olan insanların ta o zamanda mevcut olduğunu belirtirler. İkinci grup görüşe göre Şia hilafet tartışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Üçüncü grubun görüşü ise, Hz. Osman'ın öldürülmesi sonrası Müslümanların Hz. Ali taraftarları ve Muaviye taraftarları olarak bölünmeleri ile ortaya çıkmıştır. Dördüncüsü, Şia'nın Cemel vak'asına dayanan siyasî bir hareket olarak ortaya çıktığı görüşüdür. Beşinci grubun görüşü ise, Şia'nın Hz. Ali'nin öldürülmesinden sonra oluştuğu yönündedir. Altıncı görüşe göre de, Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehid edilmesinden sonra ortaya çıkan Tevvabun hareketiyle başlamış olduğudur. Yedinci grubun görüşü olan, Şia'nın "nas ve tayin" nazariyesinin akide haline getirilmesiyle başladığı şeklindeki yaklaşımdır. Buna göre, Hicri birinci asrın sonlarına kadar Şia'nın ortaya çıkışı gecikmiştir. Bütün bu olayların hepsi Şîa'nın ortaya çıkış zamanını kesin olarak belirtmeseler de Şîa'nın gelişimini etkilediğini göstermektedir.[150]

---

147 Muhammed Ebu Zehra, a.g.e., s. 39.
148 Fığlalı, a.g.e., s. 267.
149 Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik ve Kolları*, s. 71.
150 İrfan Abdülhamid, *İslam'da İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları*, Çev. Saim Yeprem, İstanbul, 1994, s. 16-19.

Şia hareketi uzmanların genel görüşüne göre, Hz. Osman'ın öldürülmesi sonrası Hz. Ali ve Muaviye taraftarları olarak bölünmeleri ile ilk sinyallerini vermiştir. Hz. Ali'nin şehadeti, Hz. Hasan'ın öldürtülmesi, Kerbela olayı ve sonuçta Tevvabün Hareketi ile de bu sinyaller iyice belirginleşmiştir. Neticede Emeviler'in daha sonraki dönemlerde işledikleri zulümler de Hz. Ali taraftarlığını yani Şia hareketini pekiştirmiştir.

Kerbelâ'nın, İslam siyaset ve düşünce tarihine ciddi etkiler yaptığı ve dönüm noktası olduğu söylenebilir. Olay, toplum nazarında Ehl-i Beyt mensuplarına karşı teveccühün artmasına ve yayılmasına neden olmuştur. Ayrıca daha sonraki birçok olayın da çıkış noktası olduğu görülecektir. Nitekim daha sonra meydana gelecek olan birçok sosyo-politik olayda "Ehl-i Beyt'in kanını talep/intikamı" bir slogan ve argüman olarak kullanılmıştır.[151]

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da öldürülmesinden sonra Hz. Ali'nin oğullarından Muhammed İbnu'l-Hanefiyye'nin adı öne çıkmıştır. Muhammed el-Ekber b. Ali b. Ebî Tâlib, annesine nispetle İbnu'l-Hanefiyye olarak meşhur olmuştur.[152]

Hz. Hüseyin'in öldürülmesinden sonra İbnu'l-Hanefiyye'nin adı etrafında odaklanmak isteyen pek çok hareket ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerin en ilginci Muhtâr es-Sakafî hareketidir. Muhtâr, Ehl-i Beyti sevenlerin çokluğunu ve bunların Emevî idaresine karşı olan memnuniyetsizliklerini bir harekete dönüştürmek istemiştir. Muhtâr, siyasî hedeflerine varmak için de kendi adına yürüttüğü hareketi, görünürde Muhammed İbnu'l-Hanefiyye adına yürüttüğünü iddia etmiş ve geniş bir taraftar kitlesi toplamıştır.

Muhtâr'ın, Hz. Hüseyin'in öldürülmesinden sonra Ehl-i Beyt'in savunucusu ve intikamını alacak biri olarak ortaya çıkması, bu dönem için Ehl-i Beyt'in sadece Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e hasredilmediğinin göstergesidir. Bu dönemde Ehl-i Beyt kavramın kapsamı Hz.Ali'nin Fâtıma'dan olmayan evladını da kapsadığını göstermektedir.

---

151 Namık Kemal Karabiber, *Ehl-i Beyt Tasavvuru Ve Erken Dönemdeki Yansımaları (Hicri I. ve II. Asır)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimler( İslam Mezhepler Tarihi ) Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 116.
152 Karabiber, a.g.e., s. 122.

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da öldürülmesinden sonra hicri birinci asrın sonlarına doğru Şii nitelikli ilk oluşum ne Hz. Ali, ne oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, ne de Ali b. Hüseyin etrafında olmuştur. Şii nitelikli ilk fırkalaşma İbnu'l-Hanefiyye'nin adı etrafında ortaya çıkmıştır.[153]

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da öldürülmesinden sonra, Hâşimî Ehl-i Beyt mensubu olarak ilk isyan teşebbüsünde bulunan kişi Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali b.Ebî Tâlib'dir.(122/740) Zeyd'in, Emevî idaresinin icraatlarından ve kendilerine karşı tutumlarından duyduğu rahatsızlık sebebiyle isyan ettiği anlaşılmaktadır. Zeyd'in isyanı Zeydîyye olarak bilinen, önceleri siyasî, daha sonra ise itikadî bir yön kazanan yeni bir mezhebin doğuşunu da beraberinde getirmiştir. [154]

İlk Şii mezhep *Zeydiyyedir*. Zeydiyye'den sonra Ca'fer es-Sadık'ın vefatından sonra çıkan *İsmailiyye*'dir. Çeşitli safhalardan geçerek günümüze kadar intikal etmiştir. Şia'nın en geç ortaya çıkan kolu imameti dinin en önemli rüknü olarak kabul eden *İmamiyye*'dir. Bu gruba on iki imamı kabullerinden dolayı İsnaaşeriyye dendiği gibi, fıkhî sistemlerini Ca'fer es-Sadık'ın kurduğunu kabul etmelerinden dolayı Ca'feriyye de denmiştir.[155]

Ayrıca bazı âlimler Şîa'yı ikiye ayırmıştır: Şî'a-i Velâyet ve Şî'a-i Siyâset. Şî'a-i Velâyet, Âl-i Beyte muhabbet sebebiyle Yezid ve taraftarlarına karşı çıkan tasavvuf ehli kimselerdir. Bu anlamda ehli tasavvufun bir kısmı bir nevi Şî'a-i Velâyet savunucusu durumundadır. Erdebil'de Hz. Peygamber'in torunları etrafında toplanan bu manadaki tasavvuf ehli kimselerdir. Ancak bu tarikatin 5. şeyhi olan Şah İsmail'in dedesi Şeyh Cüneyd, neslin itibarını siyasete alet etmiştir.[156] Şunu da belirtmek gerekir ki, bazı araştırmalar neticesinde bu tarikatte Şiiliğe geçiş, tarikatın 3. Şeyhi olan Hoca Ali'den itibaren olmuştur.[157]

İslam fırkaları içinde en çok fırkalara ayrılmış olan grup Şia'dır. Şia'nın klasik mezhepler tarihinde yer alan grupları hakkında kısaca bilgi verelim.

---

[153] Karabiber, a.g.e., s. 123.
[154] Karabiber, a.g.e., s. 132.
[155] Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik ve Kolları,* s. 75.
[156] Akgündüz; Öztürk, a.g.e., s. 53-54.
[157] Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik ve Kolları,* s. 372.

#### 1.1.1.1.1. Zeydîlik

Zeydîlik, İmâmiyye Şia'sının dördüncü imamı Ali b.Hüseyin Zeynelâbidin'nin oğlu Zeyd'e tabi olanların mezhebidir. Şii mezhepleri arasında en mutedili ve Ehl-i Sünnet'e en yakın olanıdır. Bunlar, İmamların diğer insanlar gibi olduklarını, ancak Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonra gelen en faziletli insanlar olduklarını kabul ederler. İmamette masumiyet şartını aramazlar. İmamette veraset şartını da aramazlar. Hz. Peygamber'in ashabından kimseyi tekfir etmemişlerdir. Hz. Ali'yi Şeyheyn'den daha faziletli kabul ederler, ancak daha faziletli olan bir kimse dururken, ondan daha aşağı olan kişinin de imametini kabul ederler. Bu sebeple Hz. Ali'nin kendilerine biat ettiği ve imamlıklarını kabul ettiği sahabelere saygı gösterirler. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in halifeliklerini kabul ederler.[158]

İmam Zeyd Küfe'lilerin bey'atını aldıktan sonra on beş bin Kûfe'li ile birlikte Hişam b.Abdulmelik'in Irak valisi Yusuf b. Ömer es-Sakafî'ye karşı ayaklanır. Savaş devam ederken, Zeyd, taraftarlarından bazılarının Ebubekir ve Hz. Ömer hakkında ileri-geri konuştuğunu duyar ve onları bu şekilde konuşmaktan men eder. Bunun üzerine onlarda Zeyd'i terk ederler. O da, onlara "Beni bırakıp kaçtınız, terk ettiniz "rafaztumünî" demiştir. O günden beri de onlara, onlar gibi düşünenlere ve davrananlara "Rafizî" denmiştir.[159]

Zeyd'in ölümünden sonra, kalanlar çeşitli fırkalara ayrılırlar. İtikadî konularda Mutezile gibi düşünürler. Bazı hususlar dışında da Hanefi'ler gibi amel ederler. Günümüzde Zeydiler genellikle Yemen'de bulunmaktadırlar.[160]

#### 1.1.1.1.2. İsmailiyye (Batiniyye)

Bu fırka ismini, imam olarak kabul ettikleri İsmail b.Cafer es-Sadık'tan almaktadır. İsnaaseriyye Şiası yedinci imam olarak Musa el-Kâsım'ı tanırken, İsmâîliler yedinci İmam'ın Câfer es-Sâdık'ın büyük oğlu İsmail olduğunu kabul ederler. Yedi tane imam kabul ettikleri için bunlara *Seb'iyye* de denir. Bununla beraber, "Kur'an ve hadislerin zahirlerinin yanında batınları da vardır. Bunlar

---

[158] Abdülkahir el-Bağdadî, *el-Fark Beyne'l-Fırak,* çev. Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara, T. D. V. Yayınları, 2011, s. 28.
[159] El-Bağdadî, a.g.e., s. 29-30.
[160] Abdülhamid, a.g.e., s. 43.

kabuğun içindeki öz gibidir." şeklindeki düşüncelerinden dolayı bunlara *Batiniyye* de denmiştir. Bâtın ilmini ise ancak imam bilebilir. "Re'yi yani serbest düşünceyi, aklî muhakemeleri iptal edip onun yerine halkı, masum imamın talimlerine çağırdıkları için" *Ta'limiyye* adıyla da isimlendirilmişlerdir.[161]

İsmaili doktrin, Kuzey Afrika'yı ele geçirmiş ve orada Fatimi devletini kurmuştur. Buradan da bütün İslam âlemine yayılmış, özellikle de İran'da çok güçlü taraftar bulmuştur. Bu dönemlerde meydana gelen bazı hadiseler Dürziliği doğurmuştur. Bu mezhebin Nizariyye kolunun daisi ve temsilcisi İran'da Hasan Sabbah olmuştur. Zamanla bu mezhep amelde sonsuz bir serbestliği benimsemiştir. El-Bağdadi İsmaîliyye için şunları belirtir: "Batiniler, şeriatı kendi istekleri istikametinde te'vil etmişler ve kendilerine uyanlar için, kız evlatlar ve kız kardeşlerle evlenmeyi, şarap içmeyi ve bütün zevk verici şeyleri mubah kılmışlardır."[162] Bu ifadeler Batinilerin nasıl bir fırka olduklarını ve şeriat dairesinin dışına çıktıklarını açık bir şekilde gösterir. Ayrıca bu yüzden İsmailiyye artık Şii bir mezhep olarak da kabul edilemez.[163]

#### 1.1.1.1.3. İmamiyye (İsnaaşeriyye)

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vefatından sonra Allah'ın emri, Peygamber'in tayini ve vasiyeti ile meşru imam olarak Hz. Ali ve sırasıyla onun on iki oğlu ve torunlarını kabul eden, böylece on iki imama inanmayı dinin aslına dâhil bir rükün olarak görenlerin mezhebidir.[164]

Şia denince ilk olarak, umumiyetle akla "İmamiyye" fırkası gelir. Bunlar Şia'nın büyük bir çoğunluğunu teşkil ederler. On iki imamı kabul ettiklerinden dolayı *İsnâ-aşeriyye*; imamlara inanmayı imanın şartlarından biri olarak gördüklerinden dolayı *İmâmiyye*; hem itikad ve inanç hem de ibadet ve muamelatta İmam Cafer es-Sâdık'ın görüşlerine dayandıklarından dolayı *Câferiyye* de denmiştir.

---

[161] Mustafa Ekinci, *Anadolu Alevîliği'nin Tarihsel Arka Planı,* İstanbul, Beyan Yayınları, 2011, s. 199-200.
[162] El-Bağdadî, a.g.e., s. 222.
[163] Ekinci, *Anadolu Alevîliği'nin Tarihsel Arka Planı,* s. 199-201.
[164] Muhammed Ebu Zehra, a.g.e., s. 57.

1979 yılında meydana gelen İran İslam Devriminden sonra İran'ın resmi mezhebi olarak kabul edilmiştir.[165]

İmamiyye fırkasına göre; *İmamet (halifelik)* inanç temellerinden ve İslâm'ın temel rükünlerinden biridir. İmamlara itaat şarttır. Zira onlara itaat, Allah'a itaattir. İmamet Ehl-i Sünnet'in dediği gibi, ümmetin istek ve seçimine bırakılabilecek küçük meselelerden değildir. Bu mesele ümmetin takdirine bırakılamaz.[166]

Hz. Peygamberin bizzat ümmete bir imam tayin etmesi gerekir. İmamlar (halife) nassla tayin edilir ve bunlar peygamberler gibi *masumdurlar,* büyük ve küçük her türlü günahtan uzaktırlar. Hz. Peygamber devrinden sonra başlayan imamların sayısı *on ikidir*. Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Hüseyin'in çocuklarıyla devam eden on iki imam silsilesi şu zatlardır:

*"Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Ali bin Hüseyin, Muhammed Bâkır, Câfer-i Sâdık, Musâ Kâzım, Ali Rıza, Muhammed et-Takî, Ali en-Nakî, Hasan el-Askerî ve Muhammed el-Mehdî* ile son bulur."[167]

Şia'dan bazı ilim adamları, imamet meselesini inkâr eden kimseyi İslam'ın dışına çıkmış sayarken; diğer bir kısım ilim adamları da on iki imamın imametini kabul etmeyen kişiyi İslam'ın dışına çıkmış saymaz. Bu şartı İmamiyye mezhebinin şartı olarak kabul ederler.

Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi halife *tayin* ettiği görüşündedirler. Bu tayinin açık ya da gizli bir *nass* ile olduğunu kabul ederler.[168]

#### 1.1.1.1.4. Gulat (Aşırı Şiiler)

Guluvv, lügatte haddi aşmak, her şeyde ölçüyü kaçırmak anlamlarına gelir. İslam Mezhep tarihçileri bunu çeşitli şekillerde tarif etmişlerdir. Gulat fırkalarının yaptıkları şey, bozgunculuk çıkarmak, direniş ve isyan hareketleri düzenlemektir.

---

[165] Ekinci, *Anadolu Alevîliği'nin Tarihsel Arka Planı*, s. 195.
[166] Hasan Onat, *eş-Şia'tü Fi'l-Karn'il-Işrin Ves-Sevretü'l-İslamiyyetü'l-İraniyye,* Ankara, 1996, s. 11.
[167] Mehmet Kubat, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, İstanbul, Kitap Dünyası Yayınları, 2014, s. 149.
[168] Ekinci, *Anadolu Alevîliği'nin Tarihsel Arka Planı*, s. 195-198.

Yıkıcı ve itikat bozucu tesirler bırakan bu fırkalar azınlıktır. [169] Bazı fikirleri şunlardır:

a-) Hulul ve tescim inancı mevcuttur. Değişik gulat fırkalarından Sebeiyye, Beyaniyye v.s. gibi bazı fırkalar, Hz. Ali'nin ilah olduğunu söylerken kimisi Cafer Sadık'ın kimisi de kendi imamlarının ulûhiyetini iddia etmişlerdir. Dürziyye gibi bazıları da Allah'ın kendi imamlarında hulul ettiği inancındadırlar.

b-) Teşbih inancı ile Allah'ı mahlûklara benzetme ve cisim gibi kabul etme vardır.

c-) Tenasüh inancı mevcuttur.

d-) Zahiri ölüm inancı ile kendi imamlarının ölmediğine, günün birinde dünyayı adaletle doldurmak için döneceğine inanırlar.[170]

### 1.2. Bazı Türkmen Kabilelerinin İslam'ı Kabulü

Türkler, onuncu yüzyılda kitleler halinde İslam'a girmişlerdir. İslamlaşma süreci on ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda da tüm hızıyla devam etmiştir. Türkler, çok geniş bir bölgede çeşitli dinî inanç ve kültürlere sahip olmuşlardır. Türklerin İslamiyet'ten önceki dinî inançlarının onların İslam'ı kabullerinde etkili olduğuna dair iddialar da mevcuttur.

Türkler, Emevilerin uyguladıkları Arap milliyetçiliği gibi yanlış politikalardan ötürü Emeviler döneminde değil de, Abbasilerin uyguladığı olumlu politikalarla Abbasiler döneminde, kitleler halinde İslamiyet'i kabul etmişlerdir.

Türkler, İslam'ı kabul ettikleri ilk dönemlerde, Abbasiler zamanında, çeşitli Şii-Batini isyanların içinde yer almışlardır. Bu dönemde Horasan ve Maveraünnehir karışıklıklar ve isyanlar yönünden çeşitli hareketlere sahne olmuştur. Emevi aleyhtarı unsurların burada toplanması da buralarda Şiiliğin yayılmasına imkân vermiştir.[171]

---

[169] Ekinci, *Anadolu Alevîliği'nin Tarihsel Arka Planı*, s. 201-204.
[170] Muhammed Ebu Zehra, a.g.e., s. 45-47.
[171] Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz.: Metin Bozkuş, "Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve Alevîliğin Türkler Arasında Yayılması", *Anadolu'da Alevîliğin Dünü ve Bugünü,* Sakarya,Sakarya Üniversitesi, 2010, s. 81-85.

Türkler, İslamiyet'i kısmen Araplardan kısmen İranlılardan almışlardır. Türklerle ticari ilişkiler kuran tüccarlar, gezgin sofi dervişler de Türklerin İslamlaşmasında etkili olmuşlardır. [172]

Şehirlerde yaşayan yerleşik Türkmen kabileler, İslam dinini âlimlerden kitabi olarak, asıl kaynaklarından öğrenmişlerdir. Göçebe Türkmen kabileleri ise, inanç ve amel konusundaki bilgilerini gezgin dervişler vasıtasıyla öğrenmişlerdir. Doğal olarak yerleşik Türkmenlerin İslam anlayışından farklı, kendi eski inanç ve kültürleri ile uzlaştırılmış bir din anlayışına sahip olmuşlardır. İslam dinini kabul etmede samimi olmalarına rağmen bu dinîn esaslarını özümseme ve uygulama konusunda ciddi bir mahrumiyet içinde kalmışlardır. Bu Türkmen gruplar on birinci asırdan itibaren özellikle de Malazgirt (1071) zaferinden sonra Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Burada da kendi yaşam tarzlarına uygun olan yerlere yerleşmişlerdir.[173]

Sonuç olarak, Türkler İslam'a girmeden önce Gök Tanrı, atalar kültü, Budizm ve Zerdüştlik gibi inançlara sahiplerdi. Bozkırlarda yaşayan, geçimini hayvancılıkla sağlayan, avcılıkla uğraşan, konar-göçer yani göçebe Türkmenler çeşitli dinî inançlar ve kültürler ile karşılaşmışlardır. Karşılaştıkları bu inanç ve kültürlerle olan etkileşimlerinde kendi eski inanç ve kültürleri ile yeni karşılaştıkları inançlar arasında uzlaştırma yapıp, eskiyi tam olarak bırakamamışlardır. Görüldüğü gibi, Türklerin İslamlaşmasında ve Türklerin İslam anlayışının şekillenmesinde Sünnilik, Şiilik ve Tasavvuf akımları etkili olmuştur.

---

[172] Bozkuş, *Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve Alevîliğin Türkler Arasında Yayılması,* s. 88-89.
[173] Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik ve Kolları,* s. 368-369.

## 2. BÖLÜM: ANADOLU ALEVÎĞİNİN OLUŞUMU VE ŞİA'DAN ETKİLENME SÜRECİ

### 2.1. Anadolu Alevîliğinin Oluşumu ve Şia'dan Etkilenmesi

Alevî kelimesi Arapça bir kelimedir. Sözlükte " Ali'ye mensup, Ali taraftarı, Ali'yi seven, sayan ve ona bağlı olan, Ali'ye ait ve Ali'nin soyundan gelen" anlamlarında kullanılmaktadır. [174]

Anadolu ile bugünkü İran Devletinin kapladığı bölgeye her açıdan, ilkçağdan beri birçok göç olayı yaşanmıştır. Pers İmparatorluğu, Büyük İskender İmparatorluğu, Büyük Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları bu yerler üzerinde kurulan bazı devletler ve imparatorluklardır. Maveraünnehr civarında yaşayan Türkler de VIII. yüzyılda Müslüman olmaya başlamalarıyla İran coğrafyasına yayılmış, burada Gazneliler sonra da Büyük Selçuklu İmparatorluğunu kurmuşlardır.[175]

1501 tarihine kadar İran ve Azerbaycan'a değişik devletler hâkim olmuşlardır. (1501) Bu tarihte ise Safevi Devleti kurulmuştur. 1979 yılına kadar değişik hanedanların hâkimiyetinden sonra Hûmeyni ülkeye hâkim olmuş ve günümüzde de devam eden İran İslam Cumhuriyetini kurmuştur.[176]

XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da dağınık ve heterojen bir durum var olmuştur. Bu dönemlerde Anadolu'ya göç eden Oğuz Türkmenleri, Orta Asya'daki inanışlarını da beraberlerinde getirmişlerdir. Bunlar arasında İslam'la tanışmamış olanlar da olmuştur. Bu gruplar şehir merkezlerinden uzak yerlere yerleşmiş ve dolayısıyla da medrese eğitiminden uzak kalmışlardır.[177]

---

[174] Sönmez Kutlu, *Alevîlik Bektaşilik Yazıları*, Ankara, Ankara Okulu, 2006, s. 151.
[175] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, Turan Neşriyat Yurdu, 1971, s. 15.
[176] Ekinci, *Anadolu Alevîliği'nin Tarihsel Arka Planı,* s. 23.
[177] Ahmet Yaşar Ocak, *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri,* İstanbul, 1983, s. 19.

Göçebe hayat yaşayan bu Türk toplulukları İslam'ı, inanç ve amel konularındaki bilgileri kitabi kaynaklardan değil de gezgin dervişlerden öğrenmişlerdir. Bunun neticesinde de eski inançlarını tamamen terk edememiş ve dervişlerden öğrendikleri İslam'la eski inançlarını iç içe yaşamışlardır. Ayrıca bu göçler Anadolu Alevîliğinin oluşumuna da doğrudan etki etmiştir. Bu kitle XIII. yüzyılda Anadolu'nun ictimaî, iktisadî ve siyasî hayat seyrini büyük ölçüde etkilemiştir. XIII. ve XIV.-XV. yüzyıllarda Anadolu'da birçok tarikat, mezhep ve fikir hareketleri oluşmuştur. Bunlar arasında müntesiplerinin sayı çokluğuyla dikkat çeken ve günümüzde de varlığını devam ettiren Bektaşilik tarikatı da olmuştur. O dönemde Mevlevilik de yaygın olan bir başka tarikat olmuştur.[178]

Anadolu'da Alevîliğin yayılmasına neden olduğu iddia edilen Bektaşilik tarikatı hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. [179]

Bektaşilik, XIII. yüzyılda Kalenderîlik içinde teşekküle başlayıp XV. yüzyılın sonlarında Hacı Bektaş Veli'nin tasavvufî fikirleri çerçevesinde teşekkül etmiş, Anadolu'da ortaya çıkan bir tarikatın adıdır. Hacı Bektaş'ın ismine nispetle tarikata *Bektaşilik* adı verilmiştir. Bu tarikata giren kimseye *Bektaşi* denir. Hacı Bektaş Veli, tasavvufî görüşlerini yaymak için Suluca Karahöyük'ü merkez edinmiştir. Bugün burası Hacı Bektaş adıyla bilinmektedir. Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da halka doğru yolu gösteren, kıymetli talebeler yetiştiren biri olmuştur. Osmanlı ile uyum içinde olan Bektaşilik, XVI. yüzyılda tanınan tek gayri Sünni tarikat olmuştur.[180]

Osmanlı Devletinin kuruluş dönemindeki Bektaşilerle diğer Sünni kesimler arasında İslam Dinînin temel esasları açısından çok ciddi bir fark, ayrılık yoktur. Ancak daha sonraları çeşitli nedenlerden dolayı bu fark artmaya başlamıştır.[181]

Hacı Bektaş Veli'den sonra, XVI. yüzyılın başında tarikatta en etkili olan Balım Sultan, tarikatın erkân ve ayinlerinde önemli yenilikler yapmıştır. Günümüze

[178] Ekinci, *Anadolu Alevîliği'nin Tarihsel Arka Planı*, s. 30-32, 33-45.
[179] Abdulkadir Sezgin, *Sosyolojik Açıdan Alevîlik- Bektaşilik,* Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 38.
[180] Ahmet Yaşar Ocak,"Bektaşîlik", *DİA* , *C. V*, İstanbul, 1992, s. 373-374.
[181] Mustafa Ekinci, *Şah İsmail ve İnanç Dünyası*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2010, s. 136-137.

kadar devam edegelen ve asıl bilinen Bektaşîliği temsil eden devredir. Bu yüzden ona tarikatın ikinci piri ve kurucusu olarak bakılmaktadır. [182]

Hacı Bektaş Veli'nin Makalat adlı Arapça bir eseri vardır. Bu eserde Hacı Bektaş Veli'nin İslam Dinîne sıkı sıkıya bağlı olduğu ve İslamiyet'e uymayan davranışlara şiddetle karşı çıktığı görülmektedir. Eserin aslı Arapça yazılmıştır ancak Arapça asli nüshanın çok az bir kısmı elimizde mevcuttur. Eser daha sonra manzum ve mensur olarak Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu nüshalar günümüze kadar ulaşmış ve Esat Coşan tarafından da ilmi bir neşri yapılmıştır. Eserde, Hacı Bektaş Veli'nin İslam'ın itikad, ibadet ve ahlak/tasavvuf konularındaki görüşleri ele alınmaktadır. Bu konular, Ahmet Yesevi ve Yunus Emre'de de görülen dört kapı kırk makam anlayışı çerçevesinde düzenli bir şekilde işlenmektedir. Hacı Bektaş'a göre, dört kapı kırk makam birbirini tamamlayan şeylerdir, bunların birinin eksikliği diğerini de eksik kılar. Bu makamlar aşamalı olarak uygulanır ve bir sonraki makama geçildiğinde önceki makamlar terk edilmez. Kul, Allah-u Teâla'ya kırk makamla ulaşır, dost olur. Bu kırk makamın onu Şeriat içindedir; onu Marifet içindedir; onu Tarikat içindedir; onu da Hakikat içindedir.[183]

Bektaşilik, sistematik bir yapıya sahip olmakla beraber, Bektaşiliğin tasavvufî sisteminin merkezinde dört kapı kırk makam anlayışı bulunmaktadır.[184]

1826 yılında II. Mahmud (1785-1839) tarafından, Yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla birlikte Bektaşilik dergâhları da bir süre kapatılmış, Abdülaziz (1830-1876) döneminde ise faaliyetlerine yeniden başlamıştır. 1925 yılında tekke ve zaviyeleri yasaklayan kanunla diğer bütün tekke ve zaviyeler gibi bu tarikat da kapatılmış ve yasaklanmıştır. Ancak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.[185]

Alevîlik- Bektaşilik ilişkisi konusunda farklı görüşler vardır. Genelde bu ikisinin birbirini etkilediği ve aralarında benzerlikler ve farklılıklar bulunduğu kabul edilir. Alevîlikte din adamları da dâhil olmak üzere aynı soydan gelme vardır. Bektaşilikte insanı kâmil olduktan sonra din adamı olunabilir. [186]

---

[182] Ocak, *Bektaşîlik*, s. 373-374.
[183] Kutlu, a.g.e., s. 156.
[184] Ocak, *Bektaşîlik,* s. 375-376, 378.
[185] Ocak, *Bektaşîlik,* s. 374.
[186] Kutlu, a.g.e., s. 152-153; Ekinci, *Şah İsmail ve İnanç Dünyası,* s. 46-47.

Ahmet Akgündüz, bugün Alevîlik diye bilinen itikadi mezhebin XV. yüzyıla kadar Şî'a'nın ta kendisi olduğunu belirtir. Ayrıca Alevîlik ve Kızılbaşlık tabirlerinin Şeyh Cüneyd ve Şeyh Haydar ile ortaya çıkan tabirler olduğunu iddia eder. [187]

Bu iddia Kızılbaş kelimesi için doğru olsa da Alevîlik kelimesi için doğru değildir. Çünkü Anadolu'da Alevîlik kelimesi 19. Asrın sonları ile 20. asrın başlarından itibaren kullanılmaya başlanan bir kelimedir.

Ayrıca Emeviler'in zulmünden kaçıp Türk bölgelerine sığınan Zeyd b. Ali'nin oğlu Yahya'nın neslinden gelenler yani Ali soyundan gelen özellikle Hasan ve Hüseyin neslinden olanlar için şerif, seyyid, emir gibi lakaplar yanında Alevî nisbesi de kullanılmıştır. Türkler, bu kimselerin Peygamber soyundan gelmeleri yani Ehl-i Beyt olmaları ve diğer bazı siyasî gerekçelerle onlara destek vermişlerdir. Ancak bizzat Türkler tarafından Zeydiliğin benimsendiğine dair elimizde her hangi bir kanıt yoktur.[188]

### 2.2. Osmanlı Devleti'nin Anadolu Alevîliğine Karşı Olan Tutumu

Osmanlı bilindiği gibi, 1299 yılında kurulmuş, 600 küsur sene Müslüman Türk Devleti olarak üç kıtada hâkimiyetini sürdürmüştür. Hanefi-Sünni mezhebi devletin resmi mezhebi olarak benimsenmiştir. Tarihte çok ender rastlanabilecek hoşgörü ortamı ile çok uluslu bir devlet özelliğine sahip olmuştur. Devletin müsamahakâr tavrı, toplumu ifsat edici, dirlik ve düzeni zedeleyici sistem karşıtı tavır ve davranışları takip etmekten de alıkoymamıştır.

Kendi kendine yeterli bu büyük Osmanlı Devletin de çeşitli toplumsal yapılanmaların olması da kaçınılmaz olmuştur. Toplumsal oluşumların içinde çeşitli dinî yapılanmalar da görülmüştür. Söz konusu dinî oluşumlar, zamanla siyasî alanda da vücut bulan gruplara da yansımıştır.

Osmanlı toplum yapısında var olan cemaat ve topluluklardan biri de Osmanlı arşiv belgelerinde yer alan Rafizî – Mülhid – Kızılbaş gruplardır. Bu gruplar yerleşik hayata geçmeye zorlanan, kitabî din anlayışından uzak, resmi dinî otorite altına alınmaya direnen Türkmen topluluklardır. Bu topluluklar II. Bâyezıd (1447-1512)

---

[187] Akgündüz-;Öztürk, a.g.e., s. 54.
[188] Kutlu, a.g.e., s. 151-152.

döneminden itibaren Osmanlı – Safevî cepheleşmesi başlayıncaya kadar toplumca dışlanmamış, aksine hoşgörü ile karşılanmışlardır. Ancak Yavuz Sultan Selim (1470-1520) döneminde Safevi tarikatına mensup, Şah İsmail taraftarı olan bu kesim "*Kızılbaş"* terimi ile ayrıştırılmış ve bu grupların toplanma mahalleri olan zaviyelere ve sûfi oluşumlara karşı tedbirler alınmıştır.

Osmanlı tarafından Kızılbaş kavramının kullanımında ilk planda siyasî, ikinci planda da dinî mülahazalar yer almıştır. Bu kesim Osmanlı yönetimine düşmanca bir tavır sergilerken, Sünnilik karşıtı bir düşünceye de sahip olmuşlardır.[189] Bu durumu Şah İsmail'in Erdebil Sofularını veya Halifelerini Anadolu'ya göndererek, Anadolu'yu Şiîleştirme ile Şahlığını pekiştirip Anadolu'yu hâkimiyeti altına almayı hayatının gayesi haline getirmiş olmasında görmek mümkündür.

Şahkulu veya Osmanlı tarihçilerinin ifadesiyle Şeytan Kulu, Anadolu'daki Alevîleri Osmanlı Devleti aleyhinde teşkilatlandırmıştır. Anadolu'da Kızılbaş Türkmenler, binlerce insanı katletmiştir. Bu yaraya parmak basmak için Padişah olan Yavuz Sultan Selim, meseleyi müzâkere için başta İbn-i Kemal[190] olmak üzere büyük âlimlerin de katıldığı Divan toplantısında Kızılbaşlarla ilgili neler yapılması gerektiğini kararlaştırmıştır. Yavuz Sultan Selim, Kızılbaş adı altında her yerde Osmanlı Devleti'ne karşı kıyam eden bu insanların teftiş ve tahkik olunmasını, uslanmayanların katl edilmesini, uslanması muhtemel olanların da haps edilmelerini emretmiştir. Bu sayının 40.000 kişi olduğuna dair kesin bir bilgi yoktur.[191]

Tarihçi yazar Mustafa Armağan, Yavuz Sultan Selim'in kırk bin Alevî'yi katlettirmiş olmasının mümkün olmadığını şu sözlerle belirtir: "40 bin nüfus demek, o tarihler Anadolu'sunda yaklaşık 4 büyük şehrin nüfusu demekti. Aynı tarihte Trabzon'un nüfusu 10 bindir. İmparatorluğun tartışmasız en büyük şehri İstanbul'un nüfusu 160 bin. Çaldıran'da Osmanlı ordusunun toplamı ise 50-60 bin civarında.

---

189 Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz.: Ömer Faruk Teber, "Osmanlı Belgelerinde Alevîlik İçin Kullanılan Dinî-Siyasî Tanımlamalar", *Anadolu'da Alevîliğin Dünü ve Bugünü*, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, 2010, s. 69-74.

190 İbn-i Kemal ve Ebu Suud Efendi'nin Alevîler hakkında vermiş oldukları fetvalara değinilecektir.

191 Akgündüz; Öztürk, a.g.e., s. 135-136.

Dört şehri dolduracak bir nüfusun sessiz sedasız katledilmesi mümkün değildir. Ardında folklora kadar yansıyan ağıtlar, hatıralar vs. bırakması gerekirdi."[192]

Çaldıran Zaferi ile (1514) İslam birliğini bozan, Doğudaki Sünni Kürt ve Türkmen aşiretlerini rahatsız eden Şah İsmail'in Anadolu üzerindeki siyasî ve dinî emelleri son bulmuştur. Büyük âlim İdris-i Bitlisî'nin de gayretleri ile Doğu ve Güneydoğu bölgesinin tamamı Osmanlı Devleti sınırlarına kendi arzu ve istekleriyle katılmışlardır.[193]

Osmanlı Devleti'nin, dinî inançlar kullanılarak Devletin arkadan vurulması tehlikesi karşısında tedbirler aldığı kaynaklarda yer alır.[194] Osmanlı Devleti'nin politikalarından biri de, çeşitli siyasî ve dinî sâiklerle batinî zihniyet ve oluşumlara karşı Sünnî akideyi müdafaa ve diğer fırkalarla mücadele olmuştur. Devlet, halkı da bu tarz dinî motiflerden uzaklaştırarak siyasallaştıran gruplar hakkında bilinçlendirme çabasında olmuştur. Konar – göçer Türkmen zümresi olan bugün de Alevî olarak nitelenen grubu iktidar, bu düşüncesinden ötürü sorun olarak görmüştür. Bu Alevî toplumu Osmanlı kaynaklarında Kızılbaş, Rafizi, Kalender ve Işık terimleriyle ifade edilmiştir.[195]

Şunu da unutmamak gerekir ki, Yavuz Sultan Selim Döneminde sorun olduğu için küfür fetvaları çıkarttırılan Safevilere, Osmanlı, ilk başlarda her yıl "*Çerağ Akçesi"* vermiştir. Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Horasan Abdalları, Ahmet Yesevi gibi isimler, Anadolu Sünniliği ile Alevîliği arasında bir tür "*Arif*" statüsündeki isimler olmuştur.[196]

Sultan II. Mahmut zamanında (1826) "*vak'a-i hayriyye"* adı verilen olayda yeniçeri ocağı ortadan kaldırılırken, Yeniçerilerin manevi dayanağı gibi görülen Bektâşî dergâhları da kapatılmış ve ileri gelen şeyhleri sürgün edilmiştir. Bu durum

---

192 Mustafa Armağan,"Yavuz 40 bin Alevî'yi Katlettirdi mi?", *Zaman Gazetesi,* Pazar Eki, 2 Haziran 2013, s. 9.
193 Akgündüz; Öztürk, a.g.e., s. 138.
194 Akgündüz; Öztürk, a.g.e., s. 135-136.
195 Teber, a.g.m., s. 69-80.
196 Teber, a.g.m., s. 78.

ülke çapında karışıklığa sebep olmuştur. "Bektaşiyim" demenin de yasaklandığı bu dönemde Bektâşî anlamında "*Alevî"* kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. [197]

### 2.3. Günümüz Alevîliği

Alevîlik, günümüzde en çok konuşulan, üzerinde yazılar yazılan konulardan biri olmuştur. Ancak bütün bu çalışmalara rağmen Alevîlik tüm yönleriyle açıklanamamıştır. Buna Alevîlerin homojen bir topluluk olmamaları da neden olmaktadır.

XIV - XV. asırlardan sonra kısmen Hurufî ve Şi'î unsurlardan da etkilenerek daha da çeşitlenen Alevî-Bektaşîlik, esnek ve karma bir yapıya dönüşmüştür. Haliyle bazıları bu yapıyı kendi tabii bütünlüğü içinde algılamışken, bazıları da bu yapıyı oluşturan unsurlardan birini ya da birkaçını öne çıkaran bir anlayışa sahip olmuşlardır. Bu durumu menâkıbnâmeler, deyiş ve nefesler ile Buyruk ve Hüsniye gibi klasik kaynak kabul edilen eserlerde yer alan belli ortak noktaların muhafazası ile farklı Alevîlik-Bektaşîlik anlayışlarının tasvirlerinde görmek mümkündür. Neticede, ne geçmişte ne de günümüzde belirttiğimiz üzere homojen bir Alevîlik-Bektaşîlik yoktur. Kaldı ki son yıllarda yapılan birçok çalışma da bunu doğrulamaktadır.[198]

Günümüzde Alevî topluluklarını ifade için kullanılan en yaygın terimler Alevîlik, Kızılbaşlık ve Bektaşîlik'tir.[199]

Anadolu Alevîliği, İran ve Irak'taki on iki imam Şiîliği, Hindistan-Pakistan'daki İsmâilîlik ve Suriye'deki Nusayrîlik'ten farklı bir karakter taşır. Balkanlar'daki uzantıları dikkate alınmadığı zaman Anadolu Alevîliği'nin etnik yapısıyla ilgili olarak Türkmenler, Kürtler ve Zazalar olmak üzere üç gruptan söz edilebilir.[200]

Türkiye'deki Alevî-Bektaşî topluluklar Kurtuluş savaşına gönüllü katılmış, Cumhuriyet'in kurulmasını da memnuniyetle karşılamışlardır. Ancak Kürt Alevîler

---

[197] Akgündüz; Öztürk, a.g.e., s. 244; Sezgin, a.g.e., s. 62-63.
[198] İlyas Üzüm, *Günümüz Alevîliği*, İstanbul, İsam Yayınları, 1997, s. 1.
[199] Saffet Sarıkaya," Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşiliğin Oluşumu", *Anadolu'da Alevîliğin Dünü ve Bugünü*, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, 2010, s.101.
[200] Üzüm, *Günümüz Alevîliği*, s. 29.

bir dizi ayaklanma başlatmışlardır. 1921 yılındaki Koçgiri ayaklanması bunlardan biridir. Son ayaklanma Eylül 1937'de bastırılmıştır. 1930-1937'lerde de Dersim'de, Alevî katliamı yaşanmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşuna destek veren Alevîler'in 1950'den itibaren kırsal kesimden şehir merkezlerine olan göçleri, 1970'li yılların sonlarına kadar devam etmiştir. XX. asrın ilk çeyreğinde Alevî ismi Anadolu'daki Kızılbaş zümreler için kullanılmaya başlanmıştır.[201]

Alevîler 1961'den itibaren de çeşitli dernekler oluşturmuşlardır. 1966 yılında Birlik Partisini, 1996 yılında Barış Partisini kurmuşlardır.[202] Ancak, öteden beri Alevîler'in (CHP) Cumhuriyet Halk Partisini desteklediği de bilinmektedir.

1978 Kahramanmaraş, 1980 Çorum, 1993 Sivas, 1995 İstanbul Gazi mahallesinde ortaya çıkarılan üzücü olaylara inat toplum, inanç kimliğini güçlendirerek hayatını devam ettirmiştir.[203]

Günümüz Alevî-Bektaşî örgütlenmeleri birtakım kategorilerde incelenebilir. Dergâhlar, cem evleri, dernekler ve vakıflar dinî örgütlenmelerin başlıcalarıdır. Ayrıca Almanya Alevî Birlikleri Federasyonu, CEM vakfı gibi pek çok vakfın, derneğin birleşiminden oluşan birtakım kuruluşları da mevcuttur. [204]

Günümüz Alevîler'inin, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde birçok dergâhını görmek mümkündür.

Cem Evi, âyîn-i cemin (Alevîler'in ibadet anlayışını ifade etmek için kullanılan "toplantı töresi" ) yapıldığı yerdir.[205]

Samimi Alevîler, cem evlerini kendi inanç ve anlayışlarını gerçekleştirmek için kullanmaktadır. Bununla beraber bu derneklerin çalışmaları, dernek bünyesindekilerin dünya görüşü, bilgi birikimi ve gayretleri doğrultusunda gerçekleşmektedir.

---

201 Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 769.
202 Üzüm, *Günümüz Alevîliği*, s. 11-12.
203 Üzüm, *Günümüz Alevîliği*, s. 12.
204 Ali Yaman, " Alevîlikte Dedelik Kurumu (Ocak Sistemi) ", *Anadolu'da Alevîliğin Dünü ve Bugünü* Sakarya, Sakarya Üniversitesi, 2010, s.555.
205 Üzüm, *Günümüz Alevîliği*, s. 37.

Son yıllarda cem evi açma faaliyetlerinin arttığını medyadan takip etmekteyiz. Yine medyadan takip ettiğimiz kadarıyla bazı cem evlerinde Alevîliğin töre ve âdetlerinin uygulanmadığı bunun yerine daha çok siyasî ve ideolojik hedefleri karşılamaya yönelik maksatlarla kullanılmakta oldukları yönündeki haberlerdir.

Pir Sultan Kültür derneklerine bağlı olarak faaliyet gösteren Alibeyköy Cem Evi'nde, 18 adet DHKPC yüz maskesi, 130 adet yasak yayın, 3 adet DHKC pankartı bulunması[206] bu durumu gösteren bir örnektir.

1950'lerden sonra büyük şehirlere yerleşen Alevîler birçok sosyal ve siyasal oluşumun içinde yer almışlardır. Demokrat Parti'ye (DP) ilgi duyan Alevîler, çok geçmeden DP iktidarına karşı gerçekleşen 27 Mayıs 1960 hareketini desteklemişlerdir.[207]

Günümüzde pek çok Alevîlik anlayışı bulunduğu gibi, geleneksel Alevîliğin inanç yapısı da homojen bir özellik arz etmez. Alevîler arasında Allah- Muhammed- Ali anlayışı merkezi bir yer işgal eder. Ancak bunun yorumuyla ilgili farklı anlayışlar vardır. Şöyleki:

Allah inancı, Alevîlik'te merkezi bir konuma sahiptir. Bazları ateizmle Alevîlik arasında ilişki kurmak istemiş olsa da Alevîler'in çoğu, Alevîliğin tanrıtanımazlık olmadığını belirtmişlerdir. Günümüzde Alevî kitleye mensup olanlar içinde ateistler bulunmaktadır. Ancak bunun Alevîlik'le ilgisi yoktur.[208]

Allah- Muhammed- Ali üçlemesinde yer alan Hz. Muhammed'in peygamberliği, Hz. Ali ile aynı nurdan yaratıldığı, Hz. Muhammed'in Hz. Ali ile özdeşleştiğine dair anlayışlar vardır. Hz. Ali ise, "yol" un adını kendisinden aldığı sembol şahsiyettir. Hz. Ali şah-ı velâyet kabul edilir.[209]

Günümüzde Hz. Ali'ye bağlılık konusunda bazı Alevî kesim onu "tanrı sırrı" olarak görür. Hz. Ali'ye bağlanmanın altını çizerler. Başka bir kesim ise, 1400 yıl evvel yaşamış, ölmüş bir din büyüğüne bugün bağlanmanın anlamsız olduğu görüşündedir. Bu iki anlayışın dışında Hz. Ali hakkında başka anlayışlar da vardır.

---

[206] Mehmet Gündem, "Alevîlere Terör Oyunu", *Zaman Gazetesi,* 31 Ağustos 1996, s.3.
[207] Üzüm, *Günümüz Alevîliği,* s. 59.
[208] Üzüm, *Günümüz Alevîliği,* s. 67-70.
[209] Öz*, Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi,* s. 772.

Ancak ağırlıklı anlayış şudur: Hz. Ali, Hz. Muhammed'in damadır. On iki imamın ilkidir. Hz. Muhammed'le beraber yolun kurucusudur. Ayrıca onu sevip sayarak yaşamak gereklidir.

Hz. Peygamber'le birlikte Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve bunlara yüklenen ismet sıfatı, on iki imam inancı, tevellâ (Ehl-i beyt'i sevenleri sevmek), teberrâ (Ehl-i beyt'e düşman olanlardan uzak durma) inanç anlayışları da Şîa'dan Alevîliğe geçmiş inançlardandır. [210]

Alevîler inanç, düşünce ve ibadet anlayışını daha çok sözlü olarak aktardıkları için ortaya koydukları müstakil bir eserleri yoktur. Ancak, Menakıpnameler yahut vilayetnameler, deyiş ve nefesler, çeşitli versiyonlarıyla Buyruklar ve benzeri kaynaklar Alevîliğin kültürel kaynakları arasında sayılabilir.

Buyruk'un muhtevasında ayet, hadis ve İslam dinî ile iç içe olan kavramlar bulunur. Bu durum bize Alevîliğinin İslam dairesi içinde yer aldığını gösterir.[211]

Alevîlikte, merkezi bir kavram olan "üç sünnet – yedi farz" da Buyrukta bütün ayrıntılarıyla bulunmaktadır. Bu temel esaslara uymak zorunludur.[212]

Üç sünnet yedi farz konusunun günümüz Alevî kökenli yazarlarının birçoğunun eserlerinde yer almayışını gören İlyas Üzüm bu durumu şöyle yorumlamaktadır: "Alevîlerin 1950'lerden sonra kentleşme sürecine girmesiyle birlikte, "kapalı toplum" şartlarına göre şekillenmiş olan dinî gelenekler ve bunun içinde yer alan "üç sünnet-yedi farz" pek tabiî olarak uygulama alanını neredeyse bütünüyle kaybetmiştir." [213]

Allah'a ulaşmanın manevi aşamaları olarak kabul edilen, tasavvufî karakter taşıyan dört kapı kırk makam anlayışı da Buyruk'ta yer alan konulardandır.

---

210 Üzüm, *Günümüz Alevîliği*, s. 81, 85-88.
211 Mustafa Ekinci, "Alevîliğin Temel Kaynaklarından Biri Olan Buyruk'un İman ve İslam Esasları Açısından Değerlendirilmesi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, Yıl:10, Ocak-Haziran, Şanlıurfa 2014, s. 27.
212 Rıza Zelyut, *Alevîler Ne Yapmalı?*, İstanbul, 1993, s. 131.
213 İlyas Üzüm, *Kültürel Kaynaklarına Göre Alevîlik*, İstanbul, Horasan Yayınları, 2004, s. 134-148.

Alevî halkının büyük çoğunluğu "kapı"ların adlarını bilmekle beraber makamları bilmemektedir. Ayrıca dört kapı kırk makamı, kendi inanç ve anlayışları doğrultusunda yorumlamaktadırlar.

Alevî-Bektaşî âyinlerinin en önemlisi her yörede birbirinden az-çok farklı biçimlerde icra edilen cem âyinleridir. Ancak günümüzde cem âyinleri, kırsal kesimlerde çok nadir yapılırken, büyük şehirlerde hemen hemen terk edilmiştir.

Günümüz Alevî topluluklarında "yol kardeş" iki kişinin her konuda birbirine denk düşmesi gibi bazı şartları taşımasıyla oluşturulan *musahiplik* erkânı da yok olmaya başlamıştır. Ayrıca bugün dedelik kurumu da eski fonksiyonunu kaybetmiş durumdadır.[214]

Günümüz Türkiye'sindeki Alevîler, inançlarını özgürce yaşayabilecek ortamlarının olmadığını belirtmektedirler. Ayrıca, Alevî olduklarını söylemekten çekindiklerini, kitle iletişim araçlarında Alevîlikle ilgili konulara yeterli düzeyde yer verilmediğini dile getirerek kendilerine yönelik bu baskıların giderilmesini talep etmişlerdir. Diğer taraftan bir kısım Alevîler de, Diyanet kurumunun Türkiye'de sadece Sünnî-Hanefî olanlara hizmet ettiğini, Alevîlerin de temsil edilebileceği biçimde düzenlenmesi gerektiğini savunurlar. Onlara göre Diyanet, bu hizmeti ile Sünnîliği güçlendirirken Alevîliği zayıflatmaktadır. Ayrıca, Alevî kesimin manevi öğretmenlerine de, tıpkı Sünnî kesimin manevi öğretmenlerine maaş verildiği gibi maaş verilmesi gerektiğini de belirtmektedirler. Bununla birlikte dedelik kurumunun yeniden yapılandırılmasına dönük de değişik tespit ve talepleri vardır. [215]

---

[214] Üzüm, *Günümüz Alevîliği*, s. 103-114.
[215] Üzüm, *Günümüz Alevîliği*, s. 131-133, 140.

# 3. BÖLÜM: RİSALE-İ NUR'DA ALEVÎLİK, ALEVÎ-SÜNNÎ İHTİLAFI VE BU İHTİLAFI GİDERMENİN ÇÖZÜM YOLLARI

## 3.1. Risale-i Nur'da Siyasal ve Velâyet Alevîliği

### 3.1.1. Risale-İ Nur'da Siyasal Alevîlik

Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in ahirete göçmesinden sonra, sahabeler arasında halifenin kim olacağına dair bazı iç tartışmalar yaşanmıştır. Yani İslam âlemine rehberlik edecek, İslam âleminin birliğini sağlayacak, Müslümanlara idareci olacak olan ve bütün Müslümanların biat edeceği halife kim olacak. İçte meydana gelen bu imamet tartışmasını Bediüzzaman, İslam'ın fer'i yani ayrıntı bir konusu olarak değerlendirmiştir. Ancak Kelam ilmi âlimlerinin bu konuyu çokca ele almaları ve Şiîlerin en fazla önemsedikleri bir konu olması ile bu meselenin neredeyse İslam'ın asıl meselesi durumuna getirildiğini ifade etmiştir.[216] İslam mezhepleri tarihinde de çokca işlenen bir konu olmuştur.

Bediüzzaman, imamet meselesine Kelam ilminin en önemli konuları olan iman meselelerinin sırasına geçecek kadar değer verildiğini bildirmiştir. Ayrıca bu konu İslam âlemi içerisinde bazı fitnelere, ciddi tartışmalara ve iç sıkıntılara yol açmıştır. Tüm bu hususlardan ötürü, özellikle de iman meselelerinin sırasına geçecek kadar bir boyuta bu konunun ulaşması neticesinde Bediüzzaman, kısaca da olsa bu imamet meselesine ilmi olarak eserlerinde yer vermiştir. Ayrıca Bediüzzaman, asıl meselesinin iman hakikatlerini anlatmak olduğunu da ayrıca belirtmiştir.[217]

Evet, İslam mezhepleri tarihinde Alevî kavramı çok genel bir anlamda, Şia ile eş anlamlıdır. Allah ve Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'nin, Hz. Muhammed'den sonra devlet başkanlığına tayin edildiğine inanan, imametin de kıyamete kadar Fatıma'dan olan soyunda olduğunu savunan toplulukların müşterek adına Şîa veya

[216] Nursî, *Lem´alar*, s. 47.
[217] Nursî, *Lem´alar*, s. 47.

Alevî denmiştir. Dolayısıyla Şîa'nın değişik bazı gruplarına da bu anlamda Alevî denmektedir.

Şîa, Aleviler ve Ehl-i Sünnet arasındaki tartışmalarda genellikle öne çıkan meseleler arasında Hz. Ali'nin durumu, onların Hz. Ali'ye karşı tavırları, muhabbetleri ve bu muhabbetlerindeki aşırılıkları dikkat çekmektedir. Aslında tüm bu meseleler itikadi birer mesele değildir. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu mesele, Bediüzzaman'ın belirttiği üzere itikadi konuya getirilip dayandırılacak kadar tartışılmıştır. Ciddi bir konu haline getirilmiştir. Bediüzzaman, bu konuda Ehl-i Sünnet'in görüşünü kısaca şu şekilde ifade eder:

Ehl-i Sünnete göre, Hulefa-i Raşidin Hz. Muhammed'den sonra insanların en faziletlileridir. Ve halifelik sıralaması da Hz.Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali sıralaması şeklindedir. Allah, bu kişilerin faziletlerine göre halifeliği onlara takdim ve tayin etmiştir. Hz. Ali elbetteki büyük bir veli, büyük bir zat, büyük bir sahabedir. Ancak kendinden önceki halifeler fazilet bakımından Hz. Ali'den daha önde oldukları için Hz. Ali, halifelikte dördüncü sırada yer almıştır. Bu durum Hz.Ali'yi kesinlikle diğer halifelerden daha aşağıda görmeye sebep değildir.[218]

Evet, Bediüzzaman Şîa'yı ve Alevileri, *şîa-i hilafet* ve *şîa-i velayet* olarak ikiye ayırarak Alevîlerin ve Şîa'nın ortak inancı paylaştıkları Hz. Ali, Ehl-i Beyt, on iki imam ile ilgili düşüncelerini ve imamet meselesi hakkındaki fikirlerini ele alarak özetler tarzda açıklamıştır. Biz de bu çalışmamızda bu konulara yer vererek Bediüzzaman'ın Alevilere bakışını anlamaya ve düşüncelerini, görüşlerini izaha çalışacağız. Alevî tabiri yerine Bediüzzaman'ın daha çok kullandığı Şîa tabirini de burada kullanacağız.

"*Şîa ikidir. Biri; şîa-i velayettir, diğeri; şîa-i hilafettir. Haydi, bu ikinci kısım garaz ve siyaset karıştırmasıyla haksız olsun. Fakat birinci kısımda garaz ve siyaset yok.*"[219]

Said Nursî'nin bu ifadesinden anlaşılacağı gibi, Said Nursî, Şîa ve Alevîleri iki grupta incelemiştir. Bunlardan *şîa-i velayet,* Hz. Ali'nin veliliğini kabul eden, bu

---

[218] Nursî, *Lem´alar*, s. 52.
[219] Nursî, *Lem´alar*, s. 53.

yönüyle de Hz. Ali'yi Hz. Ebu Bekir'den daha üstün görenlerdir. Şîa-i velayet, Hz. Ali'yi sırf Allah rızası için seven ve ona muhabbet besleyenlerdir. Hz. Ali'yi veliliğin serdarlığını yapmış bir zat olarak kabul edenlerdir. Yani şîa-i velayet, Hz. Ali'ye velayet yönüyle bakan Şîa'dır.

*Şîa-i hilafet* ise, iktidara, idareye, halifeliğe talip olan gruptur. Bu grubu oluşturanlar Hz. Ali'yi sırf siyasi maksatlarla sevenlerdir. Hz. Ali'yi gerçek manada sevmeyenlerdir. Bu manada da bu grubun Ehl-i Beyt sevgisinin içine siyaset girmiştir. Şîa-i hilafet, Hz. Ömer eliyle saltanatları yıkılan İranlıların da içinde yer aldığı, Hz. Ömer ismine dahi tahammüllerinin olmadığı kişilerin de yer aldığı iddia edilen bir gruptur.

Said Nursî, Şîa-i hilafetin içine art niyet, kötü niyet ve siyasetin karıştığını, bu sebeple de halifelik davası güden şîa-i hilafetin bu manada yanlış yaptığını ve haksız bir dava içinde olduklarını belirtir.

Said Nursî, eserlerinin birçok yerinde siyasetin, tarafgirlik ve ihtilafa sebep olduğunu belirtmiştir. Siyasetin esasının yalancılık olduğuna, hedefinde de menfaatin yer aldığına inanmıştır.[220] Bu manada bir anlayışla İslam'a hizmetin mümkün olmayacağı kanaatine varmıştır. Kur'an ve iman hizmeti Said Nursî'yi siyasetten uzaklaştırmıştır. Kur'an ve imana hizmet etme gayesinde, düşüncesinde olan talebelerine de siyasetten uzak durma tavsiyesinde bulunmuştur. Ayrıca Said Nursî'de, Kur'an ve iman hakikatlerinin siyasetle kıymetten düşeceği fikri de oluşmuştur.[221]

Bediüzzaman'a göre, siyasettekiler siyasî varlıklarının sağlamlığını ve devamını sağlayacak faaliyetlerde bulunurlar. Ki bunu da Bediüzzaman normal kabul eder. Ancak ona göre, özellikle siyasî tansiyonun yüksek olduğu zamanlarda siyasetçilerde menfaat, rekabet, kıskançlık, tarafgirlik, kin, hırs, soy-sop taraftarlığı gibi duygular ortaya çıkar. Bu duygular çoğu zaman toplumu bir çatışma iklimine götürür. Toplumdaki bu çatışma ile beraber birde siyasî grubun içinde bulunanlar

---

[220] *Tarihçe,* s. 223, 649.
[221] *Tarihçe,* s. 223; Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s.63-64.

arasında da birbirinden farklı birçok fikir var olur. Ve bu farklı fikre sahip olanlar sadece aynı hedef için birleşmişlerdir.[222]

Kırkıncı'ya göre, Hz. Ali'ye samimi, hasbi bir tarafgirlik gösterenler arasında da hedef ve gayeleri değişik birçok siyasî grup oluşmuştur. Ayrıca bunların dışında ayrıca beş grubun varlığından da söz eder. Mehmet Kırkıncı bu beş grubu şöyle açıklamıştır:

I. Bu gruptakiler, İslâmi ölçülerde son derece aşırı ve mutaassıp ve o derecede de dar görüşlü, ölçüsüz kişilerdir. Bunların çoğunluğu bedevi yani çöllerde yaşayan, göçebe insanlardır. Bunların arasında sahabeden de hiç kimse yoktur. Bunlar İslâm mezhepleri tarihinde *Hariciler*[223] olarak bilinmektedir. Netice itibariyle, İslâm tarihinde Hariciler ile fitne ve fesat grubu teşekkül etmiştir. Bu grup *hakem olayına* kadar Hz. Ali taraftarıyken, bu olaydan sonra Hz. Ali'nin en büyük düşmanı olmuşlardır.

II. Hz. Ali'ye ve evlâd-ı Resul'e olan sevgileri ile bilinen ancak içte bunlara karşı nefret besleyen münafık grubudur.

III. Emevilerin ırkçılığı (Arap milliyetçiliği) esas alan idaresinden rahatsızlık duyan kabile ve aşiretler, onlardan intikam almak için Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in yanında yer almış olması ile oluşan gruptur.

IV. İranlılardan oluşan gruptur. Bu grubun Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e olan sevgisi, Kur'an ve Sünnetin esasları dışında aşırı ve ölçüsüz olan bir sevgidir.

V. İran'daki Mecusilerin inançlarının ve haliyle reis ve ruhanilerinin itibarlarının kaybolmasıyla İslâm'dan intikam almak için zahiren İslâm'ı seçen gruptur. Ayrıca bu beşinci grupta iki zihniyetin taraftarları da vardır. Bunlarda İslâm'ın gelişiyle binlerce yıllık saltanat ve menfaatlerinin ortadan kalktığı hanedan mensupları ve İslâm kültürü ile eski örf ve âdetlerinin bir anda

---

[222] Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 87, 345, 455-458.

[223] Hariciler, Sıffîn Savaşı'nda Hz. Ali'nin yanında Muaviye'ye karşı yer almışken savaşta ortaya çıkan ihtilafın çözümde Hz. Ali'nin hakeme başvurmasını yanlış bulmuş ve bu sebeple Hz. Ali'yi tekfir etmişlerdir. Zamanla tekfir konusunda aşırı bir politika izlemişlerdir. Geniş bilgi için bakınız: Muhammed Ebu Zehra, *İslâm'da Siyasi İtikadî ve Fıkhî Mezhepler Tarihi,* s. 71.

sökülüp atılmasından rahatsızlık duyan, İran ırkının üstünlüğünü kabul eden ırkçı gruptur.[224]

Hz. Ali'yi sırf siyasi maksatlarla seven, bu manada da Ehl-i Beyt sevgisinin içine siyaseti sokan *Şîa-i hilafet*e karşı Said Nursî, Ehl-i Beyt'i sevmenin de bir ölçüsünün olduğunu belirtir. O ölçünün de Allah ve Resulü (a.s.m) için sevmek olduğunu ifade eder. Haliyle bu sevgi, Kur'an'a ve Sünnet-i Seniyye 'ye sıkı sıkıya sarılmayı gerektirir. Bu iki şeye uymayı terk edenin hakiki Ehl-i Beyt tarafarı olmadığını, Ehl-i Beyt'i gerçek anlamda sevmediğini belirtir. Kaldıki Kur'an-Kerim'de, hadis-i şeriflerde Ehl-i Beyt sevgisinin yeri açık bir şekilde ifade edilmiştir.[225] Şöyleki:

*"Resulüm De ki: Ben bu risalet ve irşat hizmetinden ötürü, sizden akrabalık sevgisinden başka beklediğim hiçbir karşılık yoktur."*[226]

*"Her nebinin nesli kendindendir. Benim neslim Ali'nin neslisir."*[227]

*"Bu hakikatı teyid eden diğer rivayetlerde ferman etmiş: "Size iki şey bırakıyorum. Onlara temessük etseniz, necat bulursunuz. Biri: Kitabullah, biri: Âl-i Beytim."* [228]*Çünki Sünnet-i Seniyenin menbaı ve muhafızı ve her cihetle iltizam etmesiyle mükellef olan Âl-i Beyttir.*

*İşte bu sırra binaendir ki; Kitab ve Sünnete ittiba ünvanıyla bu hakikat-ı hadîsiye bildirilmiştir. Demek Âl-i Beytten, vazife-i risaletçe muradı: Sünnet-i Seniyesidir. Sünnet-i Seniyeye ittibaı terkeden, hakikî Âl-i Beytten olmadığı gibi, Âl-i Beyte hakikî dost da olamaz."*[229]

Said Nursî bu açıklamalarıyla, Hz. Peygamber'in ümmetine iki şey bıraktığını ve bu iki şeye bağlananların kurtulacaklarını bildirmiştir. Bunlardan biri Ku'an-ı Kerim, diğeri de Ehl-i Beytidir. Yani Hz. Peygamber'in soyundan gelenlerdir. Said Nursî'ye göre, Hz. Peygamber'in asıl vazifesi Allah'ın dinine hizmettir. Bu vazifeye

224 Mehmet Kırkıncı, *Alevlik Nedir?*, İstanbul, 2007, Zafer Yayınları, s. 21-26.
225 Nursî, *Lem´alar*, s. 51.
226 Ku'an, 42/ 23.
227 Taberânî, el-Mecmeu'l-Kebîr, no:2630; el-Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, 10:333.
228 Tirmizi, Menâkıb: 31, Müsned 3:14, 17,26.
229 Nursî, *Lem´alar*, s. 51.

sahip olan birisinin, bir peygamberin Ehl-i Beytimi sevin demesi sadece bir akrabalık yakınlığından ötürü olmamalıdır. Hz. Peygamber'in istediği bu sevginin içinde, kendi sünnetine ümmetinin uyması isteği vardır. Said Nursî'ye göre Sünneti terk eden hakiki Ehl-i Beyt olmadığı gibi, Ehl-i Beyte de hakiki dost olamaz. Sünnet'e uyan nesil itibariyle Ehl-i Beyte dâhil olmazsa dahi Ehl-i Beyt dairesine dâhil olabilir.[230]

Ayrıca Said Nursî, bu konuya bir de şu açıdan bakmıştır. Hz. Peygamber'in peygamberliği umumidir. Bütün insanlar içindir. İnsanlar Hz. Peygamber'e yakınlaştıkça, takvada üstünlükle yani Allah'ın emirlerini yerine getirmede ve yasaklarından da kaçınmadaki hassasiyetleriyle değer kazanır. Allah'a ve peygamber'e yakınlıkta maddi ve nesli bir yakınlığın fazla bir önemi yoktur. Ancak, Hz. Peygamber yakınlarına sevgiyi istemiş ve Allah ise ayeti ile insanları buna davet etmiştir. Hz.Peygamber'in yaşamı ve Hucurat suresi 49/13'teki ayette de Allah'a en yakınınız, en şerefliniz takvaca en üstün olanınızdır buyurulmasına rağmen sanki Şûra Suresi 42/23. ayette bir akrabalık yakınlığı gözetilmiş gibi göründüğünü ifade ederken aslında durumun hiçte böyle olmadığını belirtmiştir. Said Nursî, Hz. Peygamber'in gayb aşina nazarıyla Ehl-i Beytinin daima dikkat çeken, Müslümanlara mürşitlik yapan kişiler olacağını müşahede ettiğini belirtmiştir. Evet, Hz. Peygamber'in yakınlarına sevgiyi istemesinde, âlemi İslam'ın korunması, muhafazası söz konusudur. Said Nursî, Ayet-i Kerime'de geçen "akrabalık sevgisi" tabirine "Ehl-i Beytimi sevmenizi isterim" manasını vermiştir. Said Nursî, bu hikmete binaen Allah'ın insanları Ehl-i Beyt etrafında toplamayı murad ettiğini belirtmiştir. Ve her kim Hz. Peygamber'in sünnetine daha fazla uyuyorsa onlara da yakınlık duyuyor demektir. [231]

Said Nursî, Ehl-i Beyti İslam âleminin bir nevi direği hükmünde kabul etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in bu yakınları hem İslam'a olan hizmetleri hem de sünneti muhafazası açısından en önde olanlardır. Hz. Peygamber Allah'tan, kendi soyundan gelenlere tıpkı Hz. İbrahim'in soyundan gelenlere verdiği değer ve kıymet gibi bir bereket vermesini istemiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in soyundan gelenler evliya, veli zatlar iken, Hz. İbrahim'in soyundan gelenler peygamberdir. Hiçbir veli zat peygamber makamına yetişemeyeceği için Hz. Peygamber de Allah'tan Ehl-i

[230] Nursî, *Lem´alar*, s. 51.
[231] Nursî, *Lem´alar*, s. 50.

Beyti için özel bir değer istemiştir. Said Nursî, Hz. Peygamber'in bu duasının kabul olduğunu yani tıpkı İsrailoğollarına gönderilen Peygamberler gibi Allah'ın dinine hizmet eden Ehl-i Beytten zatlar geldiğini ve geleceğini belirtmiştir. Bu maksatla insanların Sünnet-i Seniyye 'nin kaynağı ve koruyucusu olan Ehl-i Beyti etrafında toplanmalarını istediğini belirtmiştir.[232]

Kaldı ki, Ehl-i Beyt sevgisini Kur'an ve sünnetten ayrı olarak düşünmek Efendimiz (a.s.m.)'in insanlara sadece Ehl-i Beyt'i sevdirmek için gönderilmiş olduğunu kabul etmek olur ki bu da İslam'ın genel prensipleriyle uyuşmaz.

Alevîliğin de temelinde Ehl-i Beyt sevgisi vardır. Hz. Ali sevgisi ile Peygamber ve Allah sevgisine ulaşma arzusunda olduklarını söyleyebiliriz. Said Nursî, şîa'-i hilafetin ve bir kısım Alevîlerin, Ehl-i Beyt' e muhabbet perdesi altında kabul etmedikleri ve tenkit ettikleri Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve dolayısıyla Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaate fırsat buldukça saldırdıklarını belirtir. Bunun kaynağının dinden değil, siyasetten kaynaklandığını belirtir.[233]

Şîa'da imam, insanüstü bir değeri olan ve yeri de Resul'den hemen sonra olandır. Bu bağlamda Şîa'ya göre hilafet son derece önemli bir meseledir. Şîa'ya göre Allah, insanlara nasıl ibadet edeceklerini, nasıl davranacaklarını ve buna benzer pek çok şeyi öğretmiştir. Hilafet bu söylenenlerden daha önemli bir meseledir. Dolayısıyla hilafet gibi insanüstü bir meselenin, bir makamın bizzat Allah tarafından tayin ve tespit edilmiş olması gerektiğini düşünürler. Netice itibariyle Ehl-i Sünnet, halifeyi kendi aralarından birini seçerek belirlerken; Şîa, halifenin bizzat Allah tarafından tayin edilmiş olduğunu kabul etmektedir. Bu bağlamda Şîa'nın tayin konusundaki ilk görüşü, Allah'ın Hz. Peygamber'e Hz. Ali'nin halife olarak tayinini emrettiği; ikinci bir görüşe göre de bu tayin, Hz. Peygamber'in vefat etmeden önce hilafeti Hz. Ali'ye vasiyet ettiği yolundadır.[234]

Evet, Said Nursî de şîa-i hilafet'in, halifeliğin ilk olarak Hz. Ali'nin hakkı olduğunu, ona haksızlık edildiğini düşündüklerini belirtir.[235] Bu manada Hz. Ali'ye

---

[232] Nursî, *Lem´alar*, s. 50-51.
[233] Nursî, *Mektubat*, s. 512.
[234] Et-Tancî, Muhammed b. Tavît, *İslâm Düşüncesi Üzerine Makaleler*, Editör Sönmez Kutlu, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, s. 478.
[235] Nursî, *Lem´alar*, s. 52.

taraftar görünenlerden şîa-i hilafetin içine, siyasî taraftarlığın doğurduğu kin ve düşmanlığın karıştığını ve bu durumlarının da onları art niyete ve haddi aşmaya kadar götürdüğünü ifade eder. Said Nursî, Şîa-i hilafetin Hz. Ebubekir'i Hz. Ömer'i sevmek zorunda olmadıklarını ancak, onlara sövmemleri gerektiğini belirtir. [236]

Şîa, Hz. Ali'nin hakkı olan halifeliğin ondan gasb edildiğini ve bu düşüncelerine de sundukları delilleri Said Nursî *Lem´alar* adlı eserinde şöyle ifade etmiştir:

*"Şîalar derler ki: "Hak, Hazret-i Ali'nin (R.A.) idi. Ona haksızlık edildi. Umumundan en efdal Hazret-i Ali'dir. (R.A.)" Davalarına getirdikleri delillerin hülâsası: Derler ki: Hazret-i Ali (R.A.) hakkında vârid ehadîs-i Nebeviye ve Hazret-i Ali'nin (R.A.) "Şah-ı Velayet" ünvanıyla ekseriyet-i mutlaka ile evliyanın ve tarîklerin mercii ve ilim ve şecaat ve ibadette hârikulâde sıfatları ve Hazret-i Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm ona ve ondan teselsül eden Âl-i Beyte karşı şiddet-i alâkası gösteriyor ki; en efdal odur, daima hilafet onun hakkı idi, ondan gasbedildi."*[237]

Bu iddialarında dayandıkları delilleri biraz açarak sıralayacak olursak:

a) Hz. Ali diğer halifelerden daha faziletlidir.

b) Hz. Peygamber'in *"Ben kimin efendisiysem Ali de onun efendisidir."*[238] Ve Hz. Peygamber'in Hayber savaşındaki iltifatları[239], ayrıca "*Bu benim kardeşim vâsîm ve halifemdir"*[240] gibi hadisi şeriflerini delil getirirler. Ayrıca bu hadiste geçen *vâsîlik* kelimesini Şîa, imamlık ve hilafetle aynı anlamda kabul etmiştir. Bu anlamda çok önemli bir sıfattır. Ve bu sıfatı Hz. Ali'ye Hz. Peygamber'in bu sözleriyle verdiğini kabul etmişlerdir. [241]

c) Hz. Ali, *velilerin şahı* unvanıyla evliyanın ve tarikatların büyük çoğunluğunun başıdır.

---

[236] Nursî, *Lem´alar*, s. 54.
[237] Nursî, *Lem´alar*, s. 52.
[238] Timizî, menâkıb 19; İbni Mâce, mukaddime11; Ahmed İbni Hanbel, el- Müsned 1\84, 118, 4\281, 5\347.
[239] Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. Buhari, cihâd 102, 143, fezâilü's-sahâbe 9, megâzi 38; Müslim, cihâd 132, fezâilü's-sahâbe 32, 3\1440, 4\1871, 1872. Ayrıca el-Heysemî, Mecmeu'z-zevâid 9\100-146 arasında Hz. Ali'nin faziletleriyle ilgili pek çok hadis mevcuttur.
[240] İbnü'l –Esîr, "*el-Kâmil fî't-târîh",* II. 63.
[241] Mustafa Öz, "Vasî", *DİA*, C. XXXXII, İstanbul 2012, s. 546, 547.

d) Hz. Ali'de ilim, yiğitlik v.b. harikulade sıfatları vardır.

e) Hz. Peygamber'in ona ve ondan teselsül eden Ehl-i Beyt'e karşı şiddetli alakası olmuştur.

f) Netice olarak Hilafet onun hakkıdır.

Evet, Said Nursî, Hz. Ali hakkında rivayet edilen hadislerin çokluğunun onun faziletinin delili sayılamayacağını belirtmiştir. Şöyleki:

Mesela, bir insanın mağduriyeti söz konusu olduğunda onu bu durumundan kurtarmak için çok fazla delil getirilir. Şîa da Hz. Ali'nin mağdur olduğunu düşündükleri için onun hakkında çok fazla hadis aramış, bulmuş ve getirmişlerdir. Hz. Ebubekir için daha fazla hadis vardır ancak Ehl-i Sünnet bu hadisleri arayıp bulma telaşına düşmemiştir. Kaldıki böyle bir düşünceye sahip olmuş olsalardı kaynaklarımızda bu konuda çok fazla hadis yer almış olurdu.

Ehl-i Sünnet Hz. Ali ve Hz. Ebubekir arasında bir ayırım gözetmemiştir. Ehl-i Sünnet'in, Hz. Ali ve Hz. Ebubekir için kıyas yapma, ayırıma gitme, aralarını açma gibi bir gayreti olmamıştır. Zaten böyle bir durumu da Ehl-i Sünnet, haddi aşma olarak kabul etmiştir. Hz. Ali ve Hz. Ebubekir'i Ehl-i Sünnet'in hutbelerinde görmek mümkündür. Velilerin serdarı, ilmin kapısı, Allah'ın aslanı, Resulullah'ın neslini devam ettiren kişi olarak görülen Hz. Ali'yi Ehl-i Sünnet çok fazla sever, onun hakkında hiçbir kötü düşüncede bulunmaz.

Said Nursî, Ehl-i Sünnet âlimlerinin de belirttikleri gibi, Hz. Ali'nin dört halifenin dördüncüsü olduğunu kabul eder. Hilafet makamına ilk olarak daha faziletli ve layık olan Hz. Ebubekir'in geçmiş olmasını doğru bulur. Ama Hz. Ali'yi Ehl-i beytin şahsı manevisini temsil etmesi yönüyle daha üstün ve yetişilmeyecek bir makamda olduğunu aşağıdaki ifadelerinde belirtir.

*"Hazret-i Ali'ye (R.A.) iki cihetle bakılmak gerektir. Bir ciheti; şahsî kemalât ve mertebesi noktasından. İkinci cihet: Âl-i Beytin şahs-ı manevîsini temsil ettiği noktasındandır. Âl-i Beytin şahs-ı manevîsi ise, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın bir nevi mahiyetini gösteriyor. İşte birinci nokta itibariyle Hazret*-i Ali *(R.A.) başta olarak bütün ehl*-i hakikat, Hazret-i Ebubekir ve Hazret-i Ömer'i *(R.A.)*

*takdim ediyorlar. Hizmet-i İslâmiyette ve kurbiyet-i İlahiyede makamlarını daha yüksek görmüşler. İkinci nokta cihetinde Hazret-i Ali (R.A.) şahs-ı manevî-i Âl-i Beytin mümessili ve şahs-ı manevî-i Âl-i Beyt, bir hakikat-ı Muhammediyeyi (A.S.M.) temsil ettiği cihetle, müvazeneye gelmez. İşte Hazret-i Ali (R.A.) hakkında fevkalâde senakârane ehadîs-i Nebeviye, bu ikinci noktaya bakıyorlar. Bu hakikatı teyid eden bir rivayet-i sahiha var ki; Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm ferman etmiş: "Her Nebinin nesli kendindendir. Benim neslim, Ali'nin (R.A.) neslidir.[242]"* [243]

Ayrıca Said Nursî, burada Hz. Ali'ye iki yönlü bakmak gerektiğini belirtir. Bunlardan biri Hz. Ali'nin kendi şahsının üstünlüğü, fazilet yönüdür. Bu yönüyle yetişilemeyecek bir makamdadır. Bir diğeri ise, Ehl-i Beyt'in Hz. Ali vesilesiyle çoğalması yönüdür. Yani Hz. Peygamber'in neslinin çoğalması kızı Fatma ile evli olan Hz. Ali'den olmuştur.

Birinci bakış açısına göre yani şahsi üstünlüğü ve fazileti yönüyle bütün ehli hakikat, Hz.Ali'yi diğer halifelerden üstün görmemiştir. Fazilet sıralamasını Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali olarak kabul etmişlerdir. Çünkü Resulullah'a ilk inanan, onunla her türlü zahmete katlanan Hz. Ebubekir'dir. Manevi büyüklük sıralamasında, Allah'a yakınlık hususunda, İslam'a hizmette ilk üç halife sahabe arasında en önde olmuşlardır. Onlar İslam'ın ilkleri olmuşlardır. Ancak kıyamete kadar gelecek olan, Müslümanlara önderlik edecek, hidayetlerinde yol gösterecek olan silsilenin başının Hz. Ali olduğunu kıyas edilmiyecek bir şekilde Ehl-i Sünnetin kabul ettiğini de Said Nursî belirtmiştir. Ehl-i Sünnet hiçbir zaman dört halife arasında muhabbet sıralamasına gitmemiştir.

Said Nursî, Hz. Ali'ye ikinci yönü itibariyle bakıldığında da onun, Hz. Fatma'nın eşi olmasıyla, Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'ın babaları olmakla da ayrı bir izzetinin ve şerefinin olduğunu belirtmiştir. Çünkü Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den devam edecek olan biçok kutup zat, Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır.[244]

[242] Taberânî, el-Mecmeu'l-Kebîr, no:2630; el-Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, 10:333.
[243] Nursî, *Lem´alar*, s. 53.
[244] Nursî, *Lem´alar*, s. 53.

Said Nursî, Hz. Peygamber'in Hz. Ali hakkında rivayet ettiği hadislerin Hz. Ali'nin şahsi yönü için değil, Ehl-i Beyt'in temsilcisi olması yönüyle olduğunu belirtmiştir.

Zaten Hz. Ali'nin, Hz. Ebubekir'den üstün olduğuna dair bir hadis de bulunmamaktadır. Ehl-i Sünnet âlimleri, Hz. Peygamber'in sadece Hz. Ali için değil diğer bazı sahabiler için de takdirkâr sözler söylediğini belirtirler. Ve Hz. Peygamber'in kendinden sonraki dönem için de bütün yetkilerini devr ettiği birinin olmadığını kabul ederler.[245]

Ehl-i Sünnet âlimlerinin sahabeye yaklaşımlarıyla Said Nursî'nin sahabe hakkındaki düşüncesinin örtüştüğü görülmektedir.

Said Nursî, Hz. Peygamber'e yakınlığına, şahsi kemâlatına rağmen neden ilk halifenin Hz. Ali olmadığını[246] ve halifeliğin niçin Ehl-i Beyt'te devam etmediğinin[247] hikmetlerini bulmaya çalışmış ve şu sonuçlara ulaşmıştır:

Hz. Ali, *velilerin şahı* unvanıyla evliyanın ve tarikatların büyük çoğunluğunun başıdır. Bu manada Ehl-i Beyt'in asıl vazifesi, İslam dinini korumak ve İslam'ı yayarak İslam dinine hizmet etmektir. Ancak, dünya saltanatının Ehl-i Beyt'e bu hizmetlerini unutturacağını bu sebeple de hilafetin Ehl-i Beyt'te devam etmediğini belirtir.[248]

Ayrıca, Hz. Ali'nin halifeliğine o dönemdeki bazı kabileler rekabet damarıyla bakıp bunu kabule yanaşmayabilirlerdi. Neticede Hz. Ali'nin hilafeti döneminde başlayan fitneler daha önceden başlayabilirdi. Hz Ali dönemindeki fitne ve fesatlara ancak, Hz. Ali gibi biri, cesaret ve ferasetiyle karşı koyabilir, dayanabilirdi. Bunlarla beraber Hz. Ali'nin, İslâmi ilimlerin muhafaza ve gelişmesine zemin hazırlamış olması da bulduğu bir diğer hikmetidir.[249]

Said Nursî, şîa-i hilafetin Hz. Ali'ye karşı besledikleri sevginin temelinde Hz. Ömer'e karşı duydukları kinin yattığını da ifade etmiştir. Çünkü İran, Hz. Ömer

[245] Öz, "Vasî", DİA, XXXXII, s. 546, 547.
[246] Nursî, *Mektubat,* s. 146.
[247] Nursî, *Mektubat,* s. 148.
[248] Nursî, *Mektubat,* s. 146.
[249] Nursî, *Mektubat,* s. 146-147.

eliyle yara almıştır. Ve İran milliyetçilerinin Hz. Ömer’e karşı intikam duygusu beslediklerini, şu cümlesinde belirtir:

*“Şîa-i hilafet ise; ağraz-ı siyaset, içine girdiği için, garazdan, tecavüzden kurtulamıyorlar, itizar hakkını kaybediyorlar. Hattâ*[250] لاَ لِحُبِّ عَلِيٍّ بَلْ لِبُغْضِ عُمَرَ *cümlesine mâsadak olarak Hazret-i Ömer'in (R.A.) eliyle İran milliyeti ceriha aldığı için, intikamlarını hubb-u Ali suretinde gösterdikleri gibi, Amr İbn-ül Âs'ın Hazret-i Ali'ye (R.A.) karşı hurucu ve Ömer İbn-i Sa'dın Hazret-i Hüseyin'e (R.A.) karşı feci muharebesi, Ömer ismine karşı şiddetli bir gayz ve adaveti Şîalara vermiş.”*[251]

Said Nursî, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer hakkındaki düşüncelerinden ötürü Şîa’nın bir kolu ola Zeydileri, Şîa’nın Sünniliğe en yakın mezhebi olarak kabul eder.[252]

Said Nursî, Hz. Ali’nin kendinden önceki ilk üç halifeye tâbi olduğunu, onların idaresi altında şeyhülislamlık makamında bulunduğunu belirtmiştir. Said Nursî, eğer bir haksızlık olsaydı Hz. Ali’nin yirmi yıl gibi uzun bir zaman onlara şeyhülislamlık yapmayacağını, yani onlarla beraber İslam’a hizmette yan yana durmayacağını, ilimde en büyük danışmanları, fetvalarına müracat edilen en büyük âlim görevini görmeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca İslamiyet Hz. Peygamber’den sonra geriye doğru gitmemiş, aksine bu halifeler döneminde daha da ileriye giderek fetihlerle ülke sınırları genişlemiştir. Düşmanlar susturulmuş ve Müslümanlar da çoğalmıştır. Dolayısıyla Hz. Ebubekir’e Hz. Ömer’e bunlar halifeliğe ehil kimseler değildi, Hz. Ali’ye haksızlık ettiler demek yanlış olur. Tüm bu durumların tersi yaşanmış olsaydı belki Şîa-i hilafetin iddiası geçerli olabilirdi. Ancak böyle bir durum söz konusu değildir.

Said Nursî, tüm bu açıklamalarıyla Şîa-i hilafetin davalarında haksız olduklarını belirtmiştir. Hz. Ali hakkında birçok hadis-i şerifin olmasının bir başka nedeninin de, Emeviler ve Haricilerin Hz. Ali’ye karşı haksız eleştirilerine karşılık Ehl-i Sünnet de, Hz. Ali hakkındaki hadisleri çokca rivayet etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, Allah’ın izniyle gelecekte Hz. Ali’nin başına gelecek olan üzücü olayları

250 Maksat Hz. Ali’ye duyulan sevgi değil; Hz. Ömer’e duyulan kindir.
251 Nursî, *Lem´alar*, s. 54-55.
252 Nursî, *Barla Lâhikası*, s. 458-459.

bildiği için hem ümmetini su-i zandan korumak hem de Hz. Ali'yi teselli etmek için Hz. Ali hakkında övücü bir çok söz söylemiştir.[253]

Neticede tarihi olaylar bizlere göstermektedir ki, Hz. Ali halifelik hakkını alma gibi bir savunmaya girmemiştir. Kendinden önceki halifelerle yan yana, beraberce İslam'a hizmet etmiştir.

Said Nursî, hak yolundakilerin hiçbir şekilde Hz. Ali'yi kusurlu göstermeyecekleri gibi onu kesinlikle ahlak zaafı ile de itham edemeyeceklerini belirtir. Hakkı olan halifeliği korkaklığı sebebiyle alamadığını da kabul etmek kesinlikle mümkün değildir. Çünkü Said Nursî'ye göre, eğer Hz. Ali Raşit halifeleri hak görmemiş olsaydı kesinlikle onları tanımaz ve onlara itaat etmezdi. Hem onlara danışmanlık şeyhulislamlık yapmazdı. Demek ki onları haklı ve üstün görmüş ki onlara tâbi olmuş ve onların zamanında gayret ve cesaretini hakperestlik yolunda sarf etmiştir. Bunu da Said Nursî'nin, aşağıdaki tespitlerinde görmek mümkündür:

*"Amma şîa-i hilafet ise, Ehl-i Sünnet ve Cemaate karşı mahcubiyetinden başka hiçbir hakları yoktur. Çünkü bunlar Hazret-i Ali'yi (R.A.) fevkalâde sevmek davasında oldukları halde tenkis ediyorlar ve sû'-i ahlâkta bulunduğunu onların mezhepleri iktiza ediyor. Çünkü diyorlar ki: "Hazret-i Sıddık ile Hazret-i Ömer (R.A.) haksız oldukları halde Hazret-i Ali (R.A.) onlara mümaşat etmiş, Şîa ıstılahınca takiyye etmiş; yani onlardan korkmuş, riyakârlık etmiş." Acaba böyle kahraman-ı İslâm ve "Esedullah" ünvanını kazanan ve sıddıkların kumandanı ve rehberi olan bir zâtı, riyakâr ve korkaklık ile ve sevmediği zâtlara tasannu'kârane muhabbet göstermekle ve yirmi seneden ziyade havf altında mümaşat etmekle haksızlara tebaiyeti kabul etmekle muttasıf görmek, ona muhabbet değildir. O çeşit muhabbetten Hazret-i Ali (R.A.) teberri eder. İşte ehl-i hakkın mezhebi hiçbir cihetle Hazret-i Ali'yi (R.A.) tenkis etmez, sû'-i ahlâk ile ittiham etmez. Öyle bir hârika-i şecaate korkaklık isnad etmez ve derler ki: "Hazret-i Ali (R.A.), Hulefa-i Raşidîn'i hak görmeseydi, bir dakika tanımaz ve itaat etmezdi. Demek ki onları haklı ve racih gördüğü için, gayret ve şecaatini hakperestlik yoluna teslim etmiş."* [254]

[253] Nursî, *Lem´alar*, s. 52, 53-54, 56.
[254] Nursî, *Lem´alar*, s. 57.

Bu cümlelerden Said Nursî'nin, Şîa-i hilafetin Hz. Ali'yi çok fazla sevdiklerini iddia ettikleri halde Hz. Ali'yi kusurlu gösterdiklerini söyler. Nursî, *Allah'ın aslanı* unvanını kazanan Hz. Ali'nin korktuğu için elinden alınan halifelik makamına sessiz kaldığını kabul etmenin mümkün olmadığını belirtir. Hele de Hz. Ali'nin riyakârlık yapmış olmasını yani *takiyye* yaptığını kesinlikle reddeder. Yirmi seneden daha fazla bir zamanda onlardan korktuğu için, sevmediği halde onlara karşı yapmacık bir muhabbet göstermiş olmasını, bu haksız idarecilere tâbi olmuş gibi görünmesini kabul etmenin Hz. Ali'yi sevmek olmadığını belirtir. Ayrıca Hz. Ali'nin böyle bir sevgiden uzak ve yüce olduğunu da belirtmiştir.

Said Nursî, Vehhabîlerin, Haricîlerin, siyaset düşkünlerinin ve bir kısım dinsizlerin Hz. Ali'yi tenkit ederek, Hz. Ali'nin siyaseti bilmediğini, siyasete layık olmadığını, ümmeti idare edemediğini düşündüklerini belirtir. Ayrıca Said Nursî bu kişilerin, Hz. Ali zamanında fitne ve fesadın çıkmasını, Hz. Ali'yi tenkit ederek, Hz. Ali'nin bu işi becerememesinden kaynaklandığını söylediklerini de ifade eder. Ve bu düşüncelerini Ehl-i Sünnet adı altında ifade ettiklerini belirtir.

Said Nursî, bu haksız ithamları kabul etmeyen Alevîlerin, Ehl-i Sünnetin de böyle düşündüğüne inandıklarını belirtir. Oysa İslam'da ifrat ve tefrit yoktur. Her şeyde orta yolu tutan Ehl-i Sünnetin böyle bir düşüncesi, iddiası hiçbir zaman olmamıştır. Ehl-i Sünnet, Hz. Ali'ye en layık olan mutedil sevgiyi verir. Raşid halifeleri muhabbet açısından ayırt etmez. Hepsini Hz. Peygamber'in yakınları olarak görür. Ve onları ümmetin önde gelen âlimleri ve aşere-i mübaşareden bilir. Ehl-i Sünnet, değil bu fikirleri kabul etmek hatta aksini savunmuştur. Yalnız Said Nursî Ehl-i Sünnetin, hilafet sıralamalarını onların fazilet sıralaması olarak gördüğünü de belirtmiştir. Ancak kendini Ehl-i Sünnetten sayan Vehhabilerin aykırı görüşlerini Alevîler, Ehl-i Sünnetin görüşü olarak algılamışlardır. Bu sebeple de Ehl-i Sünnete küstüklerini Said Nursî ifade etmiştir.[255]

Said Nursî, sahabeler arasındaki ihtilaf ve çatışmaları bahardaki fırtına ve yağmura benzetmiştir. Nasıl ki bu fırtına ve yağmur neticesinde çeşitli renklerde birçok çiçek açar aynen öylede sahabeler arasındaki savaşlardan sonra İslâmiyet'i koruma adına sahabelerin her biri hummalı bir çalışmaya girmiş, İslâmiyet'in pek

[255] Nursî, *Lem´alar*, s. 57-58.

çok ve çeşitli vazifelerinden bir vazifeyi omuzuna alıp farklı renklerde birçok çiçeğin açılmasına sebep olmuşlardır der. Fakat o gül bahçesinde bulunan güllerdeki dikenler gibi ehl-i bid'a fırkaların çıktığını da ayrıca belirtmiştir.[256]

Said Nursî Şîa'nın ifratlarının, bid'atlarının ve Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'den yüz çevirmelerinin, diğer taraftan Haricîlerin ve Emevilerin aşırıya giden bazı taraftarlarının Hz. Ali hakkındaki tefritlerinin, onun dalalette olduğunu iddia etmiş olmalarının ve Hz. Hüseyin'in ciğerleri dağlayan Kerbela hadisesinin Müslümanlara çok zarar verdiğini belirtir. Ayrıca Hz. Peygamber (a.s.), sahabe ve tabiin içinde çıkacak olan bu önemli fitneleri, kan döküleceğini bildiği için ümmetine Hz. Ali'nin suçsuzluğunu ilan etmiş, Hz. Fatma soyunun temiz ve şerefli olacağını bildirmiştir. Said Nursî bu durumu şöyle ifade eder:

*"Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm, giydiği mübarek abâsını, Hazret-i Ali (R.A.) ve Hazret-i Fatıma (R.A.) ve Hazret-i Hasan ve Hüseyn'in (R.A.) üstlerine örtmesi ve onlara bu suretle*[257] لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا *âyetiyle dua etmesinin esrarı ve hikmetleri var. Sırlarından bahsetmeyeceğiz. Yalnız vazife-i risalete taalluk eden bir hikmeti şudur ki:*

*Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm, gayb-aşina ve istikbal-bîn nazar-ı nübüvvetle otuz kırk sene sonra Sahabeler ve Tâbiînler içinde mühim fitneler olup kan döküleceğini görmüş. İçinde en mümtaz şahsiyetler, abâsı altında olan o üç şahsiyet olduğunu müşahede etmiş. Hazret-i Ali'yi (R.A.) ümmet nazarında tathir ve tebrie etmek ve Hazret-i Hüseyn'i (R.A.) ta'ziye ve teselli etmek ve Hazret-i Hasan'ı (R.A.) tebrik etmek ve musalaha ile mühim bir fitneyi kaldırmakla şerefini ve ümmete azîm faidesini ilân etmek ve Hazret-i Fatıma'nın zürriyetinin tahir ve müşerref olacağını ve Ehl-i Beyt ünvan-ı âlîsine lâyık olacaklarını ilân etmek için o dört şahsa kendiyle beraber "Hamse-i Âl-i Abâ" ünvanını bahşeden o abâyı örtmüştür.*

*Evet çendan Hazret-i Ali (R.A.) halife-i bilhak idi. Fakat dökülen kanlar çok ehemmiyetli olduğundan ümmet nazarında tebriesi ve beraeti, vazife-i risalet hasebiyle ehemmiyetli olduğundan, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm, o suretle onu tebrie ediyor. Onu tenkid ve tahtie ve tadlil eden Haricîleri ve Emevîlerin*

---

[256] Nursî, *Mektubat*, s. 149.
[257] "Tâ ki, ey Peygamber ailesi, Allah günahlarınızı giderip sizi ter temiz yapsın." Ku'an, 33\33.

*mütecaviz tarafdarlarını sükûta davet ediyor. Evet Hariciler ve Emevîlerin müfrit tarafdarları Hazret-i Ali (R.A.) hakkındaki tefritleri ve tadlilleri ve Hazret-i Hüseyn'in (R.A.) gayet feci ciğer-sûz hâdisesiyle Şîaların ifratları ve bid'aları ve Şeyheyn'den teberrileri, ehl-i İslâma çok zararlı düşmüştür.*

*İşte bu abâ ve dua ile Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm, Hazret-i Ali (R.A.) ve Hazret-i Hüseyn'i (R.A.) mes'uliyetten ve ittihamdan ve ümmetini onlar hakkında sû'-i zandan kurtardığı gibi, Hazret-i Hasan'ı (R.A.) yaptığı musalaha ile ümmete ettiği iyiliğini vazife-i risalet noktasında tebrik ediyor ve Hazret-i Fatıma'nın (R.A.) zürriyetinin nesl-i mübareki, âlem-i İslâmda Ehl-i Beyt ünvanını alarak âlî bir şeref kazanacaklarını ve Hazret-i Fatıma (R.A.)*[258] اِنِّـى اُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ *diyen Hazret-i Meryem'in vâlidesi gibi zürriyetçe çok müşerref olacağını ilân ediyor."*[259]

### 3.1.2. Risale-i Nur'da Velâyet Alevîliği

Velâyet, "veli olan kimsenin hali. Dervişlik, dostluk başkasına sözünü geçirme. Bir şeye kudret cihetiyle bizzat mutasarrıf olmak." [260]

Bediüzzaman'a göre velâyet, peygamberliğin delillerindendir.[261] Bediüzzaman'a göre *Şîa-yı velâyet*, Hz. Ali'ye ve on iki imama sırf Allah rızası için aşırı bir muhabbet besleyen, özellikle tarikat mensubu insanların oluşturduğu bir gruptur. Bunlar Hz. Ali'yi şah-ı velâyet kabul ederler. Yani Hz. Ali'yi kutuplar reisi kabul edenlerdir. Velâyet açısından Hz. Ali'yi diğer sahabelerden üstün görenlerdir.[262]

Alevîlikte kabul edilen bir anlayış da, nübüvvet nurunun Hz. Muhammed'de tamamlanırken, nübüvvet halkasının bittiği yerde başlayan velayet halkasının ilk nurunun da Hz. Ali de başladığıdır. Bu maksatla Hz. Ali için *Şah-ı Velayet* tabiri kullanılmaktadır.[263]

---

[258] "Onun ve neslinin, kovulmuş şeytanın şerrinden korunması için Sana havale ediyorum." Ku'an, 3\36.
[259] Nursî, *Lem´alar*, s. 169-170.
[260] Abdullah Yeğin, *Osmanlıca- Türkçe Lügat*, İstanbul, Hizmet Vakfı Yayınları, 1991, s.761-762.
[261] Nursî, *Mektubat*, s. 629.
[262] Nursî, *Lem´alar*, s. 53.
[263] Fığlalı, a.g.e., s. 559.

Hz. Peygamber'in neslinden gelen, dört büyük kutup, Hz. Ali'nin torunlarıdır. Kutbu âzam olan bu zatlar, Abdulkadir Geylani Hazretleri[264], İbrahim Desuki Hazretleri[265], Seyyid Ahmed el-Bedevi Hazretleri[266] ve Seyyid Ahmed er-Rıfa-i Hazretleridir.[267]

---

[264] *"Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdülkadir b. Ebî Salih Mûsâ Zengîdost el-Geylânî (ö. 561/1165-66) Kadiriyye tarikatının kurucusu. 470'te (1077) Hazar denizinin güneybatısındaki Gîlân eyalet merkezine bağlı Neyf köyünde doğdu. Arapça'da "el-Cîlî, el-Cîlâî, Farsça"da "Gîlî. Gîlânî", Türkçe'de ise "Geylânî" şeklinde telaffuz edilen nisbesiyle şöhret buldu. Babası Ebû Salih Musa'nın dindar bir kimse olduğu bilinmekte, ancak hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Hz. Ali'ye ulaşan soy şeceresi kaynaklarda şöyle verilmektedir: Abdülkâdir-i Geylânî b. Mûsâ b. Abdullah b. Yahya b. Muhammed b. Mûsâ el-Cevn b. Abdullah el-Kâmil b. Hasan el-Müsennâ b. Hasan b. Ali. Hz. Hasan soyundan gelen şerifler İdrîsîler, Sa'dîler (Filâniyyûn) ve Kadirîler adı verilen üç kola ayrılırlar. Babasının "Zengî-dost" (zenci dostu) unvanıyla anılması ve kendisinin Bağdat'ta, A'cemî (Arap olmayan, yabancı) olarak tanınması gibi hususlar bahis konusu edilerek, Hz. Hasan'a varan soy şeceresinin sonradan ortaya konulmuş olduğu da ileri sürülmüştür. Devrin tanınmış zâhid ve sofilerinden Ebû Abdullah es-Savma'nin kızı olan annesi Ümmü'l-Hayr Emetü'l-Cebbâr Fâtıma'nın da kadın velîlerden olduğu kabul edilir. Küçük yaşta babasını kaybeden Abdülkadir, annesinin yanında ve dedesi Savmafnin himayesinde büyüdü. Kendisi on yaşında mektebe gidip gelirken melekler tarafından korunduğuna inanırdı. Bütün gayesi tahsiline devrin en önemli ilim ve kültür merkezi olan Bağdat'ta devam etmekti. On sekiz yaşına gelince annesinden izin alarak bir kafileye katılıp Bağdat'a gitti (1095)."* Süleyman Uludağ, "Abdulkadir-i Geylanî ", *DİA,* C. I, İstanbul, 1988, s. 234.

[265] *"Burhânüddin İbrâhîm b. Ebi'l-Mecd Abdilazîz ed Desûkî (ö. 676/1277) Mutasavvıf, Desûkıyye tarikatının kurucusu. 633'te (1235) Aşağı Mısır'daki Mar-kus'ta doğdu. 644 (1246) veya 653'te (1255) doğduğuna dair rivayetler de vardır. Ömrünün çoğunu aynı bölgedeki De-sûk (Düsûk, Disûk) kasabasında geçirdiğinden Desûki nisbesiyle ve Ebü'l-Ayneyn unvanıyla tanındı. Babası Ebü'1-Mecd Abdülazîz, Rifâî şeyhlerinden Ebü'1-Feth Ebü'l-Ganâim el-Vasıtînin damadı ve halifesiydi. Pek çok velî gibi onun şeceresi de Hz. Hüseyin'e bağlandığı için seyyid kabul edilmektedir."* Mehmet Demirci, "Desuki, İbrahim b. Abdülaziz",*DİA,* C. IX, İstanbul 1994, s. 212.

[266] *"Ebü'l-Fityân Ahmed b. Ahmed b. İbrâhîm el-Fâsî et-Tantâvî el-Bedevî (ö. 675/1276) Kuzey Afrika ve Mısır'ın en büyük velîsi olarak kabul edilen mutasavvıf, Bedevîyye tarikatının kurucusu. Milâdî 692 yılında Arabistan'da çıkan karışıklıklar üzerine Fas'a göç eden bir aileye mensuptur. 596'da (1200) Fas'ta doğdu. Yüzünü Afrika bedevîleri gibi örttüğü için el-Bedevi, cesur ve atılgan bir genç olduğu için de el-Attâb ve Ebü'l-Fityân lakaplarıyla tanındı. Küçük yaşta ailesiyle birlikte hacca gitti. Mekke'de iken babası vefat etti. Gençlik döneminde zahiri ilimlerle meşgul oldu. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledikten sonra kıraat ilmine ilgi duydu ve Kuran'ı kırâat-ı seb'a üzere okumayı öğrendi. Daha sonra fıkıh tahsil etti, özellikle Şafiî fıkhında derinleşti. 1230 yılına doğru dinî ruhanî hayatında birtakım değişiklikler oldu. İnsanlardan uzaklaşarak dünya kelâmı etmemeye ve meramını işaretle anlatmaya başladı. Üç defa ardarda gördüğü rüya üzerine. Abdülkâdir-i Geylânî ve Ahmed er-Rifâfnin kabirlerini ziyaret etmek maksadıyla, büyük kardeşi Hasan ile birlikte Irak'a gitti. Bu arada Hallâc-ı Mansür, Adî b. Misâfir gibi meşhur sûfîlerin kabirlerini de ziyaret etti. Bu ziyaretler onun ruhanî hayatını geliştirdi. Irak'tan Mısır'a döndükten sonra 634'te (1236-37) Tanta'ya yerleşti. Burada, kendisine kırk yıl hizmet edecek ve ölümünden sonra da yerine geçecek olan Abdülâl b. Fakih ile karşılaştı. Hayatının geri kalan kısmını Tanta'da geçirdi ve 12 Rebîülevvel 675'te (24 Ağustos 1276) burada vefat etti."* Mustafa Kara, "Ahmed el-Bedevi", *DİA*, C. II, İstanbul, 1989, s. 47.

[267] *"Seyyid Ahmed b. Alî el-Mekkî b. Yahya er-Rifâî (ö. 578/1182) Rifâiyye tarikatının kurucusu.*

Bu sebeple Hz. Ali'ye iki açıdan bakılması gerektiğini belirtir. Bunlardan birincisinin, Hz. Ali'nin şahsi kemâlâtı ve mertebesi noktasıdır. İkincisinin de Ehl-i Beyt'in şahs-i manevisini temsil etme noktasıdır. Birinci nokta itibariyle Hz. Ali'nin kendisinin de kendinden önceki Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'i İslâm'a hizmette ve Allah'a yakınlıkta onların makamlarını daha yüksek kabul etmesidir. İkinci nokta itibarıyla ise, Hz. Ali'nin diğer halifelerle kıyaslanamayacağı hususudur. Yani Hz. Ali'nin *Ehl-i Beyt'in* temsilcisi olmasıdır.[268]

Lem´alar'da yer alan *"Her Nebinin nesli kendindendir, benim neslim Ali'dendir"*[269] hadis-i şerifi Hz. Ali ve onun çocukları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in Peygamberimiz (asm)'ın neslini devam ettirmiş olmakla beraber, onun sünnet ölçülerini en iyi yaşayan ve en iyi muhafaza eden, Peygamberimizin (asm), davasına en mükemmel şekilde sahip çıkan, sımsıkı sarılan kişilerin Hz. Ali ve onun nesli olacağını Bediüzzaman belirtmiştir. Bu manada Hz. Ali'yi ve onun temsil ettiği Ehl-i Beyt'i sevmek Müslümanlık gereğidir. Bediüzzaman, bazı Ehl-i Beyt mensuplarını İslam'ın manevi kutupları olarak ifade eder. Ehl-i Beyt'e sevgi göstermeyi de Kur'an'a ve sünnete uymak olarak yorumlamıştır. [270]

Hz. Ali'nin, "*Şah-ı Velâyet"* unvanıyla evliyanın çoğunluğunun ve tarikatların kaynağı olduğunu, bu açıdan da diğer sahabelerden üstün kabul edildiğini belirtir.[271]

Bediüzzaman'ın tesbitine göre, Mısır'da Ehl-i Beyt namına oluşan Fatımiye Devleti, Afrika'da Muvahhidyn Hükûmeti ve İran'da Safevîler Devleti gösteriyor ki; dünya saltanatı Ehl-i Beyte yaramamıştır. Ehl-i Beyt'i, asıl vazifesi olan İslam dinini korumak ve İslam'a hizmet etmekten dünya saltanatı uzaklaştırmıştır. Fakat ne

*512'de (1118), Bağdat'la Basra arasında kalan Batâih bölgesinde Ümmü-abîde köyünde doğdu. Atalarından Rifâa el-Hasan el-Mekkfden (ö. 331/943) dolayı Rifâî nisbesini aldı. Şa'rânî ise et-Tabakötü'l-kübrâ'smda (s. 140). bu nisbenin aynı ismi taşıyan bir Arap kabilesine mensup olmasından ileri geldiğini yazar. Ancak onun hayatından bahseden ilk kaynaklarda böyle bir bilgi yoktur, son devir kaynakları da bu görüşü kabul etmezler. Doğum tarihi bazı müelliflerce 500 (1107) olarak verilmekle birlikte ilk kaynaklar 512 (1118) tarihi üzerinde ittifak etmişlerdir. Ahmed er-Rifâ'nin Hz. Hüseyin soyundan gelen bir seyyid olduğunda bütün kaynaklar birleşirler."* Mustafa Tahranlı, "Ahmed er-Rifai", *DİA,* C. II, İstanbul, 1989, s. 127.

268 Nursî, *Lem´alar,* s. 53.
269 Taberânî, el-Mecmeu'l-Kebîr, no:2630; el-Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, 10:333.
270 Nursî, *Lem´alar*, s. 53.
271 Nursî, *Lem´alar*, s. 51-52.

zamanki, Ehl-i Beyt saltanatı bırakmış o zaman asıl vazifelerini yapabilmişlerdir. Bediüzzaman bu tesbitine örnek olarak da Hz. Hasan'ın soyundan gelen dört kutup insanı özellikle de Gavs-ı âzam olan Şeyh Abdulkadir-i Geylani'yi ve Hz. Hüseyin'in soyundan gelen imamları özellikle de Zeynelâbidin ve Cafer-i Sadık'ı gösterir. Bediüzzaman, bunların her birini birer manevi mehdi hükmünde görmüştür. Ve yaptıkları hizmetler ile de dünyadaki manevi zulmü dağıttıklarını ifade etmiştir. Bediüzzaman insanı, dünya saltanatının, zenginliğin, refahın, dünya mevkilerinin en üst makamının aldattığını, insanı dünyevileştirdiğini belirtmiştir. İslâm dinîne hizmet etmek adına çıkılan yolda takılıp kalınmaması, dünya saltanatının aldatmaması için, kişinin ya Peygamber gibi masum olması gerektiğini ya da Hulefa-yı Raşidin, Ömer ibn-i Abdülaziz ve Mehdi-i Abbasî gibi zühd esas olması gerektiğini ifade etmiştir.[272]

Bediüzzaman, Şîa-yı velâyetin yani Hz. Ali'yi ve on iki imamı sırf Allah rızası için sevenlerin bazen aşırıya kaçtıklarını belirtmiştir. Nasıl ki Hz. İsa'ya olan aşırı sevgileri Hıristiyanları, Hz. İsa'yı İlah kabul ettirmeye kadar götürüp onların helaklarına sebep olmuşsa, Şiilerin de Hz. Ali'ye olan aşırı sevgilerinin onları tehlikeye attığını belirtmiştir. Ayrıca Yahudiler'in aşırı düşmanlıklarıyla Hz. İsa'ya zarar vermeleri hem de peygamberliğini inkâra götürecek kadar aşırıya kaçmaları gibi, Ali'ye aşırı düşmanlık besleyenlerin olacağını Bediüzzaman belirtmiştir. Said Nursî, Ehl-i Beyt sevgisini doğru anlama noktasında ikazlarda bulunmuştur. Asıl muhabbetin nasıl olması gerektiğini aşağıdaki hadis-i şerife dayandırarak açıklamıştır:

*"Hz. Peygamber (a.s.m) İmam-ı Ali'ye (r.a) demiş: Sende Hazret-i İsa (a.s) gibi iki kısım insan helâke gider. Birisi, aşırı muhabbetle; diğeri, aşırı düşmanlıkla. Hıristiyanlar Hazret-i İsa'ya muhabbetlerinden dolayı, meşru çizgiyi aşmak ile hâşâ "Allah'ın oğlu" dediler. Yahudiler ise, düşmanlıklarından çok sıkıntı verdiler, nübüvvetini ve kemalini inkâr ettiler. Senin hakkında da bir kısım insanlar, meşru olan muhabbet sınırını aşacak, seni sevmekten helâke gidecektir. "Onların bir lakabı var ki, onlara Rafızi denilir" demiş.*

[272] Nursî, *Mektubat*, s. 148-149.

*Bir kısım insanlar ise, sana düşmanlıkta çok ileri gidecekler, onlar da Haricilerdir ve Emevîlerin ileri gelen bir kısım taraftarlarıdır ki, onlara Nasibe denilir."* [273]

Bediüzzaman, Hz. Ali'ye duyulan bu muhabbeti yukarıdaki hadis-i şerife dayanarak iki kısma ayırmıştır. Birinci kısımdakilerin muhabbetlerinin, Peygamber sevgisini arttıran ve Allah'ın sevgisine vesile olan, dine uygun olan muhabbet olduğudur. İkinci kısımdakilerin muhabbetlerini ise, Hz. Ali'nin şahsi kahramanlıkları, üstün vasıfları düşünülerek Allah ve Hz. Peygamber ile olan bağlantısı düşünülmeden duyulan, dine uygun olmayan bir muhabbet tarzıdır. Said Nursî, böyle bir sevginin hüsranla sonuçlanacağına dikkat çekmiştir. Bu ikinci kısımdakilerin muhabbetini besleyenlerin arasında Allah'ı bilmeyen, Hz. Peygamberi tanımayanların da mevcut olduğunu belirtir.

Ayrıca, Said Nursî, Hz. Ali'de bir kusur, bir eksiklik görmeden ciddi, has, samimi bir sevgi ile Ehl-i Sünnetin Hz. Ali'yi sevdiğini belirtir. Nasılki bazen aşırı muhabbet insanın gözünü bağlar ve bir nevi zehiri bal olarak yedirir. İşte Said Nursî, Hıristiyanlar'ın da Hz. İsa'ya hâşâ Allah'ın oğlu demelerinde yatan asıl sebebin ona olan aşırı muhabbetleri olduğunu belirtmiştir. Böylece ona kendilerince şeref vermişlerdir. Said Nursî, Şîa-yı hilâfetin, Hz. Ali'yi sevmede ölçüyü kaçırınca ifrata düşmüş olduklarını ve aşırı, ölçüsüz bir muhabbetle Hz. Ali'ye zarar verdiklerini Hadis-i Şerifle açıklamıştır. [274]

Günümüz Alevîleri içinde de böyle bir muhabbete sahip kişileri görmek mümkündür. Alevîler de Ali kavramını algılama tarzı değişik şekillerdedir. Bazen hulûlcü bir anlayışla Tanrı kavramı Ali ile ilişkilendirilirken, bazen de sathi bir tarzda vahdet-i vücudla ilişkilendiren vahdet-i vücudcu bir anlayış vardır. Alevîlikte Muhammed ve Ali aynı nurdan yaratılmış yani Allah'ın nurundan yaratılmış iki ayrı vücuda sahip bir kimse imiş gibi kabul edilirken, bazen de Ali'nin ilahî bir varlık olduğundan bahsedilir. Cem ayinlerinde bahsedilen miraç olayında Hz.

---

[273] Nursî, *Mektubat,* s. 157; Müsned, 1:160; Müstedrek, 3:123.
[274] Nursî, *Mektubat,* s. 157-158.

Muhammed’in konuştuğu İlah’ın aslında Ali olduğunu ve bu olayda Ali’nin, Allah’ın aynı olan bir varlık olduğu ortaya konulur.[275]

Neticede, Hz. Ali sevgi ve saygısını kötüye kullanarak Hz. Ali’yi tanrılaştıracak kadar aşırıya gidenler olmuştur.

Bediüzzaman, İslam’ı muhabbet mesleğiyle yaşama yolunda giden, Hz. Ali’yi mürşid kabul ederek ona aşırı bir muhabbet besleyen şîa-i velayetin, bu muhabbetlerini normal bulmuştur. Şîa-i velâyetin, tasavvuf silsilemizin başı Hz. Ali’dir, bu manevi yolda Hz. Ali’den Resulullah’a ulaşıyoruz, bu manada da Hz. Ali diğer bütün sahabelerden üstündür, en faziletlisidir demelerinde herhangi bir sorun görmemiştir. Ancak, Şîa-i hilafetin haktan saparak, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer’e hakaret edip Hz. Ali’ye iltifatta bulunarak, destek verdikleri gibi bir yola girmemeleri gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, Bediüzzaman Şîa-i velâyetin aşırı sevgisinin üç büyük halifeyi kınama ve düşmanlığa gitmeme şartı ve İslâm esasları, İslam’ın konuşma ve tartışma ölçüsünün dışına çıkmama yani İslam’ın edebine riayet etme müddetince mâzur görüleceğini belirtir.[276]

Bediüzzaman, Hz. Ali’ye olan bu aşırı muhabbetin dışında bir de Hz. Ali’ye karşı düşmanlıkta çok ileri giden bir grup insanın olduğunu da yukarıdaki hadis-i şerife dayanarak izah etmiştir. Bediüzzaman’a göre, Haricilerin Hz. Ali’ye karşı besledikleri düşmanlığı şimdilerde Haricilerin varisleri olan Vehhabiler sürdürmektedirler. Öyle ki, ehl-i velâyete karşı bir inkâr, küçük düşürme ve hakaret etme durumuna düştüklerini belirtmiştir.[277] Emeviler ve Haricilerin Hz. Ali’nin eksikliklerini ortaya çıkaracak şeklindeki eleştirilerine, haksız hücumlarına mukabil Ehl-i Sünnet’in de diğer halifelerden ziyade Hz. Ali hakkındaki hadisleri çokça rivayet ettiklerini Bediüzzaman Lem´alar adlı eserinde izah etmiştir.[278]

Şîa-i velayet Ehl-i Sünnet’in, mükemmel özellikleri olan Hz. Ali’nin, Resulullah’ın terbiyesiyle yetişmiş, velilerin şahı, en şerefli, ilmin kapısı, izzetli biri olarak kabul edilmiş olmasına rağmen niçin ilk halife olarak Hz. Ebubekir’i kabul ettiklerine yönelik soruya Bediüzzaman’ın verdiği cevap şöyledir:

---

275 Öz, *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik ve Kolları,* s. 382-383.
276 Nursî, *Lem´alar*, s. 54.
277 Nursî, *Mektubat,* s. 511-512.
278 Nursî, *Lem´alar*, s. 53.

*“Şîa-i velayet eğer dese ki: Hazret-i Ali'nin (R.A.) kemalât-ı fevkalâdesi kabul olunduktan sonra, Hazret-i Sıddık'ı (R.A.) ona tercih etmek kabil olmuyor.*

*Elcevab: Hazret-i Sıddık-ı Ekber'in ve Faruk-u A'zam'ın (R.A.) şahsî kemalâtıyla ve veraset-i nübüvvet vazifesiyle zaman-ı hilafetteki kemalâtı ile beraber bir mizanın kefesine, Hazret-i Ali'nin (R.A.) şahsî kemalât-ı hârikasıyla, hilafet zamanındaki dâhilî bilmecburiye girdiği elîm vakıalardan gelen ve sû'-i zanlara maruz olan hilafet mücahedeleri beraber mizanın diğer kefesine bırakılsa; elbette Hazret-i Sıddık'ın (R.A.) veyahut Faruk'un (R.A.) veyahut Zinnureyn'in (R.A.) kefesi ağır geldiğini Ehl-i Sünnet görmüş, tercih etmiş. Hem Onikinci ve Yirmidördüncü Sözlerde isbat edildiği gibi: Nübüvvet, velayete nisbeten derecesi o kadar yüksektir ki; nübüvvetin bir dirhem kadar cilvesi, bir batman kadar velayetin cilvesine müreccahtır. Bu nokta-i nazardan Hazret-i Sıddık-ı Ekber'in (R.A.) ve Faruk-u A'zam'ın (R.A.) veraset-i nübüvvet ve tesis-i ahkâm-ı risalet noktasında hisseleri taraf-ı İlahîden ziyade verildiğine, hilafetleri zamanlarındaki muvaffakıyetleri Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatçe delil olmuş. Hazret-i Ali'nin (R.A.) kemalât-ı şahsiyesi, o veraset-i nübüvvetten gelen o ziyade hisseyi hükümden iskat edemediği için, Hazret-i Ali (R.A.) Şeyheyn-i Mükerremeyn'in zaman-ı hilafetlerinde onlara şeyhülislâm olmuş ve onlara hürmet etmiş. Acaba Hazret-i Ali'yi (R.A.) seven ve hürmet eden ehl-i hak ve sünnet, Hazret-i Ali'nin (R.A.) sevdiği ve ciddî hürmet ettiği Şeyheyni nasıl sevmesin ve hürmet etmesin?”*[279]

Ceveptan da anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamber’den sonra gelen Hz. Ebubekir, iki yıl gibi bir zaman zarfında hilafet makamının hakkını vermiştir. Hz. Peygamber zamanındaki güzellikler aynen devam etmiştir. Hz. Ebubekir, dönemindeki olayları İslam’a zarar gelmiyecek biçimde çözebilmiştir. Bu durum da göstermiştirki Hz. Ebubekir vazifesini bihakkın yerine getirmiştir.

Bu halifeler dönemindeki fetihler, yetişen İslam âlimleri, ülkenin maddi - manevi refah seviyesinin yükselmesi, kalkınması göstermiştirki, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman hilafet makamının hakkını vermişler ve bu işe ehil olduğunu göstermişlerdir.

---

[279] Nursî, *Lem´alar*, s. 55-56.

Ehl-i Beyt'in babası hükmünde olan Hz. Ali de şahsi yönü ile çok önemli biridir. Halifeliği fitnenin arttığı bir döneme denk gelmiştir. Ehl-i sünnet'in üç halifeye gösterdiği hürmet, verdiği fazilet Hz. Ali'ye duyulan hürmeti, verilen fazileti hiçbir zaman eksiltmemiştir.

Peygamberlerde hem *velâyet* yani velilik hem de *nübüvvet* yani peygamberlik vasıflarının olduğu meselesi Bediüzzaman'ın değindiği bir diğer husustur. Nübüvvet bilindiği gibi Allah tarafından verilen bir makamdır. Velâyet ise, çalışma ile gayretle, Allah'a teslimiyetle elde edilebilen bir yoldur. Kişi nekadar gayret gösterirse göstersin nübüvvet makamına yükselmesi mümkün değildir.  Hiçbir evliya Gavs-ı Âzam dahi olsa nübüvvet makamına çıkamaz. Bediüzzaman, Hz. Peygamber'in *nübüvvet* ve *velâyetin* en üst mertebelerinde olduğunu belirtmiştir. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'i, Hz. Peygamberin nübüvvet yönünün varisleri olarak sayarken, Hz. Ali'yi de Hz. Peygamber'in velâyet yönünün varisi, halifesi, temsilcisi olarak saymıştır. Bu bağlamda Hz. Ali serdarı evliyadır. Neticede Bediüzzaman, halifelik sıralamasına bu mana ile bakarak yine Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'i öne almıştır. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber'in evliyalık yönüne değil, peygamberlik vazifesine vekillik ettiklerini belirtmiştir. Yani, İslami hükümleri yerleştirmede, Kur'an'ın hayata geçirilmesinde ön olduklarına vurgu yapmıştır.

Bediüzzaman, bu durumu şöyle bir örnekle de açıklamıştır:

İki kişiden birinci kişiye yirmi kilo gümüş ve dört kilo altın verilse ve ikinci kişiye beş kilo altın ve beş kilo gümüş verilmiş olsa, ikinci kişiye rakam olarak daha az mal verilmiş gibi görünse de aslında ikinci kişi daha fazla mala sahip olmuştur. Çünkü altının kıymeti gümüşten daha fazladır. Bediüzzaman, Şeyhyni Hz. Peygamber'in nübüvvet yönüne varislik yaparak İslami hükümlerin yerleşmesi, hayata hâkim olması yolundaki gayretlerini bir nevi altın hükmünde görmüştür. Yani nübüvvete vekâleti altın hükmünde kabul ederken, velâyete vekâleti gümüş hükmünde kabul ettiğini belirtmişitir. Ayrıca Hz. Ali'nin şahsi cesareti, ilmi ve evliyalığı noktasında da Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer ile kıyaslanacak olsa bu defa belki Hz. Ali'nin kefesinin ağır basacağını belirtmiştir.

Netice itibariyle Bediüzzaman, ilk üç halifenin şahsi ve halifelik dönemlerindeki icraatlarını terazinin bir kefesine, Hz. Ali'nin de şahsi üstün

özelliklerini ve halifelik dönemindeki icraatlarını terazinin diğer kefesine konulacak olsa ağır gelen tarafın Hazret-i Sıddık'ın (R.A.) veyahut Faruk'un (R.A.) veyahut Zinnureyn'in (R.A.) kefesi olduğunu ifade etmiştir. Bunu gören Ehl-i Sünnet'in de bu yüzden hilafet makamı için önce onları üstün gördüğünü söylemiştir.

Ayrıca Hz. Ali'nin onları sevdiğini, hürmet ettiğini, onlara dostluk ettiğini, onların döneminde şeyhülislâm olduğunu haliyle Hz. Ali'yi seven, hürmet gösteren Ehl-i Sünnet'in de Hz. Ali'nin sevdiği hürmet ettiği zatları sevip hürmet etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bediüzzaman'ın sahabeler hakkındaki görüşün de sahabenin peygamberlerden sonra en yüksek mertebede oldukları şeklindedir. Zira evliyaların "*velâyet-i Ahmediyye (a.s.m) nuruyla"* sohbet ederken; sahabelerin "*nübüvvet-i Ahmediyye (a.s.m.) nuruyla"* sohbet ettiklerini dolayısıyla nübüvvet derecesinin, velâyet derecesinden üstün olduğunu bu sebeple de sahabe, evliyadan üstündür anlayışındadır.[280] Ayrıca Bediüzzaman, sahabelerin velâyetini veraseti nübüvvetten gelen *velâyeti kübra* olarak tanımlamıştır.[281]

### 3.2. Said Nursi'ye Göre Alevî-Sünnî İhtilafının Sebepleri

#### 3.2.1. Alevîlerin Öne Sürdüğü Nedenler

Türkiye üzerine oynanan ve bazen de, maalesef ki, etkili olan oyunlardan biri de Alevî-Sünnî çatışmasıdır. Anadolu'daki Alevî-Şiî-Sünnî münasebetini kısaca hatırlayacak olursak bu tuzaklardan birini belki daha net görebiliriz. Şöyle ki:

Şiîliğin bir kolu olan İmamiyye ( Zeydiyye ve İsmailiyye hariç), Allah ve Peygamber tarafından ümmete Hz. Ali başta olmak üzere on iki imam tayin edildiğini ileri süren gruptur. 1960 öncesi Türkiye'de Doğu Anadolu'nun kuzey kesimlerinde yaşayan Şiî-Azerîler, 1960 sonrası İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlere göç etmiş, Alevî-Sünnîlerle birlikte yaşamaya başlamışlardır.

1979'da İran'da meydana gelen devrimden sonra, Türkiye'deki Şiî gruplarda ciddi kıpırdanmalar olmuştur. Mesela İran'da okuyan ve Humeynî'yi "velâyet-i

---

[280] Nursî, *Sözler,* s. 658.
[281] Nursî, *Mektubat,* s. 82.

fakih" olarak kabul eden mollaların etkisinde kalanlar, sosyal yönü ağır basan dinî hareketliliğin içine girmişlerdir. Irak'ta doğan Şiîlik, İran'da gelişip devlet haline gelmiş ve Anadolu topraklarına Safevîler'den bu yana Anadolu'yu şiîleştirme hedeflerine ulaşabilmek için Anadolu'ya birçok halife göndermişlerdir.

İran devriminden sonra, Türkiye'deki Alevîliğin de aslında Şiîlikle aynı olduğunu ve Türkiye'de 20-30 milyon kadar olduklarını iddia ettikleri Alevî- Şiî'lere inançları yüzünden haksızlık yapıldığı propagandasını yaymışlardır. Şiî mollalar, Alevîlere yönelik çalışmalarını sürdürmeye devam etmişler. Sonuç vermeyen çabalar olunca da metot değişikliğine gitmiş ve gitmektedirler.[282]

Said Nursî, Şiiler ve Alevîlerin Yezidin zulmüne Ehl-i Sünnetin taraftar olduğuna inandıklarını belirtmiştir. Oysaki Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, bu gibi zalim insanların yaptıklarına değil taraftar olmak, hatta bazı âlimlerinin onlar için laneti bile caiz gördüklerini Said Nursî şu ifadelerinde belirtmiştir:

*"Haccac-ı Zâlim, Yezid ve Velid gibi heriflere, İlm-i Kelâmın büyük allâmesi olan Sâdeddin-i Teftezanî "Yezid'e lânet caizdir" demiş; fakat, "Lânet vacibdir" dememiş; hayırdır ve sevabı vardır dememiş."* [283]

Bediüzzaman'ın bu ifadelerinden anlaşılacağı üzere, böyle bir suçlamaya Alevîlerin hakları yoktur. Çünkü Ehl-i Sünnet'in Hz. Ali'yi, Ehl-i Beyt'in temsilcisi, velilerin şahı, inananların ilklerinden biri, Hz. Peygamber'in damadı, ilmin kapısı gibi birçok şahsi üstünlüklerini kabul ettiklerini, hutbe ve dualarında kendisine çokca yer verdiklerini böyle bir zulme taraftar olmalarının mümkün olmadığını belirtmiştir.[284]

Said Nursî, kendini Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dairesinden sayan Vehhabîlerin ve Haricîlerin, Hz. Ali'yi tenkit ederek, onun siyaseti bilmediğini, siyasete layık olmadığını, ümmeti idare edemediğini düşündüklerini belirtir. Hz. Ali'yi bu konuda tenkit ettiklerini ifade eder. Bütün Ehl-i Sünnetin bu ithamları kabul ettiğini düşünen Alevîler, Vehhabilerin bu fikirlerini Ehl-i sünnetin de görüşü olarak saydıkları için Alevîlerin, Ehl-i sünnete küstüklerini Said Nursî ifade etmiştir.

---

[282] Üzüm, *Günümüz Alevîliği*, s. 121-123.
[283] Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s.291.
[284] Nursî, *Lem´alar*, s. 57-58

Oysaki Ehl-i Sünnet mezheplerinin esas düsturlarında, Hz Ali'nin siyasete layık olmadığı, siyaseti bilmediği, ümmeti idare edemediği gibi fikirlere yer yoktur. Ehl-i Sünnet'in, Hz. Ali'yi tenkit etmediğini ve ikinci plana atmadığını, hatta bu tarz fikirlerin aksini de ispat ettiklerini Said Nursî belirtmiştir.[285]

### 3.2.2. Sünnîlerin Öne Sürdüğü Nedenler

Ehl-i Sünnet, Hz. Peygamber'in vefatından sonra hilafetin Müslümanların şurasına bağlı olduğuna inanan fırkanın genel adıdır.[286]

Günümüz Sünnileri genel olarak Alevîliği, Alevîlerle aynı ortamlarda yaşayarak, onlarla kurdukları komşuluk ilişkileriyle, yaptıkları ticari faaliyetlerle, sosyal medya aracılığıyla bunların yanı sıra Alevîlerin kendilerini ifade ediş biçimleriyle de tanımaktadırlar.

Sünniler, Alevîleri kendi İslâmi bilgileri ile kıyaslayarak bir değerlendirmeye tabi tutmaktadırlar. Zaten gözlemlediğimiz kadarıyla Alevî halkın çoğunluğu ne İslâm'ı ne de kendi inanç, ibadet ve kültürlerini yeterince bilmemektedirler. Maalesefki Sünni halkın çoğunluğu da İslâm'ı temel kaynaklarından değil, kulaktan duyma doğru ya da yanlış bilgilerle bimektedir. Bütün bunlarla beraber Alevîler'in, İslâm'ın temel prensiplerinden uzak bir hayat yaşamaları Sünni kesimin olumsuz bakışına sebep olmuştur. Bunlardan bazılarını sıralayacak olursak:

a) Alevîler'in, câmi ve cemâatten uzak olmaları.

b) Ramazan orucunu tutmamaları.

c) Hacca gitmemeleri.

d) Kadınlarının İslâmi tesettüre uymaması.

Sünni bir âlim olan Said Nursî bunlara ek olarak eserlerinde şunlara da yer vermiştir:

---

285 Nursî, *Lem'alar*, s. 57-58.
286 Meşkur, a.g.e., s. 144.

e) Bir kısım Alevîlerin Hz. Ali'ye karşı olan muhabbetlerinin Kur'an'ın belirttiği tarzda Allah adına olmadığını, Sırf Hz. Ali'nin şahsi kahramanlıkları, üstün özellikleri düşünülerek duyulan bir muhabbet olduğunu belirtmiştir. Bu muhabbetin onlara fayda vermeyeceğini hatta zarar vereceğini ifade etmiştir.[287]

f) Bazı Alevîlerin, Ehl-i beyt' e muhabbet perdesi altında kabul etmedikleri ve tenkit ettikleri Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve dolayısıyla Ehl-i Sünnet ve'I-Cemaate fırsat buldukça saldırdıklarını bunun sonunda da, Ehl-i Sünnetin karşı tepkisini çektiklerini belirtmiştir. Zamanla bir kısım Alevîlerin, Rafiziliğe kadar dayandığını ifade etmiştir. [288]

### 3.2.3. Bu İhtilafı Gidermek İçin Said Nursî'nin Teklif Ettiği Öneriler

Bediüzzaman, hiçbir şeyde aşırılığı iyi görmemiştir. Orta yolu, istikameti tercih etmiştir. Ehl-i Sünnet'in de istikamet üzere olduğunu ifade etmiştir.

Ehl-i Sünnet'in Hz. Ali'ye Alevîlerden daha çok taraftar olduğunu, bütün hutbelerinde, dualarında Hz. Ali'yi övgü ile andıklarını ve Hz. Ali'yi evliya ve asfiyanın büyük çoğunluğunun mürşidi ve şâh-ı velayet kabul ettiklerini belirtmiştir. Ona göre Ehl-i Sünnet, Hz. Ali'yi ciddi sever ancak tehlikeli olan ifrata kaçacak bir sevgiden çekinirler.[289]

Bediüzzaman, bu bağlamda Alevîlerin bunları görmemezlikten gelip, Vehhabilikte, Haricilikte var olan; daha öncede belirttiğimiz üzere, Hz. Ali'nin ümmeti idare edemediği, hilafete layık olmadığı tarzındaki fikirlerini Ehl-i Sünnete mal etmemeleri gerektiğini bildirmiştir.

Vehhabi ve Haricilerin bu haksız ithamları yüzünden, Hz. Ali'yi hakkıyla seven, hürmet eden, taraftar olan, onun gittiği yolda her şeyi göze alan Ehl-i Sünnete Alevîlerin küsmemeleri gerektiğini belirtmiştir. Onların bu haksız ve ağır eleştirilerinin Ehl-i Sünneti bağlamadığını ifade etmiştir. Hatta bazı Alevîlerin Ehl-i

[287] Nursî, *Mektubat*, s. 158; Nursî, *Sözler*, s. 887.
[288] Nursî, *Mektubat*, s. 157, 512, 672; Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, s. 112.
[289] Nursî, *Lem´alar*, s. 55, 57.

Sünnete inat, sünneti terk etmemeleri gerekiğine dair tüm bu düşüncelerini şu cümleleriyle ifade etmektedir:

"***Elhasıl:*** *Herşeyin ifrat ve tefriti iyi değildir. İstikamet ise hadd-i vasattır ki, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat onu ihtiyar etmiş. Fakat maatteessüf Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat perdesi altına Vehhabîlik ve Haricîlik fikri kısmen girdiği gibi, siyaset meftunları ve bir kısım mülhidler, Hazret-i Ali'yi (R.A.) tenkid ediyorlar. Hâşâ, siyaseti bilmediğinden hilafete tam liyakat göstermemiş, idare edememiş diyorlar. İşte bunların bu haksız ittihamlarından Alevîler, Ehl-i Sünnete karşı küsmek vaziyetini alıyorlar. Hâlbuki Ehl-i Sünnetin düsturları ve esas mezhebleri, bu fikirleri iktiza etmiyor belki aksini isbat ediyorlar. Haricîlerin ve mülhidlerin tarafından gelen böyle fikirler ile Ehl-i Sünnet mahkûm olamaz. Belki Ehl-i Sünnet, Alevîlerden ziyade Hazret-i Ali'nin (R.A.) tarafdarıdırlar. Bütün hutbelerinde, dualarında Hazret-i Ali'yi (R.A.) lâyık olduğu sena ile zikrediyorlar. Hususan ekseriyet-i mutlaka ile Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezhebinde olan evliya ve asfiya, onu mürşid ve şah-ı velayet biliyorlar. Alevîler, hem Alevîlerin hem Ehl-i Sünnetin adavetine istihkak kesbeden Haricîleri ve mülhidleri bırakıp, ehl-i hakka karşı cephe almamalıdırlar. Hattâ bir kısım Alevîler, Ehl-i Sünnetin inadına sünneti terkediyorlar. Her ne ise bu mes'elede fazla söyledik. Çünki ülemanın beyninde ziyade medar-ı bahsolmuştur."*[290]

Alevîler için çok önemli olan Ehl-i Beyt sevgisine Risale-i Nur'da teşvik vardır. Bediüzzaman, bu muhabbeti, Alevî ve Sünnîleri birleştirici en önemli ortak yanlarından biri olarak görür.[291]

Bediüzzaman, Alevîlerde var olan Ehl-i Beyt sevgisinin, Hz. Ali muhabbetlerinin aşırı bir muhabbet olduğunu bu sebeple de Alevîleri, münafık ya da küfür dairesinde değil de mü'min dairesinde görmek gerektiğini şu sözleri ile belirtir:

*"**İkincisi:** Hubb-u Ehl-i Beyt'i meslek yapan Alevîler ne kadar ifrat da etse, **Râfızî** de olsa; zındıkaya, küfr-ü mutlaka girmez. Çünki muhabbet-i Âl-i Beyt ruhunda esas oldukça, Peygamber ve Âl-i Beyt'in adavetini tazammun eden küfr-ü*

290 Nursî, *Lem'alar*, s. 57-58.
291 Nursî, *Mektubat*, s. 147, 157, 514; Nursî, *Barla Lâhikası*, s. 310; Nursî, *Lem'alar*, s. 50-51.

*mutlaka girmezler. İslâmiyete o muhabbet vasıtasıyla şiddetli bağlanıyorlar. Böylelerini daire-i sünnete tarîkat namına çekmek, büyük bir faidedir.”*[292]

Said Nursî, Hz. Ali’nin ilk halife olması gerektiği, bu hakkın kendisinden gasp edildiği gibi asılsız iddiaları ortaya atanların asıl niyetlerinin Müslümanlar arasında ihtilaf çıkarmak olduğunu belirtir. Müslümanların bu oyunlara gelmeyip bizzat Hz Ali’nin yirmi sene Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’a hürmet ettiğini, onların döneminde şeyhülislamlık vazifesinde bulunduğunu, onların hükümlerini kabul edip, onların idaresi altında yaşadığını ayrıca ilk üç halife dönemindeki vakalarla Hz. Ali’nin kendi dönemindeki olayların da bu iddiaları geçersiz kıldığını belirtir. Alevîlerin, tıpkı Hz. Ali gibi bu ilk üç halifeye hürmet etmelerini, beş vakit namazı kılmaları gerektiği tavsiyesinde de bulunur.[293]

Bediüzzaman, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Zeynelâbidîn, Muhammed Bakır ve Cafer-i Sadık gibi on iki imamın ilk imamlarına Alevî-Sünnî ayrımı olmaksızın herkesin muhabbet beslediğni belirtmiştir.[294]

Alevîlerin çoğunluğunun mensup olduğu Caferiyye mezhebinin imamı olan Zeynelâbidîn ve Cafer-i Sadık’ı birer manevî mehdi kabul etmiştir.[295] Bu kabulün Alevî-Sünnîler arasında bir köprü niteliği taşıdığını belirtebiliriz. Böylece Alevî ve Sünnîleri yakınlaştıran bir başka önemli ortak özelliği daha Alevî-Sünnîlere sunmuştur.

Said Nursî her olayı kendi içinde değerlendirme, anlama metodunu kullanmıştır. Bu açıdan Sahabe arasındaki ihtilaf ve çatışmalar hakkındaki görüşlerinde Alevî ve Sünnîler arasındaki soğukluğu giderecek önemli çözümler üretmiştir.

Sıffın, Cemel, Kerbela olaylarının Alevî-Sünnîleri birbirinden uzaklaştırmaması gerektiğini öne sürdüğü fikirlerle savunmuştur. Mesela; Hz. Ali döneminde Hz. Aişe, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr, şehit edilen Hz. Osman’ın katillerinin hemen bulunmasını ve fitnenin biran önce ortadan kalkmasını istemişlerdir. Hz. Ali

---

[292] Nursî, *Emirdağ Lâhikası,* s. 308.
[293] Nursî, *Mektubat,* s. 512; Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, s. 112; Nursî, *Lem´alar,* s. 56.
[294] Nursî, *Emirdağ Lâhikası,* s. 112.
[295] Nursî, *Mektubat,* s. 147.

de fitnenin ancak sükûnetle halledilebileceğini, toplumun huzuru için fertleri feda etmenin adalete uygun olmadığını düşünmüştür. Bu iki farklı fikir sahipleri görüşlerini tatbik için karşı karşıya geldiklerinde birbirlerine gönderdikleri elçiler neticesinde anlaşmışken münafıkların gece baskınıyla başlattıkları Cemel Vakası'nı, Bediüzzaman dönemin şartlarına göre yorumlamıştır.

Bediüzzaman, Hz. Ali'nin kendinden önceki halifeler döneminde olduğu gibi adalet-i mahza yani tam adaleti uygulamak için beklemeyi, toplumun selameti için kişiyi feda etmemeyi savunduğunu belirtirken Hz. Aişe'nin ise, fitne ortamının artık tam adalete müsait olmadığını adalet-i izafiye yani nisbi adaletle hükmedilmesini dolayısıyla fertten ziyade toplumun çıkarının önemli olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Bediüzzaman, her iki tarafın da Allah rızası için, bir çeşit ibadet hükmünde olan içtihatta bulunduklarını böylece hatalı olsalar da azaba uğramayacaklarını, doğru içtihat edenin iki, yanlış içtihat edeninse bir çeşit ibadet ettiği için bir sevap alacağını belirtmiştir.

Bediüzzaman, sahabe arasında vuku bulan bu ve diğer olayları günümüzde keyfi bir biçimde yorumlamanın uygun olmayacağını ifade etmiştir. Ehl-i Sünnet ve'l Cemaate düşenin sahabiler hakkında hep hüsnü zanda bulunmak ve sahabiler arasındaki fitnelerden bahsetmemek gerektiğini ifade etmiştir.[296]

Bediüzzaman, hem Resulullah'a en güzel şekilde tabi olan Hz. Ali'ye olan muhabbetleriyle yürüdüğünü iddia eden Alevîlere hem de Resulullah'ın sünnetine uymayı kendisine yol edinen Sünnîlere seslenmiştir. Onlara birbirlerine sıkıntı olmaktan çıkıp aralarındaki kavgayı bırakmalarını istemiştir. Birilerinin Alevî ve Sünnîleri birbirine düşürerek, aralarındaki düşmanlıktan faydalanmak istediğini belirterek onları bu konuda uyarmıştır. Ayrıca bazı komitelerin mesela Alevîleri bir nevi silah olarak kullanıp bu silahla Sünnîleri yok edeceklerini, Sünnîleri yok ettikten sonra da Alevîleri ortadan kaldıracağına dair entrikalarının olduğunun bilgisini vererek Alevî ve Sünnîleri uyarmıştır.

Bediüzzaman, tüm bu uyarılayla beraber Alevî ve Sünnîlerin sıkı bir şekilde kenetlenmelerini sağlayan en önemli ortak yanlarının olduğunu da onlara

[296] Nursî, *Mektubat*, 85-87, 143-144, 158-159; *Tarihçe*, 625; Nursî, *Emirdağ Lahikası*, 263.

hatırlatmıştır. Aynı Allah'a, aynı Peygamber'e, aynı Kitab'a inanmış kişiler olmaları bunlardan bazılarıdır. Daha yüzlerce ortak birliklerinin olduğunu haliyle diğer ehemmiyetsiz meseleler üzerinde Alevî-Sünnîlerin durmamaları gerektiğini şu cümleleriyle ifade eder:

*"Ey ehl-i hak olan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat! Ve ey Âl-i Beytin muhabbetini meslek ittihaz eden Alevîler! Çabuk bu manasız ve hakikatsız, haksız, zararlı olan nizaı aranızdan kaldırınız. Yoksa şimdiki kuvvetli bir surette hükmeyleyen zındıka cereyanı, birinizi diğeri aleyhinde âlet edip ezmesinde istimal edecek. Bunu mağlub ettikten sonra, o âleti de kıracak. Siz ehl-i tevhid olduğunuzdan uhuvveti ve ittihadı emreden yüzer esaslı rabıta-i kudsiye mabeyninizde varken, iftirakı iktiza eden cüz'î mes'eleleri bırakmak elzemdir."*[297]

### 3.2.4. Said Nursî'nin, Anadolu'da Yerleşik Klasik Anlayışın Aksine Günümüz Alevîliğini Değerlendirmesi

Fert ve toplum olarak kendimizi ötekinin yerine koy(a)mamaktayız. Bu da cemiyetin bütünlüğünün sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Said Nursî eserlerinde klasik İslam alimlerinin aksine Alevîliğe yeni tanımlamalar ve açılımlar getirerek Alevîler ve Sünnîler arasındaki empati sorununu çözümleme adına önemli yaklaşımlar sunmaktadır.

Said Nursî'nin, günümüz Alevîliğini değerlendirmesine geçmeden önce klasik Osmanlı İslam âlimlerinden İbn-i Kemal[298] ve Şeyhülislam Ebussuud Efendi'n[299],

---

[297] Nursî, *Lem´alar*, s. 58.

[298] *Asıl adı Şemseddin Ahmed b. Süleyman'dır. Kemal Paşazâde, 1468 (veya 1469) yılında Edirne'de doğmuştur. Bazı kaynaklarda doğum yeri Tokat ya da Amasya'dır. Dedesi Kemal Paşa'ya izâfetle Kemal Paşazâde veya İbn-i Kemal adıyla bilinir. Annesi, Fatih Sultan Mehmed döneminin ünlü âlimlerinden İbn-i Küpeli'nin kızıdır. Babası ise Fatih dönemi kumandanlarından olan Süleyman Bey'dir. Süleyman Bey, Amasya muhafızı ve Tokat sancakbeyliği yapmıştır. Kemal Paşazâde gençlik döneminde babası ve dedesinin mesleğine yönelerek askerliği seçmiştir.1492 yılında genç bir sipahi iken katıldığı Arnavutluk seferinde ordu Filibe'de konaklamıştır. Burada yapılan toplantıda Filibe'de müderris olan Molla Lütfi'nin hiç kimseye önem vermeden Vezir İbrahim Paşa huzuruna gelerek o dönem Osmanlı ordusunun en namlı kumandanlarından Evranoszâdeinin de üstünde bir yere oturması hayatının en mühim kararını vermesini sağlamıştır. Çünkü bir müderrisin bu kadar büyük kumandanlardan daha yüksek bir yere oturmasına hayret etmiş ve bu olay onun askerliği bırakıp ilmiye mesleğine geçmesine sebep olmuştur. Başta Molla Lütfi olmak üzere dönemin önemli âlimlerinden usul ve tefsir dersleri almıştır. İlk olarak Edirne'de Taşlık Medresesi müderrisliğine tayin edilmiş ve kendisine Osmanlı tarihi yazması görevi verilmiştir. Kemal Paşazâde sırasıyla Üsküp'teki İshak Paşa Medresesi, Edirne Darü'lühadis Medresesi ve Sultan Bayezid Medreselerinde görev yapmıştır. Yavuz Sultan Selim'in padişah olmasından sonra 1515 yılında Edirne kadısı olmuştur, akabinde 1516 yılında Anadolu kazaskerliğine getirilmiş ve Mısır Seferi'nde padişahın*

Anadolu'da Kızılbaş olarak nitelendirilen Türkmen Alevîleri için verdikleri olumsuz fetvaları kısaca belirtmek ve bu olumsuz fetvalara karşı farklı bir dönemde yaşayan Bediüzzaman'ın, Alevîler hakkındaki daha olumlu değerlendirmesine değinmek istiyoruz.

Yavuz Sultan Selim'in kazaskeri şeyhülislam İbni Kemal'in, sapık fırkalar arasında en çok tenkit ettiği fırka *Rafiziyye* fırkasıdır.

İbni Kemal, Şia grubunun, şeriatı ve ona uyanları küçümsediklerini, Ehl-i Sünnet mezhebinin zor olduğunu, Şah İsmail liderliğindeki tarikatlarının metodunun son derece kolay olduğunu ileri sürdüklerini belirtmiştir. Şah İsmail'in "helaldir" dediğini helal, haramdır dediğini haram saydıklarını, imamın bazen takiye yapabileceğine inandıklarını ifade etmişir. Ayrıca bunların temel inançlarından olan tevellâ ve teberrâ prensipleri gereği ilk halifelerin halifeliğini inkâr ettiklerini, Hz. Ebu Bekir'le Hz. Ömer'e lanet ettiklerini söylemiştir. İbn Kemal, sahabeye dil uzatan kimseler için son derece katı bir tavır içerisinde olmuştur. Ashaba küfür ona göre Peygamber'e küfürdür, Peygamber'e küfürde ise katl vaciptir demiştir.[300]

---

*yanında bulunmuştur. Sefer üç yıl kadar sürmüştür. Mısır'da iken çeşitli fetvalar vermiş ve risaleler kaleme almıştır. Edirne'deki medreselerde görev yaparken Zembilli Ali Efendi'nin vefatı üzerine 1526 yılında Şeyhülislâmlığa getirilmiştir. Sekiz yıl kadar bu görevde kalmıştır. Osmanlı'nın en önemli ve meşhur Şeyhülislâm ve âlimlerinden biri olan İbn-i Kemal 2 Şevval 940/16 Nisan 1534 Cuma günü vefat etmiş ve Edirnekapı dışındaki Mehmed Çelebi Zaviyesi'ne defnedilmiştir.* Ali Öğe, *Şeyhu'l-İslâm İbn Kemal ve Sünnîlik Anlayışı*, Konya, Hüner Yayınevi, 2011, s. 62-71.

[299] *898 hicrî yılının Safer ayının 17. gününde (m. 1490) İstanbul civarında bulunan 'Müderris' köyünde veya İskilib'in İmâd köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Şeyh Yavsi diye anılan Muhyiddin Mehmed Yavsî'dir. Öğrenmesi gereken ilk bilgileri babasında tahsil etmiştir. Yaygın şöhreti Sultan Bayezid Hân-ı Velî'ye ulaştığında, kendilerini günlük otuz akçe çelebi ulûfesi tahsîs edilerek pâye-i ilmî (ilim adamlarına verilen rütbe) verilmiştir. Ebusuud Efendi bu erişimden sonra çalışmalarını derinleştirmiş ve derece derece ilim yollarını aşmıştır. 1516'da İnegöl'de bulunan İshak Paşa Medresesi'ne müderris olmuştur. 1520'de Davut Paşa Medresesi'ne, 1522'de Mahmut Paşa, 1525'te Gebze medresesine, 1526'da Bursa'da Sultan Medresesi'ne, 1527'de Sahn-i Semân'dan Müftî Medresesi'ne,1533'te Bursa Kadılığı'na, aynı yılın sonunda da İstanbul Kadılığı'na tayin edilmiştir.1537'de Rumeli Kazaskerliği makamına tayin edilmiştir. Sekiz yıl Kazaskerlik makamında kalmıştır. 952 Şaban ayında (1545) Şeyhülislâm olmuştur. Tam otuz sene bu yüce makamda hizmet ederek, ileri gelenlerin ve halkın müşkül meselelerini çözmüştür. En büyük eseri olan Tefsîr-i Şerîf'tir, Ebussuud Efendi Tefsiri şöhret bulmuş. "İrşâdü'l-Akli's-Selîm", Tefsîr-i Kebîr'in kenârında matbu olmakla beraber Mısır'da ayrıca basılmıştır. Ölümsüz eserlerinden biri olan Fetvâ-yı Şerîfe'si de meşhûrdur. Zikir ehli ve tevhidle ilgili fetvası ve Yüce Halifeliğe ait mühim bir açıklamasını içeren diğer fetvası ilim adamlarınca muteber kabul edilen eserlerindendir. Şiirleri de şairlerce takdir edilmiştir. Ebussuud Efendi'nin İstanbul'da ve İskilip'te hayır eserleri vardır.* Daha geniş bilgi için bkz.: Ertuğrul Düzdağ, *Kanuni Devri Şeyhulislâmı Ebussuud Efendi Fetvaları*, İstanbul, Kapı Yayınları, 2012, s. 14-17.

[300] Öğe, a.g.e., s. 288, 301-302.

Ebussuud Efendi, Alevîlerin Şiî olduklarını, “lailahe illallah” diyerek kendilerini savunmalarına rağmen onların sapıklık üzere olduklarını söyler. Şöyle ki:

Kur’an’ı, İslam dinîni küçümsemekle, liderlerini Tanrı yerine koyup önünde eğilmekle, haram olduğu kesinlikle ortaya konan, dince yasaklanan içkileri üretip içmekle, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer’e sövmekle kâfir olduklarını bunlardan başka Hz. Peygamber’e bile kötü sözler söyledikleri de göz önüne alındığında, çağlar boyunca gelen bilginlerin ortak konuda birleşen yargıları gereğince katledilmeleri gerektiğini uygun görmüştür.

Ebussuud Efendi, Kızılbaş topluluğunun topluca öldürülmelerini dine göre helal saymıştır. Ve bunun en büyük kutsal savaş olduğunu bu yolda ölenin şehit olduğuna dair de fetva vermiştir. Kızılbaşların öldürülmelerine onların İslam sultanına (Osmanlı padişahına) düşmanlık beslemelerini ve dinsiz olmalarını sebep olarak göstermiştir. Onları mürted kabul etmiştir. Ayrıca, dedelerinin soylarının peygambere dayandığı doğru bile olsa, dinsiz olunca diğer kâfirlerden bir farklarının kalmayacağına da fetva vermiştir.

Ancak Ebussuud Efendi, Kızılbaşlar için, İmam-ı Âzam ve İmam Süfyan-ı Sevri’ye göre, eğer tam anlamıyla tövbe eder de İslamiyet’e dönerlerse ölümden kurtulacaklarını ifade eder. Fakat İmam Malik, İmam Şafii, İmam Ahmed bin Hambel, İmam Leys bin Sad, İmam İshak bin Rahuya ve öteki din bilginlerine göre bunların tövbelerinin de kabul edilmez olduğunu ve elbette boyunlarının kesilmesi gerektiği yönündeki açıklamalara da fetvasında yer verir. Kızılbaş askerleri öldürülmelidir der. Fakat köylerde ve kentlerde kendi hallerinde doğrulukla oturup Kızılbaşların nitelik ve davranışlarından arınmış, dışları da buna uygun kimselerin, yalanları ortaya çıkmadığı sürece, diğerlerine uygulanan uygulamalardan (katliamdan) kurtulmaları gerektiğini belirtmiştir.[301]

Şeyhülislam Ebussuud Efendi ve İbn-i Kemal’in dinî olmaktan ziyade siyasî yönü ağır basan fetvaları olmuştur.

Şahkulu veya Osmanlı tarihçilerinin ifadesiyle Şeytan Kulu, Anadolu’daki Alevîleri Osmanlı Devleti aleyhinde teşkilatlandırmış neticede Anadolu’da Şi’î

[301] Düzdağ, a.g.e., s. 135-138.

Türkmenler, Sünnî ve yeniçerilerden binlerce insanı katletmişlerdir. Verilen fetvaların bu denli çok ağır olmasında bu olay etkili olmuştur. Çünkü Osmanlı döneminde Şia ve Kızılbaşlık Osmanlı Devletinin düşmanı olarak kabul ediliyordu. [302]

İslam dinînin hoşgörü ve sevgi temeline oturan öğretisini Bediüzzaman'ın Alevîliğe bakışında görmek mümkündür. Kendinden önceki klasik Osmanlı dönemi âlimlerinden farklı olacak biçimde olumlu bir Alevî -Sünnî yakınlaşmasını sağlayacak, birlik bütünlük içeren tespitlerde bulunmuş, Alevîler ve Sünnîler arasındaki ayrılıkların, ötekileştirmelerin giderilmesini savunmuştur. Eserlerinde birlik ve beraberlik meselesine çokca yer vermiştir.

Bediüzzaman'ın Alevîlik tanımında, Hz. Ali muhabbeti ve neticede bu muhabbetin kişiyi Hz. Peygamber'e ve Allah'a ulaştırması vardır. Alevîliğin zaman içerisinde değişik şekillere girdiğini Bediüzzaman da kabul etmiştir. Bunu da: "*Adedce ekalliyette kalan salabetli Alevîlik, en nihayet az bir kısmı Râfizîliğe dayandı.*"[303] cümlesiyle belirtmiştir.

Risale-i Nurlarda yer alan Alevîlikte materyalist bir anlayış yoktur. Alevîleri Bediüzzaman, küfür dairesinde görmemiştir. Alevîleri ehl-i tevhid olmaları, aynı dinîn mensubu olmaları cihetiyle birbirlerine yardım etmeleri gerektiğini vurgulamış, dinsizliğin yaygın olduğu çevrede Müslümanlar arasında Alevî -Sünnî ayrılığının giderilmesi taraftarı olmuştur. [304]

Her kim Kur'an ve sünnetin temel esaslarına uyarsa, adı ister Alevî olsun ister Sünnî olsun fark etmez o kişi Müslüman sayılır. Kişi Allah'ı bir, Hz. Peygamber'i hak peygamber, Kur'an-ı Kerim'i Allah'ın kelamı olarak kabul etmediği zaman veya bu üçünden birini red ettiği an zaten adı ne olursa olsun Müslüman olamaz. Bu bağlamda zaruriyatı diniyeden sayılan namaz, oruç, zekât gibi farzlara inanan, içki içmeme, kumar oynamama, zina yapmama gibi yasakları kabul eden Müslümandır. Alevîler, bunları yerine getirmezlerse de bu onların küfür dairesinde olduklarını göstermez. Bilakis İmanın şartlarını, İslam'ın emir ve

[302] Akgündüz; Öztürk, a.g.e., s. 135-136.
[303] Nursî, *Mektubat*, s. 672, 157.
[304] Nursî, *Lem'alar*, s. 58.

yasaklarını red etmedikleri için Müslümandırlar. Kur'an'da olana, mütevatir hadiste olana inanan herkes Müslümandır. Ve Müslüman olan Alevîlerle, Sünnîler arasındaki diğer ihtilaflar da giderilebilir. Bu durumda olan Alevîlerle diyaloğa geçilebilir.

Bediüzzaman, *"Bizim düşmanımız cehalet, zaruret, ihtilaftır. Bu üç düşmana karşı; san'at, marifet, ittifak silâhıyla cihad edeceğiz."* [305] ifadeleriyle bütün Müslümanların en önemli üç düşmanı olduğunu belirtmiştir.

Bediüzzaman, Alevî ve Sünnîleri birbirine bağlayan pek çok maddi manevi bağlar olmasına rağmen aralarının *ihtilaf* silahıyla açılmak istendiğini belirtmiştir. Bu ayrılık, ihtilaf silahına karşı da *ittifakla* yani *birlik* silahıyla mücadeleyi önermiştir.

Bediüzzaman, en önemli düşmanlardan bir ikincisinin de *cehalet, bilgisizlik* olduğunu ifade etmiştir. Çünkü ona göre Alevîler de Sünnîler de ne İslam'ı ne de kendi tarihini doğru şekilde bilmemektedirler. Alevî –Sünnî çatışmasının altında yatan sebeplerden birinin bu bilgisizliklerinin olduğunu, bu sorunun da ancak doğru bir *bilimle* yani *marifetle* savılabileceğini ifade etmiştir. Zaten Bediüzzaman'ın Medresetü'z-Zehra projesinin temelinde bu düşünce de vardır.

Bediüzzaman, saydığı üçüncü düşmanın da Müslümanların içinde bulunduğu *fakirliğin* olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca Bediüzzaman, bugün yaşanmakta olan mücadelenin iman- küfür mücadelesi olduğunu belirterek, zerre miktar imana sahip Alevî –Sünnî herkesin tevhid ehli olduklarını ve bir çatı altında toplanmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bunu da aralarındaki birçok ortak noktalarını örnekler vererek aşagıdaki sözleriyle ifade etmiştir:

*"Her ikinizin Hâlıkınız bir, Mâlikiniz bir, Mabudunuz bir, Râzıkınız bir.. bir bir, bine kadar bir bir. Hem Peygamberiniz bir, Dinîniz bir, kıbleniz bir.. bir bir, yüze kadar bir bir. Sonra köyünüz bir, devletiniz bir, memleketiniz bir.. ona kadar bir bir. Bu kadar bir birler vahdet ve tevhidi, vifak ve ittifakı, muhabbet ve uhuvveti iktiza ettiği ve kâinatı ve küreleri birbirine bağlayacak manevî zincirler bulundukları halde; şikak ve nifaka, kin ve adavete sebebiyet veren örümcek ağı gibi ehemmiyetsiz*

[305] *Tarihçe,* s. 85.

*ve sebatsız şeyleri tercih edip mü'mine karşı hakikî adavet etmek ve kin bağlamak; ne kadar o rabıta-i vahdete bir hürmetsizlik ve o esbab-ı muhabbete karşı bir istihfaf ve o münasebat-ı uhuvvete karşı ne derece bir zulüm ve i'tisaf olduğunu; kalbin ölmemiş ise, aklın sönmemiş ise anlarsın!"*[306]

Bediüzzaman, inançsızlığın hücum ettiği bu zamanda bütün ehl-i imanın, aynı ağacın dalları, aynı vücudun azaları hükmünde olduğunu belirtmiştir. Mü'min kardeşi ile değil ihtilafa girmesini Hıristiyanın dindar ruhanileri ile de birleşmenin, anlaşmanın önemini şu cümlesi ile vurgulamıştır:

*"Şimdi ehl-i iman, değil müslüman kardeşleriyle belki hristiyanların dindar ruhanîleriyle ittifak etmek ve medar-ı ihtilaf mes'eleleri nazara almamak, niza' etmemek gerektir. Çünki küfr-ü mutlak hücum ediyor."*[307]

Günümüz Alevîliğinin heterojen bir yapıya sahip olduğunu, ancak bütün Alevîlerin birleştiği ortak kabulun Hz. Ali sevgisi olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda Bediüzzaman, ehl-i beyt sevgisi içinde olan Alevîlerin bu muhabbetlerinde ne kadar aşırıya gitmiş olsalar da onların küfür ehli sayılamayacağını belirtmiştir.[308]

Alevîlerin farzları yerine getirmeleri halinde Ehl-i Beyt muhabbetinin onlara faydalı olacağını da bildirir. Çünkü küfrün içinde var olan Ehl-i Beyt, Hz. Peygamber ve Allah düşmanlığı, Ehl-i Beyt muhabbeti besleyen Alevîler de bulunmaz. Ve Bediüzzaman'ın onları bu şartlar altında ehl-i necat saydığı şu ifadelerinde görülür:

*"Hubb-u Ehl-i Beyt'i meslek yapan Alevîler ne kadar ifrat da etse, Râfızî de olsa; zındıkaya, küfr-ü mutlaka girmez. Çünki muhabbet-i Âl-i Beyt ruhunda esas oldukça, Peygamber ve Âl-i Beyt'in adavetini tazammun eden küfr-ü mutlaka girmezler. İslâmiyete o muhabbet vasıtasıyla şiddetli bağlanıyorlar. Böylelerini daire-i sünnete tarîkat namına çekmek, büyük bir faidedir."*[309]

Bediüzzaman, Alevîlerin taviz vermedikleri, kendilerinde önemli bir yere sahip olan Hz. Ali sevgisinin Sünnilerde de çok önemli olduğunu, kendisinin de "hakaik-i imaniyede hususi üstadım İmam-ı Ali'dir" diyerek bu iki kesimin ortak

---

306 Nursî, *Mektubat,* s. 375.
307 Nursî, *Emirdağ Lâhikası-I,* s. 265.
308 Nursî, *Emirdağ Lâhikası-I,* s. 112.
309 Nursî, *Emirdağ Lâhikası-I,* s. 308.

kabulleri olan Hz. Ali'ye eserlerinde sıkca yer vermiştir. Eserlerinin, Hz. Ali'nin bir çeşit manevi takipcisi olduğunu, Hz. Ali'yi eserlerinin üstadı olduğunu ifade etmiştir.[310]

Şunu da belirtmek gerekir ki, eserlerinde Ehl-i Beyt ve Hz. Ali muhabbetine uç noktalar da yer yoktur.

*"Hem madem Risale-i Nur şakirdlerinin en büyük üstadı, Peygamber'den (A.S.M.) sonra Celcelutiye'nin şehadetiyle İmam-ı Ali Radıyallahü Anhu'dur; onun muhabbetini dava eden Şiîler, Alevîler, Risale-i Nur'un derslerini Sünnîlerden ziyade dinlemeseler, Âl-i Beyt'e muhabbet davaları yanlış olur."* [311]

Bediüzzaman, bu ifadeleri ile kendisi, eserleri, talebeleri ile Hz. Ali ve ehl-i beyt arasında manevi bir bağ kurmuştur. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den aldığı derslere istinaden yazdığı en meşhur kasidesi olan Celcelutiye'nin Risale-i Nur'a işaret ettiğini belirtmiştir.[312]

Bediüzzaman, Risale-i Nur mesleğinin tarîkat değil, hakikat olduğunu, sahabe mesleği olduğunu belirterek, hakikat dersini doğrudan doğruya Gavs-ı A'zam'dan (K.S.) ve Zeynelâbidîn (R.A.) ve Hasan Hüseyin (R.A.) vasıtasıyla İmam-ı Ali'den (R.A.) aldığını belirtmiştir. Bu sebeple Risale-i Nur dairesinin bu kişilerin dairesi olduğunu ifade etmiştir.[313]

Hz. Hasan'ın altı ay gibi kısa süren hilafetinde hilafetin en önemli görevi olan *iman hakikatlerini yayma* işini Risale-i Nur'un üstlendiğini bu sebeple de beşinci halife olarak düşünülebileceğini ifade etmiştir.[314]

Bütün bu açılardan Hz. Ali'nin muhabbetini dava edinen ve Ehl-i Beyt'i kendine rehber edinen Alevîlerin, Sünnilerden daha çok bu dersi dinlemeleri gerektiğini, "*Âl-i Beyt'in muhabbeti, Risale-i Nur'da ve mesleğimizde bir esastır"*[315]

[310] Tarihçe, s. 623; Nursî, *Lem´alar*, s. 55.
[311] Nursî, *Emirdağ Lâhikası-I*, s. 112.
[312] Nursî, *Sikke-i Tasdîk-ı Gaybî*, s. 170-173.
[313] Nursî, *Emirdağ Lâhikası-I*, s. 98-99.
[314] Nursî, *Emirdağ Lâhikası-I*, s. 105.
[315] *Tarihçe*, s. 623.

cümlesi ile de vurgulamıştır. Aksi takdirde bu davalarının yanlış olacağını belirtmiştir.

Bediüzzaman, vefat etmiş olan sahabeleri boş yere kötülemenin, küfür ehli saymanın, Müslümanlar arasında düşmanlığı arttıracağını belirtir. Bu tarz nefret söylemlerinin Alevî -Sünnî huzursuzluğunu dolayısı ile anarşiyi de beraberinde getireceğini, bu durumun hiçbir gereğinin olmadığına vurgu yapar.[316]

Bediüzzaman, sahabe arasında cereyan eden her bir olayı kendi içinde değerlendirmiş, bu konuda konuşmayı gereksiz görmüştür. On iki İmamı Ehl-i Sünnetin de büyükleri olarak kabul ederek Alevîler ve Sünnîler arasındaki mesafenin kısalmasını sağlamıştır.[317]

### 3.2.5. Said Nursî'nin Kızılbaş Alevîlere Olumlu Yaklaşmasının Nedenleri

a. Said Nursî'nin içinde bulunduğu zaman diliminin İman esasları açısından çok kritik bir dönem olması.

b. Said Nursî'nin, herhangi bir kimsede azıcık bir iman kırıntısının olması halinde o imanı geliştirmeye çalışması.

c. Said Nursî'nin, Kızılbaş –Alevîleri dinsizlik ( materyalizm) cereyanlarına kapılmamalarını sağlamaya çalışması.

d. Said Nursî'nin, Kızılbaş –Alevîlerle Sünnîler arasındaki ihtilaf noktalarını asgariye indirmeye çalışmak istemesi.

e. Said Nursî'nin, kurduğu ekode Şefkat'in önemli bir yer tutması. Çünkü Şefkat mesleği insanları iman dairesine çağırmayı ve almayı gerektirir. Bunun bir sonucu olarak Said Nursî Alevî camiasına oldukca hoşgörü ile yaklaşmıştır.

f. Said Nursî yine müessisi bulunduğu mesleğinde ve meşrebinde Alevîlerin de çok önem verdiği Ehl-i Beyt muhabbetinin esas olduğunu

---

[316] Nursî, Emirdağ Lâhikası-I, s. 263-264.
[317] Nursî, *Emirdağ Lâhikası-I*, s. 625.

belirtmiştir. Bu da onlara karşı oldukca yumuşak bir tavır sergilemesini intac etmiştir.

g. Said Nursî'nin, öncelikle Anadolu Alevîliğine karşı toleranslı davranmasında onlara kendi eserleri olan Nur Risalelerinin kolayca ulaştırılmasını gaye edinmiş olması vardır. Çünkü herhangi bir kesime ulaşmak onlara karşı şefkat ve hoşgörü ile davranmakla mümkündür. Risalelerin onlar tarafından az da olsa okunması onların imanına hizmet edecektir. Aksi takdirde Nursî'nin onlara karşı sert tavır takınması veya onları zındıklıkla suçlaması onları her durumda Nur Risaleleriyle buluşmasını engelleyecektir. Bu da Nursî'nin maksadına veya gayesine tamamen zıt bir durumdur. Çünkü bilindiği gibi sert tavırlar her zaman insanları celbetmez, uzaklaştırır.

# SONUÇ

Said Nursî, sade, istikrarlı, Ehl-i Sünnet çizgisinde seksen yılı aşkın bir hayat yaşamıştır. Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk dönemi arasında yaşamış, yaşadığı çağı iyi tanıyan, Batılı düşünce ve bilimsel akımlardan haberdar olan bir İslam âlimidir. Hayatı mücadeleler içinde geçmiş, kendisine teklif edilen mükâfatlarla değil, davası ile meşgul olmuştur. Bu tarzı ile takipçilerine örnek bir hayat sunmuştur.

Kendini çok sık yenileyen aksiyon ve eylem adamı olan Said Nursî, her dönemde farklılığı yakalamış ve kendini *eski, yeni* ve *üçüncü Said* olarak üçe bölmüştür. Said Nursî'nin bu ayırımı, fikir ve görüşlerindeki bir değişimden değil, İslam'a hizmet ederken takip ettiği yöntem ve tarzı ile ilgilidir.

Geçmişte yaşamış âlimlerden istifade eden Said Nursî'nin eserleri, geniş bir kültürün, derin bir birikimin izlerini yansıtır. Eserleri asıl olarak, iman ve inanç konularını içermektedir. Eserlerinde dile getirdiği fikirleriyle çağımıza belki de çağlara ışık tutmaktadır. Said Nursî, eserlerinin birçok dile çevrildiği, eserleri üzerinde çokca yazılar yazıldığı ve ününün günümüz ülke sınırlarını aştığı bir şahsiyet olmuştur. Said Nursî, eserlerinde neredeyse Kelam ilminin İman meseleleri sırasına geçecek kadar önem verilen, üzerinde çokca konuşulan ve İslam âlemi içinde de birçok fitnelere yol açan İmamet meselesine kendince özetler tarzda yer vermiştir. Bu konu günümüzde en çok konuşulan Alevîlikle de yakından alakadardır. Çünkü İslam Mezhepleri Tarihi'nde Alevî kavramı çok genel bir anlamda, Şia ile eş anlamlıdır.

Allah ve Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'nin, Hz. Muhammed'den sonra devlet başkanlığına tayin edildiğine inanan, imametin de kıyamete kadar Hz. Ali'nin soyundan gelen kimselere ait olduğunu savunan toplulukların müşterek adına Şia veya Alevî denmiştir.

Arapça bir kelime olan Alevî, Ali'ye mensup, Ali taraftarı, Ali'yi seven, sayan ve ona bağlı olan, Ali'ye ait ve Ali'nin soyundan gelen anlamlarında kullanılmaktadır. Dolayısıyla Şîa'nın değişik bazı gruplarına da bu anlamda Alevî denmektedir.

Göçebe hayat yaşayan Türk toplulukları İslam'ı, inanç ve amel konularındaki bilgileri kitabi kaynaklardan değil de gezgin dervişlerden öğrenmişlerdir. Bunun neticesinde de eski inançlarını tamamen terk edememiş ve dervişlerden öğrendikleri İslam'la eski inançlarını iç içe yaşamışlardır. Bu göçler Anadolu Alevîliğinin oluşumuna da doğrudan etki etmiştir.

Anadolu'daki Alevîleri Şî'alaştırma ile Şahlığını pekiştirip Anadolu'yu hâkimiyeti altına almayı hayatının gayesi haline getirmiş olan Şah İsmail, Erdebil Sofularını veya Halifelerini Anadolu'ya göndermiştir. Neticede Osmanlı Devleti aleyhtarı bir grup oluşturmuştur.

Şîalar, Aleviler ve Ehl-i Sünnet arasındaki tartışmalarda genellikle öne çıkan meseleler arasında Hz. Ali'nin durumu, onların Hz. Ali'ye karşı tavırları, muhabbetleri ve bu muhabbetlerindeki aşırılıkları dikkat çekmektedir.

Ehl-i Sünnet'e göre itikadi olmayan imamet meselesi, Bediüzzaman'ın belirttiği üzere itikadi konuya getirilip dayandıracak kadar tartışılmıştır. Şîa bu meseleyi itikat ve ibadet esaslarından birisi haline getirmiştir. Netice de ciddi bir konu haline dönüşmştür.

Evet, Bediüzzaman Şîa'yı ve Alevileri, *şîa-i hilafet* ve *şîa-i velayet* olarak ikiye ayırarak Alevîlerin ve Şîa'nın ortak inancı paylaştıkları Hz. Ali, Ehl-i Beyt, on iki imam ile ilgili düşüncelerini ve imamet meselesi hakkındaki fikirlerini ele alarak özetler tarzda açıklamıştır. Biz de çalışmamızda bu konulara yer vererek Bediüzzaman'ın Alevilere bakışını anlamaya ve düşüncelerini, görüşlerini izaha çalıştık. Alevî tabiri yerine Bediüzzaman'ın daha çok kullandığı Şîa tabirini de burada kullandık.

Said Nursî'ye göre, *şîa-i velayet,* Hz. Ali'nin veliliğini çok üstün kabul eden, bu yönüyle de Hz. Ali'yi Hz. Ebu Bekir'den daha üstün görenlerdir. Hz. Ali'yi sırf

Allah rızası için seven ve ona muhabbet besleyenledir. Erdebil'de Hz. Peygamber'in torunları etrafında toplanan bu manadaki tasavvuf ehli kimselerdir.

*Şîa-i hilafet* ise, iktidara, idareye, halifeliğe talip olan gruptur. Said Nursî'ye göre, bu grubu oluşturanlar Hz. Ali'yi sırf siyasi maksatlarla sevenlerdir. Hz. Ali'yi gerçek manada sevmeyenlerdir. Netice de bu grubun ehl-i beyt sevgisinin içinde siyaset vardır.

Said Nursî, Ehl-i Beyt'i sevmenin de bir ölçüsünün olduğunu belirtmiştir. O ölçünün de Allah ve Resulü (a.s.m) için sevmek olduğunu ifade etmiştir. Haliyle bu sevgi, Kur'an'a ve Sünnet-i Seniyye' ye sıkı sıkıya sarılmayı gerektirmektedir. Bu iki şeye uymayı terk edenin hakiki Ehl-i Beyt olmadığını, Ehl-i Beyt'i gerçek anlamda sevmediğini belirtmiştir.

Bediüzzaman, Ehl-i Sünnet'in Hulefa-i Raşidin'i ve diğer sahabileri sevmekle beraber Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e karşı derin bir muhabbet ve hürmet besleyip, hutbelerinde onlar için dua ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca İmamlıkla ilgili İlahi bir emir ya da Hz. Peygamber'in bir tayini olmuş olsaydı Hz. Ali'nin ilk üç halifenin halifeliklerini kabul etmeyeceğini ve ilk üç halifenin de bu emre karşı gelmeyeceğini belirmiştir. Son olarak Hz. Ali'nin yirmi beş yıl boyunca ilk üç halifeye itaat etmesi, onlar hakkında meth edici sözler söylemesi onun bütün bunları korkaklıktan ötürü yaptığını yani takiyye yaptığını kabul etmenin mümkün olmadığını belirtmiştir.

Bediüzzaman, tarikatsız cennete girilebileceğini, ama imânsız cennete girmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Yaşadığı dönemi İslam'ın bir nevi fetret dönemi olarak görmüştür. Neticede asıl meselenin imanı kurtarma meselesi olduğunu kabul etmiştir. Bediüzzaman, Alevî ve Sünnîleri birbirine bağlayan pek çok maddi manevi bağların olduğunu belirterek dinsizliğin yaygın olduğu çevrede Müslümanlar arasında Alevî -Sünnî ayrılığının giderilmesi taraftarı olmuştur. Alevîler ve Sünnîler arasındaki empati sorununu çözümleme adına önemli yaklaşımlar sunmuştur.

Bediüzzaman, sahabe arasında cereyan eden her bir olayı kendi içinde değerlendirmiş, bu konuda konuşmayı gereksiz görmüştür. Sahabeleri boş yere kötülemenin, küfür ehli saymanın, insanları kızıştırıp aralarında düşmanlığı

arttıracağını belirtmiştir. On iki İmamı Ehl-i sünnetin büyükleri olarak kabul ederek Alevî -Sünnî arasındaki mesafenin yakınlığını sağlamıştır.

Bediüzzaman, Alevîlerde Hz. Peygamber aleyhine olmayan Ehl-i Beyt sevgisinin çok ciddi şekilde var olduğunu belirterek, Alevîler için çok önemli olan Ehl-i Beyt sevgisine Risale-i Nur'da teşvik edici şekilde yer vermiştir. Alevîlerin, farzları yerine getirmeleri halinde Ehl-i Beyt muhabbetinin onlara faydalı olacağını belirtmişitr. Bediüzzaman, bu muhabbetin Alevî ve Sünnîleri birleştirici en önemli ortak yanlarından biri olarak görmüştür.

Bediüzzaman, aynı Allah'a, aynı Peygamber'e, aynı Kitab'a inanmış kişiler olan ve daha yüzlerce ortak birliklerinin olduğu Alevî ve Sünnîlerin sıkı bir şekilde kenetlenmelerini istemiştir. Bediüzzaman, Alevîleri mü'min dairesinde görmüş ve ehl-i tevhid saymıştır.

Bediüzzaman, kendisi, eserleri, talebeleri ile Hz. Ali ve ehl-i beyt arasında manevi bir bağ kurmuştur. Eserlerinde Hz. Ali'ye sıkca yer vermiştir. Eserlerinin, Hz. Ali'nin bir çeşit manevi takipcisi olduğunu, Hz. Ali'yi eserlerinin üstadı olduğunu ifade etmiştir. Neticede Nur talebelerinin de manen Ehl-i Beytten sayıldığını belirterek bu eserleri Alevîlerin okuması gerktiğini ayrıca belirtmiştir.

## KAYNAKÇA

Abalı, Nûrullah, (1995) *Said Nursî'de Müslüman Hıristiyan Diyalogunun Sosyolojik İncelemesi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Abdülkahir el-Bağdadî, (2011). *el-Fark Beyne'l-Fırak,* Ter.: Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara, T. D. V. Yayınları.

Açıkgenç, Alparslan,(2008). "Said Nursî", *DİA*, 35, s. 565, İstanbul.

Akgündüz, Ahmet, "Bediüzzaman'nın Soy Ağacı Çalışması", *Zaman Gazetesi,* 22 Aralık 2012, Harun İlhan'ın haberi, İstanbul.

___________ ve Öztürk, Said,(1999). *700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Albayrak, Sadık, "*Son Devrin İslâm Akademisi Dârü' l-Hikmeti'l-İslâmiye",* İstanbul 1973.

Armağan, Mustafa, "Yavuz 40 bin Alevî'yi Katlettirdi mi?", *Zaman Gazetesi*, 2 Haziran 2013, s. 9, Gazetenin Pazar Eki.

Badıllı, Abdülkadir, (1990). *Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı,* C. I, İstanbul: Timaş Yayınları.

Beki, Melahat, (2007), *Said Nursî'nin Tasavvufî Görüşleri,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bolay, Naci, "Ahdarî", *DİA*, C. I, s. 508.

Bozgeyik, Burhan, (1995). *Bediüzzaman Said Nursi Hayatı, Davası, Eserleri*, İstanbul: Risale Yayınları.

Bozkuş, Metin, (2010). “Türklerin İslamiyet’i Kabulü ve Alevîliğin Türkler Arasında Yayılması”, *Anadolu’da Alevîliğin Dünü ve Bugünü*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Demirci, Mehmet, (1994). “Desuki, İbrahim b. Abdülaziz”, *DİA,* C. IX, s. 212, İstanbul.

Düzdağ, Ertuğrul, (2012). *Kanuni Devri Şeyhulislâmı Ebussuud Efendi Fetvaları*, İstanbul: Kapı Yayınları.

Ebu Zehra, Muhammed, (1983). *İslam’da Siyasî İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, çev.: Abdülkadir Şener, İstanbul: Hisar Yayınevi.

Ekinci, Mustafa, (2014). “Alevîliğin Temel Kaynaklarından Biri Olan Buyruk’un İman ve İslam Esasları Açısından Değerlendirilmesi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, Yıl:10, Ocak-Haziran, Şanlıurfa, s. 27.

___________(2011). *Anadolu Alevîliği’nin Tarihsel Arka Planı,* İstanbul: Beyan Yayınları.

___________ (2010). *Şah İsmail ve İnanç Dünyası*, İstanbul: Beyan Yayınları.

Et-Tancî, Muhammed b. Tavît, (2011). *İslâm Düşüncesi Üzerine Makaleler*, Editör: Sönmez Kutlu, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Fığlalı, Ethem Ruhi, (2008). *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.

Gündem, Mehmet, “Alevîlere Terör Oyunu”, *Zaman Gazetesi,* Ağustos 1996.

İbnü’l –Esîr, İzzüddîn Ebûl-Hasen, *el-Kâmil fi’t-târîh*, I-XII. Dâr-ı Sâdır, Betrut 1965.

İrfan, Abdülhamid, (1994). *İslam’da İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları*, Çev.: Saim Yeprem, İstanbul: Marifet Yayınları.

Kara, İsmail, (1997). *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi*, C. II. İstanbul.

Kara, Mustafa, (1989). “Ahmed el-Bedevi”, *DİA,* C. II, s. 47, İstanbul.

Karabaşoğlu, Metin, (2005). “Said Nursî, Nursî ve Siyaset Kronolojik Notlar”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, İslamcılık ,* C. 6, İstanbul: İletişim Yayını.

Karabiber, Namık Kemal, (2007). *Ehl-i Beyt Tasavvuru Ve Erken Dönemdeki Yansımaları (Hicri I. ve II. Asır),* Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimler (İslam Mezhepler Tarihi ) Ana Bilim Dalı.

Kırkıncı, Mehmet, (2007). Alevlik Nedir?, İstanbul: Zafer Yayınları.

___________ (1998). *Bediüzzaman Ve Tasavvuf,* Erzurum: Ekev Yayınevi.

Koçar, Musa, (2001). *Eleştirel Açıdan Said Nursi’nin Kelami Görüşleri,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kubat, Mehmet, (2014). *İslâm Mezhepleri Tarihi,* İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları.

Kutlu, Sönmez, (2006). *Alevîlik Bektaşilik Yazıları*, Ankara: Ankara Okulu.

Kutluay, Yaşar, (1959-1960). “Mezhepler Tarihi Yönünden Said Nursî ve Nurculuk*”, İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Sy. 3-4, C. III, s. 211-226, İstanbul.

Mardin, Şerif, (1995). *Bediüzzaman Said Nursî Olayı Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Meşkur, Cevat, (2011). *Mezhepler Tarihi Sözlüğü,* Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Mutlu, İsmail, (1995). *Sorularla Bediüzzaman Said Nursî,* İstanbul: Mutlu Yayıncılık, C. I.

Nursî, Said, (1977). *Nurun İlk Kapısı,* İstanbul: Yeni Asya Yayınları.

___________ *Şualar*, (2006). İstanbul: Söz Basım Yayın.

___________ *Mektubât,* (2006). İstanbul: Söz Basım Yayın.

___________ *Sikke-i Tasdîk-i Gaybî,* (2006). İstanbul: Söz Basım Yayın.

___________ *Asâ-yı Musa*, (2006). İstanbul: Söz Basım Yayın.

___________ *Barla Lahikası*, (2006). İstanbul: Söz Basım Yayın.

___________ *İman ve Küfür Muvazeneleri*, (2006). İstanbul: Söz Basım Yayın.

___________ *Kastamonu Lahikası*, (2006). İstanbul: Söz Basım Yayın.

___________ *Lem΄alar*, (2006). İstanbul: Söz Basım Yayın.

___________ *Mesnevî-i Nuriye,* (2006). İstanbul: Söz Basım Yayın.

___________ Muhakemat, (2006). İstanbul: Söz Basım Yayın.

___________ Sözler, (2006). İstanbul: Söz Basım Yayın.

Ocak, Ahmet Yaşar, (1983). *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul.

___________ (1992). "Bektaşîlik", *DİA,* V, İstanbul.

Onat, Hasan, (1996). *eş-Şia'tü Fi'l-Karn'il-Işrin Ves-Sevretü'l-İslamiyyetü'l-İraniyye*, Ankara.

Öğe, Ali, *(2011). Şeyhu'l-İslâm İbn Kemal ve Sünnîlik Anlayışı*, Konya: Hüner Yayınevi.

Öz, Mustafa, (2012). "Vasî", *DİA,* XXXXII, s. 546, 547, İstanbul.

___________ (2011). *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, İstanbul: Ensar Yayınları.

___________ (2011). *Başlangıçtan Günümüze Şîîlik ve Kolları*, İstanbul: Ensar Yayınları.

Risale-i Nur Enstitüsü, (2000). “Bediüzzaman Hangi Tarihte Doğdu?”, *Köprü Dergisi*, s. 211 sy. 70, Bahar.

___________ (2000). “Risale-i Nur Külliyatı’nın Telif Kronolojisi”, *Köprü Dergisi*, s.229-232, Sy. 70, Bahar.

Sarıkaya, Saffet, (2010). “Türkiye’de Alevîlik ve Bektaşiliğin Oluşumu”, *Anadolu’da Alevîliğin Dünü ve Bugünü*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Sarıkaya, Salih, “ Dinî Grupları Fişlemek Bir Devlet Geleneği Mi?”, s. 11, Zaman Gazetesi, Pazar Eki, 12 Ocak 2014.

Sezgin, Abdulkadir, (2002). *Sosyolojik Açıdan Alevîlik- Bektaşilik,* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Şahiner, Necmeddin, (1991). *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, İstanbul:Yeni Asya Yayınları.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 1. Celse, C. 24, 135. İçtima: Perşembe 9 Teşrîn-i Sânî 1338-9 Kasım 1922 İktibas eden Şahiner, *a.g.e.,* s. 259.

Tahranlı, Mustafa, (1989). “Ahmed er-Rifai”, *DİA,* C. II, s. 127, İstanbul.

Taner, Tahir, (2013). “Risale-i Nurlar’da İfade Usulleri”, *Yeni Ümit Dergisi*, sayı 100, Nisan- Mayıs- Haziran.

Teber, Ömer Faruk, (2010). “Osmanlı Belgelerinde Alevîlik İçin Kullanılan Dinî-Siyasî Tanımlamalar”, *Anadolu’da Alevîliğin Dünü ve Bugünü,* Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Tetiker, Celal ve Ramazan Balcı, (2003). *Yeni Tarihçe-i Hayat,* İstanbul: Gelenek Yayınları.

Topaloğlu, Bekir, (2011). *Kelam İlmi,* İstanbul: Damla Yayınevi.

Turan, Ahmet, (2000). *İslam Mezhepleri Tarihi*, Samsun.

Turan, Osman, (1971). *Selçuklular Zamanında Türkiye,* İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu.

Uludağ, Süleyman, (1988). “Abdulkadir-i Geylani”, *DİA,* C. I, s. 234, İstanbul.

Üzüm, İlyas, (1997). *Günümüz Alevîliği,* İstanbul: İsam Yayınları.

___________(2004). *Kültürel Kaynaklarına Göre Alevîlik,* İstanbul:Horasan Yayınları.

Weld, Mary F., (2006). *Bediüzzaman Said Nursî Entelektüel Biyografisi,* çev. Celil Taşkın, Editör: İbrahim M. Abu-Rabi, İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Yaman, Ali, (2010). “ Alevîlikte Dedelik Kurumu (Ocak Sistemi) ”, *Anadolu'da Alevîliğin Dünü ve Bugünü,* Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Yavuz, M. Hakan, (2005). “Bediüzzaman Said Nursî ve Nurculuk”, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, İslamcılık*, C. VI, İstanbul: İletişim Yayını.

Yeğin, Abdullah, (1991). *Osmanlıca- Türkçe Lügat,* İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları.

Yılmaz, Engin, (2010). *Said Nursî Ve Elmalılı Hamdi Yazır'ın Ahiret Anlayışı,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zelyut, Rıza, (1993). *Alevîler Ne Yapmalı?*, İstanbul.